

Predmet br.: S1 1 K 003359 08 Krl (X-KR-05/119)

Datum: objavlivanja 30.05.2011. godine
pismenog otpravka 15.07.2011. godine

Pred sudskim vijećem u sastavu: sudija Jasmina Kosović, predsjednik vijeća

sudija Zoran Božić, član vijeća

sudija Mitja Kozamernik, član vijeća

PREDMET TUŽILAŠTVA BOSNE I HERCEGOVINE

protiv

OPTUŽENIH:

BOŠKA LUKIĆA
MARKA ADAMOVIĆA

PRESUDA

Tužiteljica Tužilaštva Bosne i Hercegovine, Džemila Begović

Branioци optuženog Boška Lukića, advokati Milan Trbojević i Husein Mušić

Branioци optuženog Marka Adamovića, advokati Branko Gudalo i Marinko Brkić

P R E S U D A.....	4
I. TOK POSTUPKA	15
A. OPTUŽNICA	15
B. IZVEDENI DOKAZI	16
1. Tužilaštvo.....	16
2. Odbrana.....	16
3. Završne riječi	17
II. PROCESNE ODLUKE	21
A. SUĐENJE BEZ PRISUSTVA OPTUŽENOG VINKA KONDIĆA.....	21
B. RJEŠENJE O PRIHVATANJU UTVRĐENIH ČINJENICA	22
C. ODLUKA O ZAŠTITI SVJEDOKA.....	31
D. IZUZETAK OD NEPOSREDNOG IZVOĐENJA DOKAZA - PRIHVATANJE ISKAZA SVJEDOKA U SKLADU SA ČLANOM 273. STAV. 2.ZKP BiH	32
E. ODLUKA O ISKLJUČENJU JAVNOSTI	33
F. PROTEK ROKA OD 30 (TRIDESET) DANA.....	34
III. GENERALNA OCJENA DOKAZA U POSTUPKU.....	34
IV. UDRUŽENI ZLOČINAČKI PODUH VAT.....	37
V. OPŠTI ELEMENTI KRIVIČNOG DJELA ZLOČINI PROTIV ČOVJEČNOSTI IZ ČLANA 172. KZ BiH.....	40
A. DEŠAVANJA NA ŠIREM PROSTORU BiH SA IMPLIKACIJAMA NA OPŠTINU KLJUČ	41
B. IMPLIKACIJE NA OPŠTINU KLJUČ	45
1. Teritorijalna organizacija i pozicija opštine Ključ u okviru Autonomne regije Krajina	45
2. Pogoršanje političko bezbjednosne situacije na području opštine Ključ	49
3. Incidenti koji su prethodili artiljerijskom napadu na Velagiće i Pudina han.....	50
VI. ULOGA OPTUŽENIH U NAVEDENIM DOGAĐAJIMA	60
A. TRANSFORMACIJA JNA U VOJSKU SRPSKE REPUBLIKE BiH I KONCENTRACIJA VOJNIH SNAGA NA PODRUČJU OPŠTINE KLJUČ	60
B. STRUKTURA I DJELOVANJE VOJSKE NA PODRUČJU OPŠTINE KLJUČ	61
1. Struktura Teritorijalne odbrane i uloga optuženih	62
2. Položaj i ovlaštenja optuženih u strukturi 17. lake pješadijske ključke brigade.....	66

3. Formiranje i djelovanje Komande odbrane grada- uloga optuženog Marka Adamovića	68
C. STRUKTURA I ORGANIZACIJA STANICE JAVNE BEZBJEDNOSTI KLJUČ (SJB KLJUČ)	70
VII. POJEDINAČNE INKRIMINACIJE	73
1. Tačka 1. izreke presude- hapšenje civila u Ključu	73
2. Tačka 2. izreke presude – granatiranje naselja Pudina han i Velagića	75
3. Tačka 3. izreke presude- ubistva u staroj školi u Velagićima.....	77
4. Tačka 4 izreke presude- ubistva civila u napadu na selo Prhovo	80
5. Tačka 5 izreke presude- okupljanja u školi u Donjim Biljanima, odvoženje i pogubljenje na nepoznatim lokacijama oko 219 civila	87
6. Tačka 6 izreke presude.....	90
7. Tačka 7 izreke presude- uništavanje religijskih objekata na području opštine Ključ.....	108
VIII. ZAKLJUČAK.....	110
IX. ODLUKA O TROŠKOVIMA KRIVIČNOG POSTUPKA	111
X. ODLUKA O IMOVINSKO PRAVNIM ZAHTJEVIMA	111
XI. ANEKS 1- DOKAZI.....	112
A. DATUMI SVJEDOČENJA SASLUŠANIH SVJEDOKA TUŽILAŠTVA	112
B. MATERIJALNI DOKAZI TUŽILAŠTVA	115
C. DATUMI SVJEDOČENJA SVJEDOKA ODBRANE.....	136
D. MATERIJALNI DOKAZI OPTUŽENOG BOŠKA LUKIĆA	137
E. MATERIJALNI DOKAZI OPTUŽENOG MARKA ADAMOVIĆA.....	137
F. DOKAZI SUDA	137

U IME BOSNE I HERCEGOVINE !

Sud Bosne i Hercegovine u vijeću sastavljenom od sudija Jasmine Kosović, kao predsjednika vijeća, te sudija Zorana Božića i Mitje Kozamernika, kao članova vijeća, uz sudjelovanje pravnog savjetnika- asistenta Lejle Haračić, u svojstvu zapisničara, u krivičnom predmetu protiv optuženih Boška Lukića i Marka Adamovića, zbog krivičnog djela Zločini protiv čovječnosti iz člana 172. stav 1. tačka h) u vezi sa članom 180. stav 1. Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine (KZ BiH), povodom optužnice Tužilaštva Bosne i Hercegovine broj KT-RZ-44/08 od 05.06.2008. godine, potvrđene dana 09.06.2008. godine, izmjenjene dana 25.04.2011. godine, nakon održanog glavnog pretresa sa kojeg je dijelom bila isključena javnost, u prisutnosti optuženog Boška Lukića i njegovog branioca, advokata Huseina Mušića, optuženog Marka Adamovića i njegovih branilaca advokata Branka Gudala i Marinka Brkića, te u prisustvu tužiteljice Tužilaštva Bosne i Hercegovine Vesne Ilić, dana 30.05.2011. godine, donio je i javno objavio slijedeću:

P R E S U D U

OPTUŽENI:

1. **BOŠKO LUKIĆ**, sin Mane, rođen 25.11.1940.godine u Fajtovcima, opština Ključ, prijavljeno mjesto prebivališta ..., ul. ..., po zanimanju profesor u penziji, udovac, otac dvoje djece, po nacionalnosti ..., državljanin ... i ..., JMBG: ..., **nalazi se u pritvoru po Rješenju Suda BiH broj: X-KRN-05/119 od 21.03.2008. godine.**
2. **MARKO ADAMOVIĆ**, sin Dušana i majke Jeke, rođen 28.02.1946. godine u mjestu Peći, opština Ključ, nastanjen u ..., ..., oženjen, otac dvoje djece, po zanimanju vojno lice u penziji, odlikovan ordenom „Miloša Obilića“ 1994.godine, po nacionalnosti ..., JMBG: ..., **nalazi se na slobodi uz mjere zabrane izrečene rješenjem X-KR-05/119 od 24.02.2009. godine.**

Na osnovu člana 284. tačka c) Zakona o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine

OSLOBAĐAJU SE OD OPTUŽBE

Da su:

Od aprila mjeseca 1992.godine do kraja decembra 1992.godine za vrijeme oružanog sukoba u Republici Bosni i Hercegovini kada su Vojska Srpske Republike Bosne i Hercegovine, odnosno Republike Srpske, policija Ministarstva unutrašnjih

poslova Srpske Republike Bosne i Hercegovine, odnosno Republike Srpske, u okviru široko rasprostranjenog i sistematičnog napada na civilno stanovništvo Hrvate i Muslimane, u cilju realizacije Strateških ciljeva srpskog naroda Republike Bosne i Hercegovine i sa prioritonom na „državno razgraničenje od druge dvije nacionalne zajednice“ koje će se postići iseljavanjem i progonom hrvatskog i muslimanskog stanovništva, a potom povezivanjem teritorija naseljenih srpskim stanovništvom, preuzimanjem kontrole nad tim područjima i stvaranjem zasebne države bosanskih Srba, u kojoj bi ostalo i opstalo nesrpskog stanovništva onoliko koliko ne ugrožava nastanak i opstanak Srpske Republike Bosne i Hercegovine, a u čijem sastavu je planirana i opština Ključ, pa svjesni da svojim radnjama učestvuju u pripremi, organizovanju i izvršenju široko rasprostranjenog i sistematičnog napada usmjerenog protiv civilnog stanovništva nesrpske nacionalnosti na području opštine Ključ, u cilju provođenja planiranih i pokrenutih aktivnosti od strane Glavnog odbora SDS-a, na čelu sa Radovanom Karadžićem preko Skupštine srpskog naroda Republike Bosne i Hercegovine, na čelu sa Momčilom Krajišnikom i formirane Autonomne regije Krajina, na čelu sa Radoslavom Brđaninom, zajedno i u dogovoru sa Banjac Jovom, Kondić Veljkom, Kondić Vinkom i drugim članovima Kriznog štaba opštine Ključ, Dragom Samardžijom komandantom 17.lpbr Ključ, rukovodstvima u civilnim organima vlasti u opštini Ključ i vojnim organima 30.partizanske divizije na čelu sa Stanislavom Galićem, I Krajiškog korpusa VRS na čelu sa Mommirom Talićem i II Krajiškog korpusa VRS na čelu sa Borić Grujom, učestvuju u zajedničkom zločinačkom poduhvatu sa planom da provedu sve zacrtane aktivnosti na nivou opštine Ključ po Uputstvu o organizovanju srpskog naroda u vanrednim okolnostima od 19.decembra 1991.godine za potpuno preuzimanje vlasti u institucijama opštine od strane Srba, koji će opštinu Ključ dovesti u kategoriju srpskih opština, potom njeno pripajanje Autonomnoj regiji Krajina i Republici srpskog naroda Bosne i Hercegovine, po mjerilima zacrtanim u „Strateškim ciljevima“, svjesni da je realizaciju ovako postavljenog zajedničkog plana i zacrtanih ciljeva koje će provesti vojska i policija u sadejstvu, jedino moguće provesti teškim i sistematičnim kršenjem međunarodnog prava, što ovaj plan čini udruženim zločinačkim poduhvatom u kojem,

1. BOŠKO LUKIĆ

Svjestan plana i zacrtanih ciljeva, spreman da podrži i lično doprinese uspješnom provođenju plana i realizaciji zacrtanih ciljeva već krajem 1991.godine iako penzioner prihvata ponuđenu funkciju komandanta Opštinskog štaba Teritorijalne odbrane opštine Ključ i kao takav postaje član Kriznog Štaba opštine koji formira Opštinska organizacija Srpske demokratske stranke na čelu sa Veljkom Kondićem, kada započinje sa aktivnostima pripreme novog organizovanja jedinica Štaba Teritorijalne odbrane po zacrtanim smjernicama dogovorenim na sastancima Srpske demokratske stranke, kasnije Kriznog štaba opštine Ključ, odnosno Ratnog predsjedništva koje će biti spremne za oružane napade na naselja koja nisu nastanjena srpskim stanovništvom, a u namjeri

progona razoružavanjem, ubistvima, zatvaranjem i drugim teškim oduzimanjem fizičke slobode, mučenjem, granatiranjem nebranjenih sela i objekata za stanovanje, terorom i zastrašivanjem, deportacijom i prisilnim preseljenjem, rušenjem objekata namijenjenih religiji, da bi od januara mjeseca 1992.godine preuzeo aktivno rukovođenje i komandovanje Štabom Teritorijalne odbrane, ignorišući Zakone SR BiH u skladu sa „Uputstvom o organizovanju srpskog naroda...“, koju organizuje na način da postaje jednonacionalna i aprila mjeseca 1992.godine preusmjerava je u sastav Teritorijalne odbrane, odnosno vojske kao oružane snage Srpske republike Bosne i Hercegovine, provodi odluku Ministarstva narodne odbrane Srpske Republike Bosne i Hercegovine na način da poduzima aktivnosti oko mobilizacije, formiranja novih jedinica Teritorijalne odbrane i organizovanja obučavanja i osposobljavanja istih, uz ostvarivanje saradnje sa jedinicama JNA, čime je direktno učestvovao u stvaranju svih pretpostavki i uslova za nastanak i formiranje Vojske Republike Srpske, kada u prvoj polovini juna mjeseca 1992.godine zajedno sa svojim Štabom i jedinicama Teritorijane odbrane kao jezgrom u funkciji načelnika štaba otpočinje formiranje i angažovanje 17.lake pješadijske ključke brigade i nakon dolaska komandanta Samardžija Drage nastavlja započete aktivnosti progona na teritoriji opštine Ključ,

2. MARKO ADAMOVIĆ

Svjestan zacrtanih ciljeva spreman da podrži i lično doprinese uspješnom provođenju plana i realizaciji zacrtanih ciljeva od aprila mjeseca 1992.godine, kao rezervni oficir Teritorijalne odbrane sa značajnim iskustvom, pridružuje se realizaciji zaključaka Kriznog štaba opštine Ključ na provođenju Odluke Ministarstva narodne odbrane i obezbjeđenju uslova za stvaranje Teritorijalne odbrane kao oružane snage Srpske Republike Bosne i Hercegovine, svjestan razloga takvog načina organizovanja već u drugoj polovini aprila 1992.godine po izvršenoj mobilizaciji bataljona Teritorijalne odbrane Ključ, odnosno vojske u svojstvu zamjenika komandanta tog bataljona učestvuje u obuci pripadnika jedinica kako bi bile obučene i osposobljene za napade na naselja koja nisu nastanjena srpskim stanovništvom, a u namjeri progona, razoružavanjem, ubistvima, zatvaranjem i drugim teškim oduzimanjem slobode, mučenjem, granatiranjem nebranjenih sela i objekata za stanovanje, terorom i zastrašivanjem, deportacijom i prisilnim preseljenjem, rušenjem objekata namijenjenih religiji, pa je početkom širokog i sistematičnog napada na nesrpsko civilno stanovništvo, kao beskompromisni borac za ostvarenje Strateških ciljeva, imenovan za Komandanta odbrane grada i kao takav aktivno učestvuje u radu Kriznog štaba opštine gdje zajedno sa Kondić Vinkom načelnikom SJB izvještava o stanju na terenu, te lično na terenu sa jedinicama učestvuje u vojnom napadu na civile naselja naseljenih nesrbima, pa sa formiranjem 17.ključke brigade u funkciji pomoćnika komandanta za informisanje, moral i vjerska pitanja, u cilju provođenja zacrtanih planova nastavlja započete aktivnosti progona, na teritoriji opštine Ključ,

na taj način su direktno svojim aktivnostima doprinijeli i učestvovali u realizaciji plana progona, pa je

1. Dana 27.maja 1992.godine, u okviru preuzimanja vlasti od strane srpskih snaga, vojska i policija je počela sa hapšenjem, lišavanjem slobode civila nesrpske nacionalnosti po užem gradskom jezgru Ključa, iako za to nije bilo zakonskog osnova, njihovom privođenju u Stanicu javne bezbjednosti, a da im nisu saopšteni razlozi hapšenja gdje su od strane pripadnika policije i raznih istražitelja bili izloženi fizičkom premlaćivanju rukama, nogama i raznim predmetima po svim dijelovima tijela, kojom prilikom su od njih tražili da priznaju da su pripremali različite vrste zlodjela srpskom stanovništvu, što je kod zatočenika izazivalo strah ne samo za ličnu, nego i za sudbinu njihovih porodica, zatvarani su u pritvorske ćelije SJB, koje su bile neuslovne za boravak velikog broja zatvorenika, bez hrane i zadovoljenja osnovnih higijenskih potreba, a nakon dan do dva najmanje 22 civila među kojima i Brkić Luka, Filipović Muhamed, Flat Leopold, Šarić Behrem, Eljezović Muhamed, Šistek Mehmed, Jakupović Fadil, Muslimović Smajil, Džaja Darko, Šehić Mirsad, Medić Fadil, Rebac Domogoj, Kozarac Husein, Krivić Fahrudin, Dervišević Abid, Begić Mehmed, Koljić Mustafa, Bilić Alija, Mršić Mirsad, Mistrić Dževad, Vučkić Teufik i Kujundžić Šaban su transportovani za logor Stara Gradiška, da bi od posljedica premlaćivanja na putu do logora podlegao Kujundžić Šaban, a ostali premlaćivani prilikom primanja u logor i za vrijeme boravka, da bi nakon otprilike petnaest dana bili prebačeni u drugi logor na Manjači,

2. Dana 28.05.1992.godine Ključki bataljon, potpomognut 30.Partizanskom divizijom I krajiškog korpusa, započinju artiljerijski napad na naselja Ključa, Pudin Hana i Velagića nastanjenih muslimanskim stanovništvom u kojima nisu postojali legitimni vojni ciljevi, koji napad je trajao najmanje dva dana, da bi granate pale među civile koji su se nalazili u zbjegu kojom prilikom je poginulo najmanje 12 osoba među kojima su i Bečić Esma, Bečić Refika zv. „Keka“, Bečić Hamdo, Draganović Refik,

3. Dana 01.06.1992.godine nakon što su svi muškarci muslimanske nacionalnosti iz zaselaka Vojići, Hasići, Nezići, Hadžići i drugih naselja sela Velagići pozvani da dođu na policijski punkt u Velagićima, onima koji su se odazvali pozivu, vojni policajci oduzimali lične stvari i utjerali ih u prostore stare škole, gdje ih iako su znali da za to nemaju zakonski osnov zatvaraju, da bi ih u kasnim večernjim satima istjerali napolje i strijeljali, kojom prilikom su ubili najmanje 78 lica među kojima i Zukić Denis, Nezić Rezak, Zečević Esad, Bajrić Kasim, Fazlić Husein, Bajrić Mesud, Nezić Atif, Draganović Safet, Bajrić Šefik, Delić Fadil, Čehić Ilijaz, Bečić Emsud, Zukić Hasan, Burzić Đulaga, Dervišević Rešid, Keranović Asim, Dervišević Karanfil, Čehić Asim, Nezić Husein, Muheljić Dedo, Draganović Ramiz, Keranović Emir, Draganović Emsud, Bajrić

Muharem, Bajrić Fehim, Bajrić Ibro, Ćemal Sabahudin, Kujundžić Derviš, Muheljić Adem, Draganović Fehret, Draganović Hilmo, Draganović Nijaz, Halilović Saim, Ćemal Saif, Zečević Omer, Bečić Refik, Nezić Nijaz, Zukić Ramiz, Bajrić Rifet, Bajrić Husein, Bajrić Mustafa, Muratović Ibrahim, Hotić Dževad, Nezić Islam, Draganović Hilmo, Draganović Mesud, Draganović Adem, Draganović Teufik, Draganović Fadil, Ćarkić Elvedin, Bajrić Nedim, Ćehić Mirsad, Bilajac Šaban, Draganović Esmin, Ćehić Husein, Delić Almir, Bukvić Tifo, Keranović Jasmin, Bajrić Zikret, Draganović Ćemal, Bajrić Meho, Aličić Ramiz, Delić Emil, Draganović Hamdija, Nezić Safet, Draganović Rufad, Gromilić Emir, Jukić Ismet, Dervišević Safet, koji su ekshumirani u masovnoj grobnici „Lanište II“, a za preživjelim nastavila je da traga policija tako da su nakon otprilike mjesec dana iznudili predaju lica „A“ prijetnjom da će mu nastradati porodica ako se ne preda, nakon što se iz straha za porodicu predao, ispitivan je da prizna da li je bio na mjestu strijeljanja, pa pošto je bio uporan da nije, pušten je kući i nedugo nakon toga ponovo bez ikakvog zakonskog osnova uhapšen i transportovan za logor „Manjača“,

4. Dana 01.06.1992.godine nakon što je srpska vojska zajedno sa Adamović Markom vukući vezanog za transporter Islamagić Hamdu ušla u nebranjeno selo Prhovo, istjerivali iz kuća stanovništvo sa naredbom da se okupe pred trgovinom u selu, pa nakon što su stanovnici postupili po naredbi, utjerali ih u dvorište kuće Abida i Karanfila Osmanovića, nakon čega su odmah počeli sa tučom i odvajanjem muškaraca, kojom prilikom su ubili najmanje sedam lica među kojima i Safeta Medanovića, Medanovića Hasana, Medanović Šefika, Hadžić Izeta, Mešić Isaka, Medanović Halila, Hadžić Hašima, Medanović Fatimu, zatim odvojili veći broj muškaraca među kojima i maloljetne koje su pješke povelili iz sela, a na žene, djecu i starce preostale u dvorištu otvorili vatru iz raznog naoružanja kojom prilikom su ubili najmanje njih trideset, među kojima i Jusić Ramiza, Mešić Isma, Medanović Hadžire, dijete Medanović Indira, Jusić Azemina, Medanović Midheta, dijete Jusić Emira, Hadžić Rubija, Medanović Enesa, Medanović Hava, Brković Rasema, dijete Jusić Samira, Jusić Hilmo, Medanović Ferida, Okić Nasiha, dijete Brković Nisveta, dijete Hadžić Amela, Jusić Enisa, Osmanović Karanfil, Osmanović Rufad, Medanović Arif, dijete Medanović Mujo, Medanović Teufik, Jusić Nermin, Jusić Osman, Hadžić Hajro, koji su ekshumirani iz masovne grobnice u Prhovu, muškarce koje su povelili iz sela vodili su u pravcu sela Peći i na tom putu ubili najmanje njih 15 među kojima i Medanović Ahmo, Osmanović Tehvid, Hadžić Suvad, Hadžić Zijad, Medanović Suad, Brković Ilfad, Hadžić Ekrem, Mešić Ismet, Medanović Enes, Medanović Ćamil, Medanović Vahid, Hadžić Senad, Dedić Mehmed, Jusić Nedžad i Jusić Latif, koji su ekshumirani iz masovne grobnice „Ciganska dolina“, preživjele predali policiji koja ih je premlaćivala cijelu noć držeći ih vezane na otvorenom prostoru na zemlji, usljed čega je Medanović Sulejman podlegao, a ostali su transportovani u prostorije Osnovne škole „Nikola Mačkić“ u Ključu, preživjelo stanovništvo je pobjeglo iz sela i skrivalo se u susjednim selima i šumi, gdje je nastavljeno traganje za preživjelim muškarcima, njihovo hapšenje i zatvaranje u

Osnovnu školu „Nikola Mačkić“ u Ključu i Stanicu javne bezbjednosti.

5. Dana 10.07.1992.godine nakon što je vojska u sadejstvu sa policijom ušla u nebranjena sela i zaseoke opštine Ključ, Donji Biljani, Botonjići, Domazeti, Brkići, Jabukovica, sve zatečene muškarce bez pravnog osnova priveli u prostorije osnovne škole u Donjim Biljanima, gdje je policija izvršila popis zatočenih, nakon čega su izvođeni i ubijani, dio muškaraca potrpan u autobuse, odvezen u nepoznatom pravcu i ubijen, dio proganjan i ubijan na različitim lokalitetima u navedenim zaseocima, pa je tako taj dan ubijeno najmanje 219 lica, među kojima i Botonjić Najil, Dervišević Husein, Omeradžić Džemal, Jašarević Almir, Dervišević Aiz, Botonjić Rifet, Hodžić Osman, Mulahmetović Smajil, Zukanović Hazim, Zukanović Salih, Avdić Nijaz, Domazet Zijad, Čehić Elvir, Džaferagić Safet, Čehić Adnan, Botonjić Ćamil, Botonjić Feriz, Kapidžić Jasmin, Botonjić Ramiz, Džaferagić Vehbija, Jašarević Sabit, Mujezinović Hamdija, Čehić Nedžad, Botonjić Zuhdija, Mujezinović Muharem, Botonjić Hilmo, Kapidžić Bećir, Jašarević Kemal, Mujezinović Nail, Domazet Mehmed, Jašarević Enes, Balagić Avdo, Jašarević Besim, Domazet Fadil, Botonjić Muharem, Avdić Fuad, Domazet Asmir, Mujezinović Asim, Balagić Vehbija, Botonjić Husein, Omanović Enid, Šušnjar Almedin, Botonjić Aiz, Domazet Derviš, Džaferagić Ahmet, Mujezinović Ismet, Jašarević Raif, Avdić Emsud, Mešanović Suad, Avdić Hajrudin, Dervišević Omer, Omanović Saudin, Domazet Rifet, Domazet Safet, Botonjić Saim, Domazet Hamid, Kuburaš Muharem, Avdić Feriz, Balagić Abid, Čajić Ale, Avdić Smail, Mujezinović Zifad, Balagić Fikret, Botonjić Sadik, Avdić Hakija, Avdić Šefko, Botonjić Hikmet, Čehić Efrajim, Čehić Sulejman, Pehadžić Šerif, Mešanović Muhamed, Botonjić Sulejman, Sinanović Lejla, Mujezinović Osman, Čehić Ahmo, Zukanović Husein, Hodžić Adil, Avdić Muharem, Botonjić Hamid, Domazet Hamdija, Čehić Rasim, Hodžić Derviš, Botonjić Hamed, Omanović Adil, Čehić Suad, Botonjić Suad, Omanović Hilmo, Botonjić Zijad, Čehić Asim, Botonjić Sabahudin, Kuburaš Nihad, Botonjić Sabrija, Domazet Hamed, Čehić Miralem, Avdić Habir, Domazet Meho, Domazet Islam, Avdić Nail, Avdić Asim, Omanović Omer, Botonjić Mujo, Subašić Fadil, Domazet Nail, Mešanović Asim, Botonjić Ejub, Avdić Smajil, Botonjić Nijaz, Botonjić Vehbija, Subašić Izedin, Džaferagić Hamdija, Avdić Enes, Avdić Besim, Hodžić Abid, Čehić Teufik, Botonjić Omer, Domazet Fahrudin, Čehić Nail, Bajrić Ibrahim, Domazet Fuad, Mujezinović Emir, Omanović Elkaz, Omanović Mustafa, Botonjić Džafer, Čehić Latif, Omanović Zuhdija, Omanović Abid, Mulahmetović Samir, Jašarević Bego, Avdić Abid, Omeradžić Salko, Omanović Omer, Sinanović Azra, Džaferagić Mehmed, Zukanović Smail, Džaferagić Besima, Domazet Hajrudin, Šušnjar Meho, Botonjić Fadil, Crnalić Mesud, novorođenče Džaferagić Amila, dijete Džaferagić Almir, Avdić Abid, Avdić Sead, Avdić Refik, Avdić Ermin, Mešanović Asmir, Botonjić Hamdija, Avdić Ibrahim, Botonjić Nail, Zukanović Mujaga, Domazet Asim, Domazet Husein, Mujezinović Smail, Čehić Hamdija, Mujezinović Hasib, Domazet Fajka, Botonjić Ćazim, Šljivar Sabit, Omanović Asim, Omanović Tehvid, Omanović Šefkija, Omanović Pašo, Džaferagić Abid, Jašarević Ejub,

9

Jašarević Juso, koji su ekshumirani iz masovnih grobnica „Lanište I“ i „Crvena zemlja“,

6. Počev od kraja maja pa najmanje do kraja 1992.godine ključki bataljon teritorijalne odbrane, odnosno 17.laka pješadijska brigada, u sadejstvu sa policijom, nakon granatiranja nebranjenih sela i naselja Ključa nastanjenih nesrpskim stanovništvom, poduzima i nastavlja sa aktivnostima progona, razoružavanjem uz ultimatum da predaju svo naoružanje koje posjeduju, u suprotnom da će selo biti vojno napadnuto, a nakon predaje naoružanja otpočinju sa nezakonitim hapšenjem i zatvaranjem muškaraca u prostore stanice javne bezbjednosti ili za to već namijenjenim objektima kao sto su prostori osnovnih škola, ubistvima, istjerivanjem iz kuća, deportacijom i prisilnim preseljenjem stanovništva, protivpravnim i vojnim potrebama neopravdano uništenje i prisvajanje imovine, uništenjem religijskih objekata pa su:

a) nakon završenog granatiranja, od straha izbezumljenom stanovništvu Pudin Hana, Velagića sa zaseocima Hađići, Vojići, Hasići, Nezići i drugim, naredili da napusti svoje kuće i da se okupi kod doma u Velagićima, pa kad je više stotina žena djece i muškaraca došlo pred dom, naredeno im je da idu pred SJB Ključ, da bi bili zaustavljeni na policijskom punktu kod ROPS-a, a potom lišeni slobode i odvedeni u skladište „Šip-a“, gdje im je oduzeta lična imovina koju su imali, izvršeno razdvajanje muškaraca od žena i djece, da bi nakon nekoliko sati žene i djeca bili pušteni sa zabranom da se vrate svojim kućama dok za to ne dobiju odobrenje vlasti iz Ključa, a muškarci evidentirani na spiskove i ispitivani, odakle su neki pušteni, a njih preko 200 lišeno slobode iako za to nije bilo zakonskog osnova i zatvoreno u Osnovnu školu „Nikola Mačkić“ u Ključu, za to vrijeme u njihova naselja ušla je vojska koja je vršila pretrese, pljačke i paljevinu kuća,

b) negdje oko 28.05.1992.godine sa zadatkom čišćenja sela na pravcu Pudin Han – Vukovo selo – Humići – Plamenice – Prhovo – Peći, istjeruju muslimansko stanovništvo iz kuća, vršeći teror i zastrašivanje, prijeteci da će ubiti svakoga ko se krije i ko krije naoružanje, pa vrše pretrese kao da traže naoružanje koje nije bilo predato i muškarce koji se kriju, potom dio vojno sposobnih muškaraca upućuju na ispitivanje policiji u osnovnu školu u Humiće, da bi u Vukovom selu ubili Čajić Šefika, a na Ljutića Brdu u prisustvu Adamović Marka, iako za to nije postojao zakonski osnov, lišili slobode Ljutić Hamera i Ljutić Muharema, koji su pronađeni ubijeni u obližnjoj šumi,

c) krajem maja 1992.godine svim muškarcima Donje i Gornje Sanice sa zaseocima naredili da predaju naoružanje, a potom da dođu na za to određena mjesta, pa su tako muškarci iz Donje Sanice morali doći na bivšu željezničku stanicu u Sanici, odakle su nakon ispitivanja prebačeni u osnovnu školu u Sanici, gdje su već zatvoreni muškarci iz Gornje Sanice, iako za to nije bilo zakonskog osnova, vrijeđani raznim pogrđnim

psovka, bez prava da znaju zasto su zatvoreni uz pojedinačna premlaćivanja što je kod zatočenih civila izazvalo veliki strah od neizvjesnosti za svoju i sudbinu svoje porodice, da bi sutradan neki bili pušteni kućama, a veliki dio transportovan u osnovnu školu „Nikola Mačkić“ u Ključu,

d) nastavili da upadaju u nebranjene zaseoke Gornje i Donje Sanice, Šljivare, Bašiče, Botonjiće, Domazete, Gornji i Donji Budelj, Biljane, gdje su vršili teror i zastrašivanja pucanjem po selu, pretresima kuća i oduzimanjem imovine, paljenem objekata i ubistvima najmanje 30 civila među kojima i Harambašić Mehmed, Čehić Bećo, Konjević Mehmed, Babović Hašim, Džafić Hazim, Omeragić Rasim, Kućuković Derviš, Keranović Edhem, Pehadžić Miralem i sin mu Pehadžić Dinko, Kućuković Husein, Medić Šukrija, Harambađić Kemal, Karadžić Fikret, Huskić Čamka, Huskić Mustafa, Karadžić Supha, Karadžić Avdo, Vinc Horst, Šljivar Ibrahim, Šljivar Fehim, Bosnić Rasim, Kožanjčić Ramiz, Šljivar Smajo, Šljivar Čamil, Šljivar Arif, Crnalić Emin, Botonjić Abid, Šljivar Mujo, Šljivar Muharem, Fazlić Hasan, Lović Osme i Bečić Mehmed, koji su ekshumirani i identifikovani u grobnicama pronađenim u navedenim naseljima,

e) stanovnicima užeg gradskog jezgra Muslimanima i Hrvatima je putem radio „Ključ“ naređeno da se svi, žene, djeca i muškarci okupe na za to određenim mjestima kao što su tvornica mašina u Halinovskom Vrelu, fudbalski stadion u Ključu, što su ovi iz straha za živote i učinili, gdje su vršili ispitivanja i tražili priznanje od pojedinaca o njihovoj odgovornosti zato što su bili u nekoj političkoj partiji ili im je spočitavano da su se pripremali vršiti zlodjela prema Srbima, nakon čega su žene i djeca i dio muškaraca pušteni kućama, a dio muškaraca bez ikakvog zakonskog osnova i bez ikakvih prava zatvarani u osnovnu školu „Nikola Mačkić“ i Stanicu javne bezbjednosti gdje je nastavljeno sa njihovim fizičkim i psihičkim zlostavljanjem,

f) počev od 26.juna 1992.godine izvršen je napad na nebranjena muslimanaska sela Ramići, Krasulje sa zaseocima Hripavci i Ošiljak, kojom prilikom je stanovništvo istjerivano iz svojih kuća, nad njima je vršen teror i zastrašivanje, pucanjem iz vatrenog oružja, psovka, prijetnjama, pa je tom prilikom ubijen najmanje 21 civil stanovnik ovih sela među kojima i Čarkić Sabra, Čarkić Husein, Čarkić Derviš, Husić Sabit, Husić Safet, Husić Omer, Husić Teufik, Vučkić Ifet, Kalabić Smajo, Jukić Mirsad, Delalović Šefik, Delalović Ibrahim, Đuzić Rezak, Đuzić Remzo, Đuzić Ilakija, Salihović Sabit, Fazlić Aiz, Frmić Esad, Jamaković Mirsad, Bajraktarević Šukrija, a preživjeli muškarci iz Ramića privedeni u Osnovnu školu u Ramićima, a muškarci iz Krasulja u Osnovnu školu u Krasuljama kada je Adamović Marko priveo Safeta Sadikovića i Sadiković Edina, a nakon popisa i ispitivanja njih najmanje 90 nezakonito lišeni slobode, iako za to nije postojao zakonski osnov, prebačeni i zatvoreni u Osnovnu školu „Nikola Mačkić“ u Ključu,

g) muškarce sa područja opštine Ključ koji su pokupljeni u svojim naseljima i selima i koji su bez ikakvog zakonskog osnova zatvarani u Osnovnu školu „Nikola Mačkić“, nakon što bi prošli kroz špalir sačinjen od Srba, civila, vojnika, žena, građana Ključa, koji su ih raznim predmetima udarali, bili bi smješteni u fiskulturnu dvoranu, bez ikakvih uslova za boravak, gdje su boravili na golom parketu, odakle su izvođeni na ispitivanje uz fizičko prelaćivanje nogama, rukama, raznim predmetima, kundacima puške po svim dijelovima tijela, tražeći da priznaju da su bili organizatori muslimanske vlasti ili vojske, da su pripremali različite vrste zlodjela prema Srbima ili sačinjavali spiskove za njihovu likvidaciju, suočeni sa potpunim ograničenjem osnovnih ljudskih potreba kao što je hrana, lična higijena, bez prava na pravično suđenje, što je izazivalo osjećaj poniženja i povrede ljudskog dostojanstva i ulijevalo dodatni strah za vlastiti život i život porodica, nakon čega je jedan dio pušten kućama, a njih oko dvjesto muškaraca je transportovano u Osnovnu školu na Sitnici gdje su nekoliko dana tu boravili, na golom podu, bez prostirke i pokrivača, bez dovoljno hrane, bez uslova za ličnu higijenu, u stalnom strahu za život, da bi bili postrojeni u kolonu i najmanje 20 km pješačili po makadamskom putu u logor na Manjači, pa je tako najmanje 1160 zatvorenika transportovano na razne načine u logor „Manjača“ na Manjači, kojom prilikom je odmah po dolasku u logor podlegao Delalović Husein, a Filipović Omer i Bender Esad ubijeni prelaćivanjem, da bi nakon rasformiranja logora decembra mjeseca 1992.godine zatvorenike deportovali van teritorije Bosne i Hercegovine, a jedan manji broj transportovali u logor „Batković“ u Bijeljini,

h) za vrijeme i nakon udruženog napada sistematski su razarana ili oštećivana naselja i sela nastanjena muslimanskim i hrvatskim stanovništvom, među njima muslimanski dio grada Ključa, Pudin Han, Velagići, Biljani, Plamenice, Prhovo, Krasulje, Crljeni i Sanica kao i imovina uključujući domove, poslovne prostore, pomoćne gospodarske objekte, pljačkana pokretna imovina ubijenih, zatvorenih u zatočeničke objekte i logore, iseljenih sa teritorije opštine, koja je organizovano sakupljana u skladišta ratnog plijena i sa kojom je rukovano uz uputstva Kriznog štaba opštine, pod kontrolom policije, a svo stanovništvo koje nije lišeno slobode ili zatvoreno, organizovano je iseljavano sa područja opštine, nakon što bi potpisali da teritoriju opštine napuštaju trajno, a svu svoju imovinu ostavljaju dobrovoljno vlastima, sve dok su to smatrale potrebnim opštinske vlasti,

i) Dana 08.08.1992.godine iz zaseoka Botonjići stanovništvo koje je preživjelo 10.juli 1992.godine istjerali iz kuća, potom odvojili najmanje sedam muškaraca, dva maloljetna dječaka, tri žene i povelih ih u pravcu lokaliteta „Kamen“, usput su ubili starca Botonjić Abida, a ostale ubili i zapalili u štali Botonjić Hilme, preživjele žene i djecu protjerali u susjedno selo Crnalići,

7. *Bez vojnih potreba, a da bi trajno onemogućili povratak izbjeglog stanovništva i osigurali progon sa opštine Ključ, te kako bi uništili tragove postojanja drugih religijskih grupa poduzeli su aktivnosti kojima su minirane i srušene katolička crkva i džamije među kojima: džamija u Tičevićima selo Velagići, džamija u Krasuljama, nova džamija u Velagićima, džamija u Biljanima, gradska džamija u Ključu*

Dakle, u okviru širokog i sistematičnog napada usmjerenog na civilno stanovništvo sa diskriminatorskom namjerom pa znajući za taj i takav napad i svjesni da njihove radnje predstavljaju dio tog napada kao učesnici udruženog zločinačkog poduhvata u cilju progona cjelokupnog muslimanskog i hrvatskog stanovništva na nacionalnoj i vjerskoj osnovi izvršili progon i to u radnjama opisanim:

- *pod tačkom 1) – ubistvima, depotracijom i prisilnim preseljenjem, zatvaranjem i drugim teškim oduzimanjem fizičke slobode suprotno osnovnim pravilima međunarodnog prava, mučenjem, drugim nečovječnim djelima slične prirode, učinjena u namjeri nanošenja velike patnje ili ozbiljne fizičke ili psihičke povrede, protivpravnim odvođenjem u koncentracione logore*
- *pod tačkom 2) – napadom na civilno stanovništvo, naselje, pojedine civilne osobe, a taj napad je posljedovao smrću, bombardovanjem bilo kojim sredstvima nebranih sela i nastambi,*
- *pod tačkom 3) – ubistvima, zatvaranjem ili drugim teškim oduzimanjem fizičke slobode suprotno osnovnim pravilima međunarodnog prava, drugim nečovječnim djelima slične prirode učinjena u namjeri ozbiljne fizičke i psihičke povrede,*
- *pod tačkom 4) – ubistvima, zatvaranjem i drugim teškim oduzimanjem fizičke slobode, suprotno osnovnim pravilima međunarodnog prava, drugim nečovječnim djelima slične prirode, učinjena u namjeri nanošenja velike patnje ili ozbiljne fizičke ili psihičke povrede, prisilnim preseljenjem stanovništva,*
- *pod tačkom 5) – ubistvima, zatvaranjem i teškim oduzimanjem fizičke slobode suprotno osnovnim pravilima međunarodnog prava, primjenjivanjem mjera zastrašivanja i terora i drugim nečovječnim djelima slične prirode učinjena u namjeri nanošenja velike patnje,*
- *pod tačkom 6 a), zatvaranjem i drugim teškim lišenjem slobode suprotno pravilima međunarodnog prava*
- *pod tačkom 6 b), ubistvom, primjenjivanjem mjera zastrašivanja i terora i drugim nečovječnim djelima slične prirode, učinjena u namjeri nanošenja velike patnje ili ozbiljne fizičke ili psihičke povrede, zatvaranjem i drugim teškim lišenjem slobode suprotno osnovnim pravilima međunarodnog prava,*
- *pod tačkom 6 c), zatvaranjem i drugim teškim lišenjem slobode, suprotnim osnovnim pravilima međunarodnog prava, kolektivnim kažnjavanjem, oduzimanjem prava na pravično i nepristrasno suđenje,*
- *pod tačkom 6 d), ubstvima, primjenjivanjem mjera zastrašivanja i terora i*

drugim nečovječnim djelima slične prirode, učinjena u namjeri nanošenja velike patnje ili ozbiljnih fizičkih ili psihičkih povreda,

- *pod tačkom 6 e), zatvaranjem i drugim teškim lišenjem slobode, suprotno osnovnim pravilima međunarodnog prava, primjenjivanjem mjera zastrašivanja i terora, oduzimanjem prava na pravično i nepristrasno suđenje,*
- *pod tačkom 6 f), ubistvima, zatvaranjem i drugim teškim lišenjem slobode, suprotno osnovnim pravilima međunarodnog prava, kolektivnim kažnjavanjem, oduzimanjem prava na pravično i nepristrasno suđenje*
- *pod tačkom 6 g), ubistvima, kolektivnim kažnjavanjem, zatvaranjem i drugim teškim lišenjem slobode, suprotno osnovnim pravilima međunarodnog prava, protivpravnim odvođenjem u koncentracione logore, oduzimanjem prava na pravično i nepristrasno suđenje, deportacijom i prisilnim preseljenjem,*
- *pod tačkom 6 h), bezobzirnim razaranjem naselja i sela i pustošenjem koje nije opravdano vojnim potrebama, pljačkanjem imovine stanovništva, deportacijom i prisilnim preseljenjem,*
- *pod tačkom 6 i) ubistvom, kolektivnim kažnjavanjem, primjenjivanjem mjera zastrašivanja i terora i drugim nečovječnim djelima slične prirode, učinjena u namjeri nanošenja velike patnje ili ozbiljne fizičke ili psihičke povrede, lišenjem slobode suprotno osnovnim pravilima međunarodnog prava, deportacijom i prisilnim preseljenjem*
- *pod tačkom 7) - uništavanjem ustanova namjenjenih religijskim ciljevima,*

Čime bi, počinili krivično djelo Zločini protiv čovječnosti iz člana 172. stav 1. tačka h) KZBIH, u vezi sa članom 180. stav 1. KZ BiH.

Na osnovu člana 189. stav 1. ZKP BiH troškovi krivičnog postupka iz člana 185. stav 2. tačke a) do f) ovog Zakona, kao i nužni izdaci i nagrada branilaca, padaju na teret budžetskih sredstava Suda.

Na osnovu člana 198. stav 3. ZKP BiH oštećeni se sa svojim imovinsko pravnim zahtjevima upućuju na parnicu.

O b r a z l o ž e n j e

Nakon što je vijeće sve izvedene dokaze kako Tužilaštva BiH, tako i odbrane optuženih Lukić Boška i Adamović Marka ocijenilo u smislu člana 281. ZKPBiH, i to svaki dokaz pojedinačno i u vezi sa ostalim dokazima, zaključeno je da nije dokazano da su optuženi počinili krivična djela za koja se terete potvrđenom i na glavnom pretresu izmijenjenom optužnicom (u daljem tekstu: optužnica).

I. TOK POSTUPKA

A. OPTUŽNICA

1. Tužilaštvo BiH (Tužilaštvo) je optužnicom broj: KT-RZ-23/08 od 03.03.2008. godine, koja je potvrđena dana 04.03.2008. godine, optužilo Vinko Kondića zbog krivičnog djela Organizovanje grupe ljudi i podstrekavanje na učinjenje krivičnih djela genocida, zločina protiv čovječnosti i ratnih zločina iz člana 176. stav 2. u vezi sa stavom 1. i stava 4. istog člana Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine (KZ BiH), te krivično djelo Zločini protiv čovječnosti iz člana 172. stav 1. tačka h) u vezi sa tačkama a), b), d), e), f), i) i k) KZ BiH a sve u vezi sa članom 180. stav 1. i 2. i članom 29. KZ BiH.

2. Dana 05.06.2008. godine Tužilaštvo je takođe podiglo optužnicu broj: KT-RZ-44/08 protiv optuženih Boška Lukića i Marka Adamovića, koja je potvrđena dana 09.06.2008. godine, zbog krivičnih djela Organizovanje grupe ljudi i podstrekavanje na učinjenje krivičnih djela genocida, zločina protiv čovječnosti i ratnih zločina iz člana 176. stav 2. u vezi sa stavom 1. i stava 4. istog člana Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine (KZ BiH), te krivično djelo Zločini protiv čovječnosti iz člana 172. stav 1. tačka h) u vezi sa tačkama a), b), d), e), f), i) i k) KZ BiH a sve u vezi sa članom 180. stav 1. i 2. i članom 29. KZ BiH.

3. Na osnovu odredbe člana 25. stav 3 ZKPBiH, Sud BiH je svojim rješenjem broj: X-KR-05/119 od 02.07.2008. godine izvršio spajanje navedenih postupak, te vodio jedinstveni postupak po svim potvrđenim optužnicama. Glavni pretres u ovom predmetu je započeo 02.09.2008. godine čitanjem navedenih optužnica.

4. Tokom predmetnog postupka izvršena su brojna medicinska vještačenja na okolnosti zdravstvenog stanja optuženog Vinka Kondića i utvrđivanja mogućnosti da adekvatno prati i učestvovanja u sudskom postupku. Nalazom i mišljenjem tima vještaka od 07.09.2010. godine je konstatovano da zdravstveno stanje optuženog Kondića, u odnosu na prethodna vještačenja, pokazuje tendenciju pogoršanja na neurološkom i psihičkom planu uz zaključak tima vještaka, da će se njegovo zdravstveno stanje, s obzirom na vrstu bolesti, tok i prognozu, u budućnosti pogoršavati, te da trenutno nije u mogućnosti da učestvuje i prati sudski postupak, niti da adekvatno odgovara na postavljena pitanja.

5. Shodno navedenom, Sud je nakon saslušanja stranaka, u smislu odredbi člana 26. i ZKPBiH dana 13.09.2010. godine donio rješenje o razdvajanju i prekidu postupka u odnosu na optuženog Vinka Kondića. Nakon što je Apelaciono vijeće uvažilo žalbu Tužiteljice, pretresno vijeće je 24.11.2010. godine odlučilo da glavni pretres u odnosu na ovog optuženog nastavi onda kada periodični monitoring njegovog zdravstvenog stanja, potvrdi da je sposoban da učestvuje u krivičnom postupku. Od tog dana teče odvojeni

postupak protiv optuženih Lukić Boška i Adamović Marka koji se vodi pod brojem: X-KR-05/119.

B. IZVEDENI DOKAZI

1. Tužilaštvo

6. U toku dokaznog postupka Tužiteljica je saslušala slijedeće svjedoke: Fahrudin Ćemal, Muhamed Filipović, Asim Egrlić, Jusuf Omerović, Atif Džafić, Luka Brkić, Mustafa Lepirica, Hilmija Hamedović, Ćerim Hrnčić, Fahrudin Krivić, Behrem Šarić, Enes Salihović, Ibrahim Bajrić, Džemal Draganović, Ekrem Čehić, Ramo Duranović, Senada Turkanović, Hađija Bajrić, Adnan Temimović, Senad Draganović, Mirsad Dervišević, Lako Aničić, Ismet Bilajac, Radomir Radinković, Salihović Latif, Salihović Hasan, svjedok A, Vitomir Gajić, Miljević Marinko, Radojčić Željko, Enes Lemeš, Nikola Savanović, Zlatan Medić, Hamida Hadžić, Mirsad Puškar, Devla Halep-Pehadžić, Lazo Kričković, Zaim Smajić, Mimka Brkić, Bedrudin Brkić, Salko Krantić, Hrgić Milorad, Kuburić Radenko, svjedok C, Nafa Smajić, Muharem Islamagić, Senad Perbić, Elvir Jusić, Alem Hadžić, Senad Medanović, Hamid Hadžić, Sadeta Medanović, Nermina Medanović, Kana Mešić, Nevres Mešić, Edin hadžić, Safet Muratagić, Miladin Ristić, Ismet Muratagić, Sadiković Safet, Bajrić Ćazim, Kozarac Muhamed, Ajiz Bečić, Bajrić Teufik, Naila Botonjić, Zubčević Murfeta, Huse Crnalić, Šemso Džaferagić, Ismet Zukanović, Feriz Dervišević, svjedok B, Čajić Mujo, Makbula Mešanović, Vukić Dragan, Šljivar Hasiba, Crnolić Ahmed, Fikreta Zukanović, Šehić Mujo, Mladenović Milenko, Mile Radulović, Banjalučkić Mehmed, Marinko Vejin, Kujundžić Ismet, Stevan Karač, Begić Mehmed, Hazim Lošić, Esad Šulić, Leopold Flat, Merima Filipović, Kemal Zukić, Nermin Kapetanović, Asim Vučkić, Enes Mršić.

7. Spisak materijalnih dokaza koje je Tužiteljica prezentirala i uvela kao dokaz, navedeni su u prilogu B Aneksa I ove presude i čine njen sastavni dio

2. Odbrana

8. Kao svjedoci odbrane optuženog Boška Lukića, saslušani su: Jurišić Slobodan, Rajko Kalabić, Stevan Jovičić, Maešević Rade, Dvizac Vito, svjedok D i optuženi Boško Lukić u svojstvu svjedoka. Dok su u svojstvu svjedoka odbrane optuženog Marka Adamovića saslušani: Drago Radojčić, Dragić Dušan, Prolić Dušan, Kosić Mirko, Grabež Dušan, Rajko Kalabić, Bodiroža Milorad, Popović Cvijo, Škavić Cvijo, Ćenanović Ahmed, Kuburić Radenko, Kosić Boro, Jurišić Slobodan i optuženi Marko Adamović u svojstvu svjedoka. Kao zajednički dokaz odbrane su provele dokaz vještačenja po vještacima dr. Radomiru Lukiću i prof.dr. Slobodanu Kosovcu koji su saslušani tokom glavnog pretresa.

9. Spisak materijalnih dokaza koje je odbrana optuženog Boška Lukića prezentirala i uvela kao dokaz, navedeni su u prilogu D Aneksa I ove presude, dok je pod E naveden spisak materijalnih dokaza koje je odbrana optuženog Adamović Marka prezentirala i uvela kao dokaz, što sve čini sastavni dio ove presude.

10. Nakon izvođenja dokaza odbrane, Tužiteljica je dana 18.04.2011. godine u replici saslušala svjedoka D, a na ročištu za glavni pretres od 20.04.2011. godin, prezentirala i u spis uložila grupisane materijalne dokaze replike. Prva grupa uložениh dokumenata se odnosi na opremljenost taktičke grupe 2 (TG2) u koju je prema navodima odbrane, optuženi Marko Adamović otišao oko 20. juna 1992. godine. Drugom grupom uložениh dokumenata Tužiteljica pobija tvrdnje odbrane o vremenu formiranja TG 2, njenim aktivnostima i raspoloživom naoružanju, dok se trećom grupom dokumenata pobijaju zaključci nalaza i mišljenja vještaka odbrane, prof.dr. Slobodana Kosovca..

11. Tužiteljica je dana 25.04.2011. godine Sudu dostavila izmijenjenu i na glavnom pretresu pročitano optužnicu broj: KT-RZ-44/08 kojom se optuženi Lukić Boško i Adamović Marko terete za počinjenje krivičnog djela Zločini protiv čovječnosti iz člana 172. stav 1. tačka h) KZ BiH na način kako je to opisano tačkama od 1-6 (f) izmijenjene optužnice.

12. Na ročištu za glavni pretres koji je održan 09.05.2001. godine, branioci optuženih Lukić Boška i Adamović Marka nisu tražili odgodu glavnog pretresa radi pripreme odbrane, niti su u odnosu na izmjenjenu optužnicu imali dokazne prijedloge duplike, nakon čega je pretresno vijeće u smislu člana 276. ZKP BiH objavilo da je dokazni postupak završen.

3. Završne riječi

(a) Tužiteljica

13. Na ročištu koje je održano 11.05.2011. godine, Tužiteljica je u završnoj riječi, između ostalog naglasila, da smatra dokazanim van razumne sumnje postojanje širokog i sistematičnog napada na području opštine Ključ, koji je na diskriminatornim osnovama bio usmjeren protiv civilnog stanovništva i da su radnje optuženih bile dio takvog napada. Tužiteljica takođe smatra dokazanim da su optuženi krivično djelo progona počinili u okviru Udruženog zločinačkog poduhvata (UZP), pa da tako i njihova krivica proizilazi iz njihovog učešća u zajedničkom planu, sa svrhom koja je po njihovoj zamisli i posljedicama trebala opštinu Ključ „očistiti“ od stanovništva koje nije srpske nacionalnosti.

14. Prema navodima Tuželjice, izvršena kampanja progona je bila jedinstven i sveobuhvatan čin koji je jedan tim ljudi ostvarivao zajednički u svakom trenutku i na₁₇

svakom mjestu. Svi koji su djelovali u progonu sa znanjem o planu za konačno rješenje i njegovo unapređenje, su učesnici u počinjenju progona. Krivica optuženih se ogleda u činjenici da su dijelili zajednički plan i u njemu svjesno i dobrovoljno učestvovali sa ostalim pripadnicima UZP-a, na način da doprinose njegovom ostvarenju, odnosno počinjenju zločina koji obuhvata sve krivične radnje UZP-a učinjene u ostvarenju planiranog cilja. Moguće je da optuženi nisu znali koji će pripadnici nesrpske nacionalnosti biti zatvarani, ali su zasigurno znali da je takvo zatvaranje bez zakonskog osnova, pa se može zaključiti da su dijelili namjeru da najveći broj muškaraca civila, bude zatvoren i da im se nanesu ozbiljne fizičke i psihičke povrede. U daljem izlaganju Tužiteljica se osvrnula na status koji su optuženi imali u relevantnom periodu, te i na njihovu ulogu u Kriznom štabu (kasnije Ratnom predsjedništvu) opštine Ključ, opštinskom štabu teritorijalne odbrane (TO), Komandi odbrane grada Ključa, 3. pješadijskom bataljonu 1. partizanske pješadijske brigade i najzad u 17. Lakoj pješadijskoj brigadi Ključ (l. l.p.br.Ključ).

15. Sve navedeno se po shvatanju Tužiteljice, ima posmatrati u kontekstu političkog djelovanja Izvršnog odbora opštinske organizacije SDS-a u Ključu, te odluka koje su donošene na nivou Autonomne regije Krajina (ARK), a koje su bile obvezujuće za organe vlasti u opštini Ključ. Tužiteljica se u završnim riječima osvrnula i na iskaze saslušanih svjedoka i izvedenih materijalnih dokaza kojima se potkrepljuje svaka tačka optužnice ponaosob, smatrajući da krivična djela za koja se terete optuženi u ovoj optužnici, nadopunjuju prepoznatljivi plan i sveobuhvatni cilj UZP-a, koji je bio nasilno uklanjanje kroz krivična djela progona nesrpskog stanovništva sa teritorije planirane srpske države, kao Zločini protiv čovječnosti. Elaborirajući elemente UZP-a kao oblika odgovornosti, Tužiteljica je istakla da je doprinos optuženih bio neophodan i znatan, jer bez njihovog aktivnog učešća u provođenja odluka Kriznog štaba i Skupštine srpskog naroda na teritoriji opštine Ključ, ne bi bilo moguće uspješno provesti plan. Da je njihovo učešće značajno, govori i njihova stalna aktivnost u organizovanju TO, odnosno VRS i provođenju neophodnih radnji za stavljanje u punu funkciju tih jedinica koje su prouzrokovale nastupanje posljedica na terenu.

16. Na kraju završnih riječi, Tužiteljica je predložila da Sud temeljem izvedenih dokaza, utvrdi krivica optuženih Boška Lukića i Marka Adamovića da su kao pripadnici UZP-a dijelili namjeru u ostvarivanju plana i svrhe zločina i da su zbog toga odgovorni za krivično djelo progona koje je provedeno nad civilima nesrpske nacionalnosti i to: ubistvom više stotina civila, prisilnim preseljenjem više od 15.000,00 civila, nezakonitim zatvaranjem u zatočeničke objekte i logore preko 2.500,00 civila, mučenjem i drugim nehumanim djelima. Predloženo je da se optuženi Adamović Marko i Lukić Boško oglase krivim za počinjenje navedenog krivičnog djela i osude na kaznu dugotrajnog zatvora.

(b) Odbrana optuženog Boška Lukića

17. U završnim riječima iznesenim na ročištu od 16.05.2011. godine, branilac optuženog Boška Lukića, advokat Milan Trbojević je istakao da su tvrdnje optužnice nemoguće i nedokazane, prvenstveno ako se ima u vidu da Strateški ciljevi srpskog naroda ne sadrže niti jednu riječ o progonu. Osim toga, optuženi je na funkciju komandanta opštinskog štaba TO postavljen daleko prije njihovog ustrojstva. Shodno funkciji koju je obavljao u vrijeme koje obuhvata optužnica, branilac nalazi logičnom saradnju optuženog sa Kriznim štabom kao legalnim organom koji se formirao u vrijeme političko-bezbjedonosne krize a čije odluke je naknadno ratificirala Skupština opštine Ključ, te da u tom dijelu uloga optuženog nije inkriminirajuća. Saradnja ovog optuženog sa Radoslavom Brđaninom ili drugim visokim dužnosnicima Republike Srpske je iluzorna, a njegovi kontakti sa načelnikom policije Vinkom Kondićem, odigrali su se samo na sastancima Kriznog štaba.

18. Nadalje, optužnica prema navodima branioca, propušta precizirati koje su tačno jedinice počinile zločine za koje se optuženi tereti i ko je tim jedinicama izdavao naredjenja. Također, plan etničkog čišćenja nije postojao kao plan, nego je posljedica događaja na terenu s obzirom da su prve provokacije na terenu proizveli pripadnici muslimanske nacionalnosti. Branilac je u daljem izlaganju osporio i retroaktivnu primjenu odredbi KZ-a BiH, te iznio ocjenu iskaza saslušanih svjedoka i izvedenih materijalnih dokaza optužbe, zaključujući da Tužiteljica tokom postupka nije dokazala krivicu optuženog Lukić Boška, zbog čega je i predloženo da Sud donese oslobađajuću presudu, a slijedom toga, i ukine mjeru pritvora.

19. U završnim riječima dodatni branilac ovog optuženog, advokat Husein Mušić, pridružio se iznesenim navodima glavnog branioca, naglašavajući sporednu ulogu optuženog Boška Lukića u inkriminiranim događajima, naročito kada je u pitanju brigada o čijem formiranju on samo izvještava Krizni štab. Tužiteljica nije izvela niti jedan dokaz kojim bi pokazala nadređenu poziciju optuženog Lukića ili postojanje dogovora sa komandnim kadrom te brigade ili 3. pješadijskog bataljona. Branilac je ukazao i na postojanje olakšavajućih okolnosti na strani optuženog Boška Lukića, kao što je njegov raniji život, ponašanje i odnos prema okolini, te drugim nacijama i religijama. Prije dešavanja koja obuhvata optužnica, optuženi je bio profesor i mnogi stradalnici na području opštine su bili njegovi učenici. Od organa Republike srpske i SDS-a, nije dobio ništa, nije unaprijeđen u viši čin, a to dovoljno govori o nepostojanju saradnje i zajedničkog djelovanja na koje ukazuje optužba.

20. Kao i njegovi branioci, optuženi Boško Lukić je prilikom iznošenja završnih riječi izrazio iskreno žaljenje zbog svih događaja i žrtava na području opštine Ključ, te izjavio saučešće porodicama nastradalih. U uvodnom izlaganju optuženi je govorio o ranijem životu i odnosu prema sugrađanima, te nakon toga dao ocjenu iskaza nekih saslušanih

svjedoka, ukazujući na međusobna neslaganja i kontradiktornosti. Optuženi se takođe pozvao na određeni broj dokaza koje smatra relevantnim za svoju odbranu, te na kraju predložio da se u odnosu na njega donese oslobađajuća presuda.

(c) Odbrana optuženog Marka Adamovića

21. Branilac optuženog Marka Adamovića, advokat Branko Gudalo je u završnoj riječi koja je iznesena na ročištu od 18.05.2011. godine, osporio učesće optuženog u UZP-u budući da njegove učesnike-visoke državne funkcionere Republike Srpske, optuženi nije poznao, niti je tokom inkriminisanog perioda imao bilo kakve kontakte ili dogovore sa njima. Odbrana smatra da se u konkretnom slučaju radi o obliku odgovornosti koji ne poznaje pozitivno krivično zakonodavstvo BiH, niti ga eksplicitno predviđaju odredbe Statuta MKSJ, te samim tim da nije primjenjiv ni u ovom slučaju. Optuženi Adamović u vrijeme obuhvaćeno optužnicom, nije imao rukovodnu poziciju u civilnim, ni u vojnim strukturama opštine Ključ, tako da u tom smislu nedostaje kauzalna veza kao osnov odgovornosti optuženog za počinjene zločine.

22. Nadalje, branilac smatra da tokom postupka nije dokazano da je optuženi bio komandant Komande odbrane grada Ključa, niti da je takvo tijelo stvarno djelovalo, kao što nije dokazano da je optuženi bio istaknuti član SDS-a. Njegovo prisustvo sjednicama Kriznog štaba po naređenju komandanta brigade, nije inkriminirajuće po bilo kom osnovu. Na kraju iznoseći ocjenu iskaza saslušanih svjedoka optužbe, branilac je ukazao na kontradiktornosti njihovih izjava datih tokom istrage, ali u odnosu i na izjave drugih saslušanih svjedoka, te je nakon kraćeg osvrta na neke od izvedenih dokaza Tužilaštva, i iznošenja prigovora u pogledu retroaktivne primjene odredbi KZ-a BiH, predložio je da se optuženi oslobodi od optužbe i da mu se ukinu mjere zabrane napuštanja boravišta.

23. Dodatni branilac optuženog Marka Adamovića, advokat Marinko Brkić je u svojoj završnoj riječi ukazao na nepreciznost činjeničnih navoda pojedinih tačaka izmijenjene optužnice, te dao kratak osvrt na dokaze izvedene tokom predmetnog postupka iz kojih ne proizilazi da je optuženi kriv za djela koja mu se stavljaju na teret.

24. Kao i njegovi branioci, optuženi Marko Adamović je u svojoj završnoj riječi iskazao iskreno žaljenje zbog svih žrtava počinjenih zločina koje ova odbrana tokom postupka nije osporavala, tražeći od Tužilaštvo da u narednom periodu, na temelju činjenica utvrđenih u ovom postupku, pronađe i procesuirala lica odgovorna za njihovo počinjenje. Optuženi u svom izlaganju ukazuje da u toku postupka nije osporavao svoju poziciju zamjenika komandanta 3. pj.bat. (ključkog bataljona) i kasnije pomoćnika komandanta za moral i vjerska pitanja u okviru 17. l.pj.br.Ključ, naglašavajući pri tom, da su njegove dužnosti bile rukovodne, ali ne komandne. Smatra propustom Tužilaštva što tokom postupka nisu saslušani komandanti jedinica, brigada, vojne policije i drugih

jedinica koje su prema materijalnim dokazima u spisu, u to vrijeme boravile i djelovale na području opštine Ključ. Oспорavajući svoje učešće ili bilo kakav doprinos u počinjenju bilo koje radnje iz činjeničnog opisa izmijenjene optužnice, predložio je da Sud i u odnosu na njega donese oslobađajuću presudu i ukinu izrečene mjere zabrane.

II. PROCESNE ODLUKE

A. SUDENJE BEZ PRISUSTVA OPTUŽENOG VINKA KONDIĆA

25. Pretresno vijeće je dana 24.09.2008. godine donijelo rješenje kojim je odlučeno da će se glavni pretres koji se vodi protiv optuženih Adamović Marka, Lukić Boška i Kondić Vinka, održati bez prisustva optuženog Kondić Vinka u slučaju kada neopravdano odbije da pristupi na zakazano ročište, a na isto je uredno i blagovremeno pozvan. Istim rješenjem vijeće je podsjetilo optuženog da ima pravo pristupa Sudu u bilo kojem trenutku, te da će na ročištima koja se održavaju bez njegovog prisustva, biti prisutni njegovi branioci. Najzad, rješenje određuje da će Sud bez odlaganja obavještavati optuženog o toku postupka tako što će mu istog dana kada je ročište održano, dostaviti snimak i u pismenoj formi zapisnik sa tog ročišta.

26. Naime, optuženi Vinko Kondić se po Rješenju Suda nalazio u pritvoru iz osnova člana 132. stav 1. tačke a) i b) ZKP BiH. U svrhu osiguranja usješnog vođenja postupka, efikasne zaštite njegovog zdravlja, optuženi je iz pritvorske jedinice u KPZ Kula premješten u pritvorsku jedinicu Suda Bosne i Hercegovine Na ročište koje je održano dana 24.09.2008. godine, optuženi nije pristupio, iako je o istom (kao i svim narednim ročištima na koja nije pristupio) bio uredno obaviješten, tako da je u skladu sa donesenim rješenjem, pretres vođen bez njegovog prisustva.

27. Cijeneći izostanke neopravdanim, Sud je optuženom ukazao na posljedice neodazivanja, odnosno na činjenicu, da će se glavni pretres održati u njegovoj odsutnosti, a u prisutnosti njegovih branilaca. Obzirom na dato upozorenje, ponovni neopravdani izostanak optuženog sa glavnog pretresa koji je održan dana 24.09.2008. godine, rezultirao je nastavljanjem vođenja pretresa bez njegovog prisustva i donošenjem pomenutog rješenja.

28. Osnovno pitanje o kom se te prilike imalo odlučiti, bilo je pitanje nastavka postupka bez prisustva optuženog kada on ne želi pristupi na glavni pretres, a ta namjera motivisana isključivo razlozima lične, subjektivne prirode, a ne postoje razlozi objektivne prirode. Sud je bio svjestan da bi optuženi mogao namjerno opstruirati

pokušaje Suda i Tužilaštva da obave svoj posao i pravosnažno okončaju predmet¹. Ova procesna situacija je nalagala razmatranje sa aspekta osnovnih prava i sloboda i garancija koje u vezi s tim pružaju domaći i međunarodni standardi.

29. Uobičajen zakonski način je da suđenje ne može početi, odnosno, ne može se nastaviti bez prisustva optuženog, tako da bi u ovim okolnostima Sud nerado započeo, odnosno nastavio suđenje. Međutim, neki drugi razlozi su iziskivali da Sud zaključi da bi odlaganje postupka bilo u suprotnosti sa principom pravičnosti u pogledu okončanja postupka i veoma nepravедno prema svjedocima sa traumatičnim iskustvima. Dodatni momenat predstavlja okolnost da se u postupku pored Vinka Kondića, pojavljuju još dva optužena lica, Adamović i Lukić koji u smislu člana 6. stav 1. EKLJP, takođe uživaju garancije na pravično suđenje i suđenje u razumnom roku, a pristupaju svakom zakazanom pretresu.

30. Moglo je dakle doći do raznih nerješivih problema koji bi isključivo i definitivno išli u korist optuženog, pa je imajući u vidu potencijalne interese društva i žrtava, kao i prava optuženog, Sud postupio u skladu sa vladavinom prava, utemeljenom sudskom praksom po članu 6., članu 13. i članu 17. Evropske konvencije o ljudskim pravima, međunarodnom sudskom praksom, te u skladu sa principom zakonitosti propisanim članom 2. Zakona o krivičnom postupku.

31. Kod ovakvog stanja stvari Sud je zaključio da je optuženi Vinko Kondić imao pravo da prisustvuje suđenjima, međutim, iako uredno obaviješten i bio svjestan posljedica neodazivanja, on se tog prava odrekao pravdajući to subjektivnim razlozima. U ovakvoj situaciji, koristeći svoje diskreciono pravo, Sud je nastavio postupak bez njegovog prisustva, što uz naprijed navedenu argumentaciju, nije smatralo suđenjem u odsustvu u smislu člana 247. ZKP BiH, niti suprotnim članu 6. Evropske konvencije o ljudskim pravima.

B. RJEŠENJE O PRIHVATANJU UTVRĐENIH ČINJENICA

32. Primjenom odredbe člana 4. Zakona o ustupanju predmeta, Sud je rješenjem od 27.03.2009. godine po službenoj dužnosti prihvatio kao dokazane činjenice utvrđene u pravosnažnoj prvostepenoj presudi MKSJ- Tužilac protiv Radoslava Brđanina br. IT-99-36-T od 1. septembra 2004. godine u opsegu kako slijedi :

¹ U skladu sa smjernicama koje je elaboriralo Vijeće Evrope, Rezolucija Ministarskog vijeća (75) 11 od 21.5.1975. god. o kriterijima za vođenje postupka u odsustvu optuženog.

U **novembru 1990.** održani su prvi višestranački izbori u BiH, na kojima su birani Skupština SRBiH, Predsjedništvo SRBiH te opštinske i lokalne skupštine u svim opštinama u BiH. SDA, SDS i HDZ zajedno su osvojili ogromnu većinu glasova . Glasovi su tačno odražavali tadašnju situaciju polarizovanih stanovišta različitih etničkih zajednica u BiH. U skladu sa sporazumom o podjeli vlasti postignutim prije izbora, SDA, koji je dobio većinu glasova na nivou republike, imao je pravo imenovati predsjednika sedmočlanog Predsjedništva. Na taj položaj imenovan je **Alija Izetbegović**. SDS je imenovao predsjednika Skupštine SRBiH, Momčila Krajišnika, a HDZ predsjednika Izvršnog vijeća, tj. premijera Juru Pelivana”. (paragraf 56)

33. “U početku su tri nacionalne stranke sarađivale dobro, čak i s poletom i oduševljenjem, u euforiji koja je uslijedila nakon poraza Saveza komunista. Međutim, raspad SFRJ koji je počeo 1991. doveo je do pogoršanja kako opšte situacije u BiH, tako i odnosa između etničkih grupa. Skupštine Slovenije i Hrvatske proglasile su **25. juna 1991.** nezavisnost, što je dovelo do oružanih sukoba u obje republike koje su se otcijepile. Iz Slovenije JNA se povukla nakon desetodnevnog rata. U Hrvatskoj je rat trajao duže. Hrvatskoj vojsci suprotstavile su se JNA i lokalne paravojne skupine koje su organizovali hrvatski Srbi i Srbi iz Republike Srbije. Neprijateljstva u Hrvatskoj privremeno su zaustavljena 2. januara 1992. sporazumom o prekidu vatre između JNA i Hrvatske. Razmještene su snage UN-a (Zaštitne snage Ujedinjenih nacija – UNPROFOR) kako bi održavale mir. Evropska zajednica je 15. januara 1992. priznala nove države Sloveniju i Hrvatsku.” (paragraf 57)

34. “Rat i otcjepljenje Slovenije, i osobito Hrvatske, značajno su uticali na društveno-političku situaciju u BiH. **Počev od kraja ljeta 1991.** mnogi vojno sposobni muškarci u BiH dobili su poziv za mobilizaciju u JNA radi borbi u Hrvatskoj. Odazvao se veliki broj bosanskih Srba, no bosanski Muslimani i bosanski Hrvati, uz podršku svojih vođa, uglavnom nisu odgovarali na poziv. To je dovelo do porasta napetosti između nacionalnih grupa, osobito u regiji Bosanske krajine uz granicu s Hrvatskom”. (paragraf 58)

35. “**Od jeseni 1991.** ponašanje vojnika koji su se vraćali s ratišta u Hrvatskoj postao je još jedan razlog za strah i napetost među ljudima u Bosanskoj krajini. Ti vojnici često su se ponašali prijeteći prema bosanskim Muslimanima i bosanskim Hrvatima. Vrijedali su ljude i pucali u kuće, trgovine i vjerske objekte. U nekim opštinama radnje i privatne kuće u vlasništvu bosanskih Muslimana ili bosanskih Hrvata bile su dignute u vazduh ili spaljene. **Bilo je više incidenata u kojima su vojnici koji su se vraćali s ratišta, bosanski Srbi, ubili bosanske Muslimane**”. (paragraf 59)

36. “U takvoj atmosferi napetosti tri glavne nacionalne stranke – s različitim nacionalnim programima i suprotstavljenim interesima – nisu uspijevale pomiriti svoje

razlike i počele su se razvijati u suprotnim smjerovima. Do najvećeg razmimoilaženja u stavovima došlo je povodom pitanja ustavnog položaja BiH. Dok su SDA i HDZ zagovarali otcjepljenje SRBiH od SFRJ, SDS se čvrsto zalagao za očuvanje Jugoslavije kao države kako bi svi Srbi i dalje živjeli zajedno u jednoj državi i kako ne bi postali manjina u nezavisnoj bosanskoj državi. Predsjednik SDS-a Radovan Karadžić održao je **15. oktobra 1991.** strastveni govor u Skupštini SRBiH u Sarajevu i najavio da bi bosanski Muslimani mogli nestati kao zajednica ako proglase nezavisnost SRBiH od SFRJ. Predsjednik SDA Alija Izetbegović odgovorio je da Karadžićeva prijeteća poruka i njegov način izlaganja pokazuju zašto će SRBiH možda biti prisiljena da se odvoji od SFRJ. Nakon što je Skupština SRBiH završila s radom za taj dan, a delegacija SDS-a otišla, delegati HDZ-a i SDA ponovo su se sastali bez njih i usvojili Deklaraciju o nezavisnosti, učinivši korak bliže nezavisnosti SRBiH.” (paragraf 61)

37. “Poslanici SDS-a u Skupštini SRBiH osnovali su **24. oktobra 1991.** na sastanku svog kluba zasebnu Skupštinu srpskog naroda u Bosni i Hercegovini (dalje u tekstu: Skupština Srpske Republike BiH) i izabrali Momčila Krajišnika za njenog predsjednika. Skupština Srpske Republike BiH usvojila je odluku o plebiscitu srpskog naroda u BiH u vezi s pitanjem ostanka BiH u Jugoslaviji. Bosanski Srbi su 9. i 10. decembra 1991. velikom većinom glasova odlučili da ostanu dio SFRJ.”(paragraf 62)

38. “**Početakom 1992.** SDA je pojačao pritisak za proglašenje nezavisnosti SRBiH od SFRJ. Referendum o pitanju nezavisnosti održan je 29. februara i 1. marta 1992. Bosanski Srbi su u velikom broju bojkotovali referendum, na kojem je velikom većinom izglasana nezavisnost BiH. S obzirom na rezultat referenduma, Evropska zajednica je 6. aprila 1992. priznala BiH kao nezavisnu državu. Priznanje od strane SAD-a uslijedilo je 7. aprila 1992.” (paragraf 63)

Istim rješenjem djelimično je usvojen Prijedlog Tužilaštva BiH od 14.11.2008. godine pa su činjenice utvrđene u pravosnažnoj prvostepenoj presudi u predmetu MKSJ-a Tužilac protiv Radoslava Brđanina br. IT-99-36-T od 1. septembra 2004. godine prihvaćene sljedeće činjenice:

39. **U septembru 1990.** JNA je naredila da se oružje povuče iz skladišta pod kontrolom lokalnih jedinica TO-a i premjestila ga u vlastita skladišta oružja. {...}Međutim, krajem 1991. i početkom 1992. sve tri nacionalne stranke počele su se naoružavati. (paragraf 87.)

40. Skupština Zajednica opština Bosanska Krajina (u daljem tekstu: ZOBK-a) se na svojoj 7. sjednici, održanoj **16. septembra 1991.,** transformisala u Autonomnu Regiju Krajina (dalje u tekstu: ARK). U toj odluci o transformiranju objavljuje se osnivanje ARK-a kao „neodvojivog dijela Savezne države Federativne Jugoslavije i sastavnog

dijela Federativne jedinice BiH“. Istog dana usvojen i Statut ARK-a, koji je bio gotovo identičan Statutu ZOBK-a. Sjedište ARK-a, kao i ZOBK-a, bilo je u Banjoj Luci. (paragraf 166.)

41. U **jesen 1991.**, u SRBiH su osnovane još četiri srpske autonomne oblasti. To su bile Srpska Autonomna Oblast Hercegovina, Srpska Autonomna Oblast Romanija-Birač, Srpska Autonomna Oblast Semberija i Srpska Autonomna Oblast Sjeverna Bosna. Dana 21. novembra 1991., Skupština srpskog naroda u BiH (dalje u tekstu: Skupština Srpske Republike BiH) je na svojoj 2. sjednici verificovala osnivanje ARK-a i još četiri srpske autonomne oblasti. Tom ratifikacijom su ARK i druge četiri srpske autonomne oblasti postale sastavni dijelovi Srpske Republike BiH. Skupština Srpske Republike BiH imenovala je Jovana Čizmovića, člana Ministarskog savjeta Skupštine Srpske Republike BiH, za koordinatora vlada ARK-a i ostalih srpskih autonomnih oblasti. {...} (paragraf 167.)

42. „ARK je bio nadležan za širok spektar poslova. To je bilo političko tijelo kojem su data ovlaštenja koja su pripadala opštinama, uključujući ona na polju odbrane. Shodno svom Statutu, ARK je, pored ostalog, bio nadležan za ostvarivanje društveno-političkih ciljeva. U pravnom rječniku bivše Jugoslavije, društveno-političke zajednice su označavale organe vlasti. Regionalna zajednica opština, kako je bila propisana zakonom, nije bila organ vlasti, tako da nije mogla biti nadležna za poslove odbrane, koji su pripadali isključivo društveno-političkim zajednicama, među kojima su bili republički i opštinski organi vlasti. (paragraf 173.)

43. „ARK je, međutim, imao nadležnost i u oblasti odbrane. Njegov Statut je predviđao da ARK “prati stanje i koordinira aktivnosti na organizovanju i sprovođenju priprema za opštenarodnu odbranu u skladu sa Zakonom, planovima odbranc opština i planom odbrane Republike”. U Statut ARK-a bila je ugrađena i odredba prema kojoj Skupština ARK-a ima stalni “Politički savjet”, koji se bavi “pitanjima razvoja političkog sistema”, i stalni “Savjet za narodnu odbranu”, koji se bavi “pitanjima iz oblasti narodne odbrane od interesa za Autonomnu Regiju Krajina.” {...}(paragraf 174.)

44. Savjet SDS-a raspravljao je **15. oktobra 1991.** o strategiji uspostave srpske vlade, što je obuhvatalo formiranje paralelnih organa vlasti, regionalizaciju BiH i vojnu organizaciju. (paragraf 66.)

45. U govoru održanom povodom plebiscita srpskog naroda u Sarajevu u **novembru 1991. godine**, Radovan Karadžić je predstavnicima opština, članovima SDS-a, dao uputstvo da u svojim opštinama, regijama i mjesnim zajednicama uvedu vlast koja će se u potpunosti sastojati od bosanskih Srba. Skupština srpskog naroda u BiH izglasala je

11. decembra 1991. preporuku za osnivanje posebnih srpskih opština. Otvoreno proklamovani cilj ove odluke bio je “razvaljivanje postojećih opština gdje Srbi nisu u većini.“ (paragraf 68.)

46. Glavni odbor SDS-a objavio je **19. decembra 1991.** dokument pod naslovom “Uputstvo o organizovanju i djelovanju organa srpskog naroda u Bosni i Hercegovini u vanrednim okolnostima” (dalje u tekstu: Uputstvo s varijantom A i B). To uputstvo propisuje na koji način će biti provedene određene utvrđene aktivnosti u svim opštinama u kojima žive Srbi, a u suštini se radi o nacrtu za preuzimanje vlasti od strane bosanskih Srba u opštinama u kojima oni predstavljaju većinu stanovništva (dalje u tekstu: Varijanta A) i opštinama gdje su u manjini (dalje u tekstu: Varijanta B). Formulirani cilj Uputstva s varijantom A i B bio je “provođenje plebiscitarne odluke kojom se srpski narod u Bosni i Hercegovini opredijelio da živi u jedinstvenoj državi” i “povećanje mobilnosti i spremnosti za odbranu interesa srpskog naroda“. (paragraf 69.)

47. Uputstvo s varijantom A i B sadržavalo je, između ostalog, i direktivu prema kojoj će opštinski odbori SDS-a formirati krizne štabove srpskog naroda u svojim opštinama. “Zadaci, mjere i druge aktivnosti” o kojima se govori u Uputstvu s varijantom A i B provodiće se isključivo po nalogu predsjednika SDS-a. (paragraf 70.)

48. **Početakom 1992.**, dok su trajali međunarodni pregovori kojima se pokušavalo riješiti pitanje statusa BiH, rukovodstvo bosanskih Srba provelo je svoj plan da teritorije koje su smatrali svojim odvoje o postojećih struktura SRBiH i stvore zasebnu državu bosanskih Srba. Skupština Srpske Republike BiH proglasila je 9. januara 1992. Srpsku Republiku BiH, koja će 12. avgusta 1992. biti preimenovana u Republiku Srpsku (dalje u tekstu: RS), ona se sastojala od tzv. srpskih autonomnih regija i oblasti, među kojima je bila i Autonomna Regija Krajina. (paragraf 71.)

49. {...} **Dana 4. marta 1992.**, Skupština ARK-a je na svojoj 15. sjednici usvojila odluku da osnuje Centar službi bezbjednosti (dalje u tekstu: CSB) ARK-a sa sjedištem u Banjoj Luci. Za načelnika CSB-a postavljen je Stojan Župljanin. Dana 27. aprila 1992., Skupština ARK-a je donijela odluku da u okviru CSB-a osnuje “Odred milicije za posebne namjene.“ (paragraf 175.)

50. {...} **Dana 27. marta 1992.**, Skupština Srpske Republike BiH osnovala je srpsko Ministarstvo unutrašnjih poslova (dalje u tekstu: MUP). Zakon o MUP-u stupio je na snagu 31. marta 1992., kada je imenovan ministar koji je bio odgovoran Skupštini Srpske Republike BiH. Tokom proljeća i ljeta 1992., većina nesrba je otpuštena iz policije. Tako su policijske snage transformisane u policijske snage bosanskih Srba. (paragraf 211.)

51. **Dana 7. aprila 1991.**, Regionalni odbor SDS-a je donio odluku da se osnuje Zajednica opština Bosanske Krajine (dalje u tekstu: ZOBK). Za predsjednika Skupštine ZOBK-a izabran je Vojo Kuprešanin, dok je za prvog potpredsjednika izabran optuženi Radoslav Brđanin a za drugog potpredsjednika Dragan Knežević. ZOBK je činilo šesnaest opština iz Bosanske Krajine i bosanski Srbi su u svim tim opštinama izuzev opštine Ključ predstavljali znatnu većinu stanovništva {...} Za razliku od Zajednice opština Banja Luka (dalje u tekstu ZOBL) koja je postojala ranije, mandat ZOBK-a je obuhvatao jaku odbrambenu komponentu. Odluke Skupštine ZOBK-a i zapisnici sa njenih sjednica pokazuju da je to bila zajednica koja je trebala da koordinira sve glavne oblasti uprave u opštinama koje su se pridružile ZOBK-u, te da je njen program bio političke prirode. (paragraf 165.)

52. Na opštinskom nivou, komandanti jedinica TO-a, koje su kasnije postale lake pješadijske brigade, bili su ili stalni članovi opštinskih kriznih štabova ili članovi koji su po službenoj dužnosti prisustvovali sastancima kako bi izvijestili krizne štabove ili druge organe vlasti o trenutnoj vojnoj situaciji i odvijanju borbenih operacija. Odluke koje su donosili krizni štabovi prenošene su vojsci. (paragraf 218.)

53. {...}Ministarstvo narodne odbrane Srpske Republike BiH **16. aprila 1992.** donijelo je odluku o tome da Teritorijalna odbrana (dalje u tekstu: TO) predstavlja oružanu snagu Srpske Republike BiH, te da komandovanje i rukovođenje TO-om vrše opštinski, oblasni i regionalni štabovi, kao i štab TO-a Srpske Republike BiH. Istom odlukom Ministarstvo narodne odbrane proglasilo je neposrednu ratnu opasnost i naredilo opštu javnu mobilizaciju TO-a na cjelokupnoj teritoriji Srpske Republike BiH. Pored toga, naređeno je i formiranje štabova TO-a u novoosnovanim opštinama bosanskih Srba. (paragraf 73.)

54. {...} odluke o razoružavanju od **4. i 9. maja 1992.** izričito su se odnosile na “paravojne formacije” i “pojedinke koji nelegalno posjeduju naoružanje”. Dana 18. maja 1992., Krizni štab ARK-a je pobliže objasnio koje pojedince treba razoružati:

55. Sve formacije koje nisu u sastavu vojske Srpske Republike Bosne i Hercegovine ili Centra službi bezbjednosti Banjaluka na području Autonomne Regije Krajina smatraju se paravojnim i moraju se razoružati.

56. Svi oni koji se ne nalaze u sastavu oružanih snaga Srpske Republike Bosne i Hercegovine i njene milicije moraju vratiti oružje.

57. U ovoj odluci, CSB-u je izdata i uputa da sastavi pismena uputstva za razoružavanje paravojnih formacija. Za provođenje te odluke bile su zadužene vojna i civilna policija. U skladu s tom odlukom, načelnik CSB-a Stojan Župljanin naredio je svim SJB-ovima da izvještavaju CSB o toku operacija razoružavanja. U toj naredbi

nalazila su se detaljna uputstva o tome šta ti izvještaji treba da sadrže. Opštinski SJB-ovi su, shodno tom naređenju, podnosili izvještaje CSB-u o operacijama koje su provedene u njihovim zonama odgovornosti. (paragraf 246)

58. Na 16. sjednici Skupštine Srpske Republike BiH, održanoj **12. maja 1992.**, kada je oružani sukob već započeo, Radovan Karadžić je iznio šest strateških ciljeva srpskog naroda u Bosni i Hercegovini. Prvi {...} cilj bilo je “razdvajanje od druge dvije nacionalne zajednice – državno razdvajanje”. Drugi ciljevi bili su uspostava koridora između Semberije i Krajine, uspostavljanje koridora u dolini rijeke Drine, formiranje granice na rijekama Uni i Neretvi, podjela grada Sarajeva na srpski i muslimanski dio i konačno – pristup moru za Srpsku Republiku BiH. (paragraf 75.)

59. U **proljeće 1992.** od svih zaposlenih u lokalnoj Službi javne bezbjednosti (dalje u tekstu: SJB) i u drugim javnim službama zatraženo je da potpišu izjavu o lojalnosti vlastima bosanskih Srba. Bosanski Muslimani i bosanski Hrvati koji su odbili potpisati izjavu o lojalnosti otpušteni su. Oni koji su izjavu potpisali, mogli su zadržati radna mjesta. Međutim, u junu 1992. politika se promijenila. Za početak, otpušteni su svi nesrbi na rukovodećim položajima i umjesto njih su imenovani bosanski Srbi. Bosanski Muslimani i bosanski Hrvati otpušteni su iz sudstva, lokalnih preduzeća, medija, bolnica, policijskih snaga i vojske. Do kraja 1992. gotovo svi bosanski Muslimani i bosanski Hrvati bili su otpušteni sa radnih mjesta. Mnogi koji su se tokom tog razdoblja pojavili na poslu odbijeni su i nije im bio dopušten pristup radnom mjestu. Ljudi su generalno slani kućama, bilo im je rečeno da se ne vraćaju i ubrzo nakon toga dobili bi otkaz. (paragraf 85.)

60. {...} u Bosanskoj Krajini {...} do kraja 1992. godine, skoro svi bosanski Muslimani i bosanski Hrvati su otpušteni s posla, između ostalog u medijima, vojsci, policiji, parvosuđu i javnim preduzećima. Nad bosanskim Muslimanima u bosanskim Hrvatima izvršeni su brojni zločini uključujući ubistvo, mučenje, premlaćivanje, silovanje, pljačkanje i razaranje imovine. Sela su granatirana, a kuće su paljene i pljačkane. U proljeće 1992. godine, širom ARK-a je osnovano više zatočeničkih logora u kojima su civili, bosanski Muslimani i bosanski Hrvati masovno hapšeni i držani u zatočeništvu. U nekoliko navrata izvršeno je masovno ubijanje civila. {...} Bosanski Srbi su silom protjerali desetine hiljada bosanskih Muslimana i Bosanskih Hrvata iz ARK-a i prevezli ih konvojima autobusa i vozovima na teritorije u BiH koje su držali bosanski Muslimani ili u Hrvatsku. {...} (par. 159.)

61. Naime, Tužiteljica je dana 14.11.2008. godine, ovom Sudu dostavila prijedlog za prihvatanje dokazanim ukupno 45 činjenica iz prvostepene presude u predmetu Tužilac protiv Radoslava Brđanina (br. IT-99-36-T od 1. septembra 2004. godine) cjencći da bi prihvatanje ovih činjenica utvrđenim, doprinijelo ekonomičnosti sudskog postupka i da

bi ovakvo postupanje bilo u skladu sa članom 6. Evropske konvencije o ljudskim pravima i osnovnim slobodama (EKLJP) i članom 13. ZKP-a BiH, te da ne bi bila anulirana pretpostavka nevinosti optuženih garantovana članom 3. ZKP-a BiH budući da odbrana zadržava pravo da tokom cijelog postupka osporava sve činjenice koje su prihvaćene kao utvrđene.

62. Pretresno vijeće je takođe dana 09.02.2009. godine, po službenoj dužnosti sačinilo svoj prijedlog za prihvatanje dokazanim činjenica utvrđenih pravosnažnom prvostepenom presudom MKSJ Tužilac protiv Radoslava Brđanina, pozivajući stranke u postupku i braniocima da o tome iznesu svoje stavove, te optužene i njihove braniocima da eventualno dostave i svoje prijedloge za prihvatanje određenih činjenica dokazanim kako bi pretresno vijeće o ovom pitanju odlučilo jedinstvenim rješenjem.

63. Odbrane optuženog Adamović Marka (i Kondić Vinka) su u svom izjašnjenju na prijedlog Tužilaštva od 14.11.2008 godine ukazivali da se prihvatanjem predloženih činjenica dokazanim krši pravo optuženih na pravično suđenje garantovano članom 6. stav 1. EKLJP-a i odredbama članova 3., 15., 259. i 261. stav 2. ZKP-a BiH. Također, branioci su smatrali da prihvatanje navodno utvrđenih činjenica neće doprinijeti sudskoj ekspeditivnosti i ekonomičnosti, a ozbiljno će se narušiti procesna prava optuženih. Sporna je bila i retroaktivna primjena Zakona o ustupanju predmeta, jer je prema njihovom mišljenju odredba člana 4. istog Zakona znatno teža i nepovoljnija za optuženog u odnosu na Pravilo 94 (B) Pravilnika MKSJ.

64. U sklopu izjašnjenja kojim se protivi prihvatanju činjenica iz prijedlog pretresnog vijeća, advokat Duško Panić, branilac optuženog Vinka Kondića, je dana 04.03.2009. godine također predložio da se u interesu odbrane prihvate određene činjenice iz prvostepene presude Brđanin i to paragrafi 53, 55, 60 i 108, dok je advokat Bojić Haris, takođe branilac optuženog Lukić Boška, dana 03.03.2009 godine Sudu dostavio podnesak koji naslovljava kao svoj prijedlog za prihvatanje dokazanih činjenica.

65. Članom 4. Zakona o ustupanju predmeta propisano je da Sud: "Nakon saslušanja stranaka može na vlastitu inicijativu ili na prijedlog jedne od stranaka odlučiti da prihvati kao dokazane činjenice koje su utvrđene pravosnažnom odlukom u drugom postupku pred MKSJ ili da prihvati pisani dokazni materijal iz postupaka pred MKSJ, ako se odnosi na pitanja od značaja u tekućem postupku."

66. Pravilo 94. (B) Pravilnika o postupku i dokazima navodi da: " Na zahtjev jedne od strana ili proprio motu pretresno vijeće može, nakon što je saslušalo strane, odlučiti da formalno primi na znanje činjenice o kojima je presuđeno ili pismeni dokazni materijal iz drugih postupaka pred Međunarodnim sudom koji se odnose na pitanja od važnosti za tekuće suđenje." Saslušanjem stranaka u postupku ispunjena je i prva formalna

pretpostavka citiranog propisa za odlučivanje o pitanju prihvatanja utvrđenih činjenica dokazanim.

67. Vijeće je u konkretnom slučaju o prihvatanju utvrđenih činjenica primjenilo član 4. Zakon o ustupanju predmeta koji je *lex specialis* i kao takav primjenjiv u postupcima pred sudovima u Bosni i Hercegovini. Osnovna svrha ovog člana, svjestan da se u primjeni ove odredbe mora pristupati sa oprezom poštujući princip pravičnosti konkretnog postupka, te nije prihvatio one činjenice koje bi na direktan ili indirektan način inkriminisale optužene.

68. U tu svrhu, prihvaćene činjenice moraju proći tzv. „test prihvatljivosti“ odnosno moraju zadovoljiti brojne kriterije koji će osigurati da prihvaćene činjenice ne idu na štetu optuženih i da ih ne dovode u težu procesnu poziciju. Međutim, kako Zakon o ustupanju ne propisuje kriterije temeljem kojih bi se određena činjenica smatrala „presuđenom“, vijeće je ispitujući te činjenice, uzelo u obzir kriterije koje je MKSJ utvrdilo rješenjem od 28.02.2003 godine u predmetu Tužilac protiv Momčila Krajišnika, a koji kriteriji uzimaju u obzir prava optuženog zagaranтована Evropskom Konvencijom o ljudskim pravima i slobodama (EKLJP) kao i ZKP-om BiH.

69. Prema odluci donesenoj u predmetu protiv Momčila Krajišnika, pretresno vijeće na prijedlog jedne od stranaka ili na vlastitu inicijativu, nakon saslušanja stranaka, može odlučiti da formalno primi na znanje presuđene činjenice, ako je činjenica: jasna, konkretna i može se identifikovati, te relevantna za konkretni predmet, ograničena na zaključke o činjenicama i ne uključuje pravne karakterizacije, pobijana je na suđenju i spada u dio presude koji nije bio predmet žalbe ili je o njemu konačno presuđeno u žalbenom postupku ili je pobijana na suđenju, a sada spada u dio presude koji je predmet žalbe, ali spada u pitanja koja u žalbenom postupku nisu sporna. Nadalje, iste ne smiju potvrđivati krivičnu odgovornost optuženog, te se ne može zasnivati na sporazumu o priznanju krivnje u ranijim predmetima i uticati na pravo optuženog na pravično suđenje. Ovi kriteriji nadopunjuju pravilo 94.stav b (formalno primanje na znanje) Pravilnika o postupku i dokazima MKSJ. Pored navedenog, isti kriteriji su već prihvaćeni i od strane Apelacionog vijeća Suda (uvid u presudu u predmetu Samardžić Neđo broj X-KRŽ-05/49 od 13.12.2006 godine).

70. Stoga, primjenjujući gore navedene kriterije, vijeće je odbilo činjenice koje je predložila Tužiteljica, a koje nisu navedene jasno i precizno, ili je temeljem istih bilo nemoguće identifikovati period na koji se odnose. Zatim, Vijeće nije prihvatilo niti jednu predloženu činjenicu koja sadrži neku karakterizaciju pravne prirode, ili predstavlja zaključke pretresnog vijeća MKSJ, niti je prihvatilo činjenice koje bi mogle čak i posredno ukazivati na krivičnu odgovornost optuženog po osnovu njegove funkcije nadređenog ili učešća u zajedničkom planu.

71. Njazard, prijedlog branioca optuženog Lukić Boška, advokata Harisa Bojića, od 03.03.2009 godine je u cjelosti odbijen, jer isti po svom sadržaju nije predstavljao prijedlog za prihvatanje utvrđenih činjenica. Odbijen je kao neosnovan i prijedlog advokata Duška Panića od 04.03.2009. godine za prihvatanje „utvrđenih“ činjenica jer nisu ispunjavale predviđene kriterije

72. Vijeće na kraju napominje da u smislu odredbe člana 15. ZKP Sud nije u obavezi da svoju presudu zasnuje na bilo kojoj činjenici koja je prihvaćena kao dokazana budući da će sve one nakon okončanja krivičnog postupka biti predmetom pojedinačne ocjene i ocjene u kontekstu svih provedenih dokaza na glavnom pretresu, a kako slijedi iz daljeg obrazloženja ove presude.

C. ODLUKA O ZAŠTITI SVJEDOKA

73. Član 75(F) tačka (i) Pravila o postupcima i dokazima MKSJ, nalaže da „*zaštitne mjere određene za neku žrtvu ili svjedoka u nekom postupku pred Međunarodnim sudom ostaju na snazi, mutatis mutandis, u svakom drugom postupku pred Međunarodnim sudom ili u nekoj drugoj jurisdikciji dok god ne budu ukinute, izmjenjene ili pojačane u skladu sa procedurom predviđenom ovim pravilom*“. Primjenom ovog Pravila, pretresno vijeće ovog Suda je 09.03.2009. godine donijelo rješenje da u predmetu koji se vodi protiv optuženih Kondić Vinka, Lukić Boška i Adamović Marka, ostaju na snazi mjere zaštite koje su svjedoci uživali prema odlukama Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju (MKSJ), :

74. Svjedoka koji je pred MKSJ, u predmetu *Tužilac protiv Radoslava Brđanina*, svjedočio u zatvorenoj sjednici i pod pseudonimom BT-26, te uz iste mjere *mutatis mutandis* svjedočio i u predmetu *Tužilac protiv Momčila Krajišnika* sa pseudonim KRAJ- 26, u postupku pred Sudom BiH svjedoči na sjednici zatvorenoj za javnost i uz dodjeljeni **pseudonim A**.

75. Svjedok koji je pred MKSJ, u predmetu *Tužilac protiv Momčila Krajišnika*, svjedočio pod pseudonimom KRAJ 188 i uz distorziju slike i glasa, u postupku pred Sudom BiH, svjedoči uz iste mjere-primjenu elektronskog uređaja za izmjenu slike i glasa i uz **pseudonim B**.

76. U odnosu na svjedoka koji je pred MKSJ, u predmetu *Tužilac protiv Slobodana Miloševića*, svjedočio pod pseudonimom B-1047 i uz distorziju slike, u predmetnom postupku pred Sudom BiH svjedoči uz iste mjere-primjenu elektronskog uređaja za izmjenu slike i uz dodjeljeni **pseudonim C**.

77. Temeljem citirane odredbe, na snazi su održane i mjere zaštite za svjedoka koji je u postupku pred MKSJ *Tužilac protiv Radoslava Brđanina*, svjedočio pod pseudonimom BT- 79, kojim je oslovljavan tokom postupka i koristio van sudnice, te svjedočio u zatvorenoj sjednici, a koje mjere se *mutatis mutandis* imaju primjenjivati u bilo kojem drugom postupku, pred Sudom BiH, u ovom predmetu, svjedoči u sjednici zatvorenoj za javnost i uz dodjeljeni **pseudonim D**.

78. Svi lični podaci svjedoka koji su svjedočili pod pseudonimom, njihova imena i prezimena, predstavljaju službenu tajnu. Također, adrese, mjesta boravka, drugi identifikacioni podaci svjedoka, kao i svi njihovi raniji iskazi dobiveni od MKSJ, smatraju se službenom tajnom, a osobe na službenoj dužnosti ili osobe koje na bilo koji način saznaju ili dođu u posjed povjerljivih informacija o svjedocima, dužne su da čuvaju te informacije povjerljivim. Na osnovu odredbe članom 24. Zakona o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka (Zakon o zaštiti svjedoka), neovlašteno otkrivanje takvih informacija predstavlja krivično djelo.

79. Istim rješenjem je određeno da se povjerljivi podaci o svjedocima pod pseudonimom, Tužilaštvo neće objelodaniti optuženim i njihovim braniocima, ali je Tužilaštvo obavezno da u skladu sa članom 12. stav 8. Zakona o zaštiti svjedoka, optuženim i njihovim braniocima otkrije dovoljno podataka kako bi se odbrana pripremila za ispitivanje svjedoka, i to najkasnije 15 dana prije nego svjedok da svoj iskaz na suđenju.

80. Valja istaći da svjedocima dodjeljeni pseudonimi, ne predstavlja izmjenu ili pojačanja ranije određenih zaštitnih mjera, jer suštinski nije ni došlo do promjene vrste i prirode mjera određenih pred MKSJ, nego samo do njihovog drugačijeg označavanja za svrhu ovog postupka. Sud nije prihvatao bilo kakvu izmjenu ili modificiranje mjera koje su svjedoci uživali pred Tribunalom, cijeneći da bi takvo postupanje bilo protivno odredbi Pravila 75 (H) Pravilnika o postupku i dokazima.

D. IZUZETAK OD NEPOSREDNOG IZVOĐENJA DOKAZA - PRIHVATANJE ISKAZA SVJEDOKA U SKLADU SA ČLANOM 273. STAV. 2.ZKP BIH

81. Sud je na glavnom pretresu koji je održan 14.04..2010.godine prihvatio da se po prijedlogu Tužilaštva pročita iskaz preminulih svjedoka Mine Ljutić, Dušana Stanarevića i Sime Vujičića.

82. Član 273. ZKP BiH koji se odnosi na izuzetke od neposrednog sprovođenja dokaza, u stavu 2. predviđa da se “ *zapisnici o iskazima datim u istrazi mogu se po odluci sudije odnosno vijeća pročitati i koristiti kao dokaz na glavnom pretresu samo u*

slučaju ako su ispitane osobe umrle, duševno oboljele, ili se ne mogu pronaći, ili je njihov dolazak pred Sud nemoguć, ili je znatno otežan iz važnih razloga.“

83. U sudski spis su uloženi Izvodi iz knjige umrlih na ime ovih svjedoka², tako da je Sud u smislu citirane zakonske odredbe omogućio odbrani da se izjasni na navedeni prijedlog. Branioci optuženih su izrazili protivljenje čitanju navedenih iskaza jer su svjedocima prilikom uzimanja izjave u Tužilaštvu, kako navode, postavljana sugestivna pitanja, a odbrana nema mogućnost ove svjedoke unakrsno ispitati. Advokat Milan Trbojević je naročito osporavao izjavu svjedokinje Mine Ljutić, koji je neprecizan i nejasan, te nesaglasan sa izjavom Ljutić Nafe.

84. S obzirom da odbrana nije imala mogućnost unakrsnog ispitivanja ovih svjedoka, pa samim tim ni osporavanja istinitosti njihovih navoda ili njihov kredibilitet, pretršno vijeće, svjesno da se radi o dokazima na kojima se ne bi mogla u odlučujućoj ili pretežnoj mjeri temeljiti presuda, izjave umrlih svjedoka cijenilo u kontekstu ostalih provedenih dokaza,.

E. ODLUKA O ISKLJUČENJU JAVNOSTI

85. Tokom vođenja predmetnog postupka Vijeće je u skladu sa odredbama člana 235. ZKP BiH u nekoliko navrata isključilo javnost kada su nalagai interesi zaštićenih svjedoka. Sa glavnog pretresa javnost je isključena onda kada su se provjeravali lični podaci ranije zaštićenih svjedoka ili za vrijeme dok se svjedok saslušavao na okolnosti zbog kojih su zatražene mjere zaštite, te u svim slučajevima kada je to bilo neophodno zbog zaštite interesa i drugih svjedoka sa mjerama zaštite ili zaštite osobnog i intimnog života svjedoka (08.10.2008. godine).

86. Javnost je na glavnom pretresu bila isključenja i onda kada je trebalo sprovesti mjeru zaštite koju je neki svjedok uživao u postupku pred MKSJ, a koja se *mutatis mutandis* imala održati na snazi u predmetnom postupku.

87. Dakle, Vijeće je u svakom pojedinom slučaju i u skladu sa datim okolnostima, cijenilo neophodnost i opravdanost isključenja javnosti sa glavnog pretresa, a prisutne osobe upozorilo da kao tajnu čuvaju sve ono što su na pretresu saznale, te da neovlašteno odavanje takve tajne, predstavlja krivično djelo. Onda kada bi javnost bila isključena, pretresno Vijeće bi istu upoznalo sa razlozima isključena i donesenim odlukama.

² Materijalni dokaz Tužilaštva BiH broj: T-121 do 123.

F. PROTEK ROKA OD 30 (TRIDESET) DANA

88. Odredba člana 251. stav 2. ZKP BiH previda da *glavni pretres koji je odgođen mora ponovo početi ako se izmijenio sastav vijeća ili ako je odgađanje trajalo duže od 30 dana, ali uz saglasnost stranaka i branioca vijeće može odlučiti da se u ovakvom slučaju svjedoci i vještaci ne saslušavaju ponovo i da se ne vrši novi uviđaj, nego da se koriste iskazi svjedoka i vještaka dati na ranijem glavnom pretresu, odnosno da se koristi zapisnik o uviđaju.*

89. S obzirom da su se tokom predmetnog postupka javile situacije zbog kojih je između dva glavna pretresa protekao period duži od 30 dana, Vijeće je u svakom konkretnom slučaju tražilo saglasnost stranaka i branilaca za postupanje u smislu naprijed citirane zakonske odredbe. Takve saglasnosti stranke i branioci su dali na ročištima za glavni pretres dana 08.07.2009. i 30.06.2010. godine, tako da pretresi nisu počinjali iznova, nego se nastavljali uz korišćenje izvedenih dokaza sa ranijih pretresa.

III. GENERALNA OCJENA DOKAZA U POSTUPKU

90. Odredba člana 3. stav 1. ZKP BiH propisuje da se optuženi smatra nevinim za krivično djelo dok se pravosnažnom presudom ne utvrdi njegova krivnja.³ Na tužiocu je teret utvrđivanja krivice optuženog i u skladu sa članom 3. stav 2. ZKP BiH, optužba to mora uraditi izvan svake razumne sumnje.⁴ Činjenica da odbrana nije osporavala određene činjenične navode optužnice, ne znači da je Vijeće te činjenice prihvatilo kao dokazane jer teret dokazivanja ostaje na tužiocu za svaku optužbu tokom cijelog suđenja. Pri utvrđivanju da li je tužilac dokazao predmet izvan svake razumne sumnje, Vijeće je pažljivo razmotrilo da li postoji bilo kakva druga razložna interpretacija uvrštenih dokaza, osim one koju je prihvatilo ovo Vijeće kada je u skladu sa načelom *In dubio pro reo*⁵ odlučilo da nije dokazano počinjenje krivičnog djela za koje se optuženi terete.

91. Temeljem odredbe člana 15. ZKP BiH, Vijeće je slobodno u ocjeni dokaza.⁶ U vezi sa ovim, sve optužbe protiv optuženih su pažljivo razmotrene, uključujući i sve

³ Član 3. stav 1. ZKP BiH navodi da „se svako smatra nevinim za krivično djelo dok se pravomoćnom presudom ne utvrdi njegova krivnja”. *Vičjeti*, Evropska konvencija o ljudskim pravima, član 6. stav 2; Konvencija o civilnim i političkim pravima, član 14. stav 2.

⁴ Član 3. stav 2. ZKP BiH navodi da “sumnju u pogledu postojanja činjenica koje čine obilježja krivičnog djela ili o kojima ovisi primjena neke odredbe krivičnog zakonodavstva, Sud rješava presudom na način koji je povoljniji za optuženog.”

⁵ Član 3. stav 2. ZKP BiH.

⁶ Član 15. ZKP BiH “... postojanje ili nepostojanje činjenica nije vezano ni ograničeno posebnim formalnim dokaznim pravilima”.

uložene dokaze. Prilikom ocjene dokaza izvedenih tokom glavnog pretresa, Vijeće je sa posebnom pažnjom, između ostalog, cijenilo iskaze svakog pojedinog svjedka, mogućnost njihovog učešća u događajima i rizik da sebe inkriminiraju, te i njihovom odnosu sa optuženima. Vijeće je također razmotrilo konzistentnost svjedočenja svakog svjedoka tokom direktnog ili unakrsnog ispitivanja.

92. Ponekad se usmeno svjedočenje svjedoka razlikovalo od izjave koju su dali u istražnoj fazi postupka. Međutim, Vijeće je imalo na umu da je od događaja opisanih u optužnici prošlo osamnaest godina i da je protok vremena uticao na tačnost i vjerodostojnost sjećanja svjedoka. Također, zbog prirode krivičnog postupka, jasno je da se svjedoku na glavnom pretresu mogu postaviti drugačija pitanja od onih koja su postavljena u prethodnim razgovorima, pa da je nakon konkretizacije pojedinih pitanja, opravdano očekivati da se osoba sjeti dodatnih detalja. Naravno, ovakve situacije je Vijeće pažljivo razmatralo i cijenilo težinu koju treba dati takvim dokazima.

93. Razmatranje usmenih svjedočenja pred Vijećem, izvjesne nedosljednosti i netačnosti između prethodnih izjava i usmenog svjedočenja svjedoka, ili između različitih svjedoka, predstavljaju relevantan faktor u procjeni težine i one nužno ne diskredituju cijelo svjedočenje. Ako je svjedok podrobno ispričao suštinu događaja o kojima se radi, periferne devijacije nisu nužno dovele u pitanje istinitost takvog dokaza. Razlozi prihvatljivosti pojedinih iskaza, te ocjena njihovog kredibiliteta i osnovanosti, detaljno su obrazloženi u daljem dijelu presude. Vijeće također naglašava da su u konkretnom predmetu, materijani dokazi bili obimni i od naročite važnosti.

94. Odbrana je tokom postupka načelno osporavala primjenjivost izvještaja vještakinje MKSJ Dorothea-e Hanson⁷ - analitičara na političkim pitanjima vodstva i opštinskih organa i vojnog analitičara, Ewan-a Brown-a, uz obrazloženje da Tužilaštvo i Sud nisu izdali naredbu vještacima za izradu njihovih nalaza i mišljenja, niti su navodi iz njihovih izvještaja u direktnoj vezi sa činjenicama i okolnostima ovog predmeta. Iz istih razloga, osporavan je Izvještaj o istraživanju pripremljen za predmet Brđanin & Talić koji je sačinio Patrick J. Treanor.

95. Vijeće je u tom smislu imalo u vidu činjenicu da je vještak Hanson svoj nalaz radila za potrebe MKSJ-a u predmetu Momčilo Krajišnik i da je nalaz i mišljenje naknadno revidiran i prilagođen potrebama ovog predmeta, što nije predstavljalo formalnu prepreka za uvrštavanje takvog dokaza u spis na osnovu odredbe člana 6. Zakona o ustupanju predmeta budući da je odbrani data mogućnost pozivanja vještaka radi unakrsnog ispitivanja. Međutim, prilikom ocjene svih dokaza, analiziran je sadržaja ovog izvještaja i njegova objektivnost, te je utvrđena nepreciznost i kontradiktornost u

⁷ Materijalni dokaz Tužilaštva BiH broj: T-448.

pogledu činjenica koje je Vijeće utvrdilo tokom dokaznog postupka. Prije svega, vještak se prilikom sačinjavanja izvještaja nije pozivala i oslanjala na pozitivne zakonske propise SFRJ koji su bili na snazi u vrijeme koje obuhvata predmetna optužnica, što Vijeće cijeni značajnim sa aspekta i u kontekstu utvrđivanja zakonitosti djelovanja Kriznog štaba i Ratnog predsjedništva. S obzirom da su ova tijela zakonska kategorija, neprihvatljiv je zaključak vještaka da se radi o nezakonitim tvorevinama Srpske Demokratske Stranke. Najzad, izvještaj vještaka Vijeće nalazi nepotpunim, jer istim nije obuhvaćemo formiranje kriznih štabova druge strane u sukobu, čime je narušena objektivnost nalaza i mišljenja. Međutim, i pored svih nedostataka, po ocjeni Vijeća, ovo nije nije imalo odlučan značaj za donošenje konačne odluke.

96. Odbrana je sporila i primjenjivost izvještaja vojnog analitičara Ewan-a Brown-a⁸ i Patrick J. Treanor-a.⁹, jer navedeni vještaci nisu postupali po naredbi ovog Suda, niti je predmet njihovog vještačenja obuhvatao pitanja relevantna za ovaj krivični postupak. Međutim, Vijeće smatra ispunjenim uslove za prihvatanje izvještaja ovih vještaka temeljem odredbe člana 6. Zakona o ustupanju predmeta, ne zanemarujući činjenicu da vještaci nisu izvršili uvid u spis, te im nisu u cjelosti poznate okolnosti predmetnog slučaja. Ipak, predmet *Brđanin* u velikoj mjeri raspravlja pitanja relevantna za ovaj postupak i obuhvata područje Autonome Regije Krajina u koju je bila uključena i opština Ključ, pa je Vijeće u tom pravcu prihvatilo dijelove izvještaja u kojem se iznosi analiza političko- bezbjedonosne situacije na tom području, struktura i kretanje vojnih snaga na tom prostoru, te opšta struktura organizacije i djelovanja SJB Ključ.

97. Odbrana je tokom postupka u dokaze uvrstila nalaz i mišljenje vještaka Slobodana Kosovca¹⁰, koji je Vijeće u pretežnom dijelu koristilo i pozivalo se u presudi, kada se radilo o pitanju organiziranja, strukture i djelovanja Teritorijalne odbrane opštine Ključ, te vojnih snaga na tom području, sagledavano u kontekstu zakonskih propisa koji su bili na snazi u tom periodu. Bilo kakve zaključke o odgovornosti ili učešću optuženih u događajima koji su predmet izmijenjene optužnice, a kojih se doticao vještak u svom nalazu, Vijeće nije prihvatilo, jer je svoj zaključak o tome donijelo temeljitom ocjenom svih izvedenih dokaza.

98. Kada je u pitanju nalaz i mišljenje vještaka Radomira Lukića¹¹, Vijeće nalazi i da se zapravo radi o stručnom mišljenju, koje se prvenstveno bavi pitanjem disolucije Bosne i Hercegovine i nastajanjem Republike Srpske, pri čemu je vještak dao pravnu ocjenu nekih pojava iz društveno političkog života prije i tokom inkriminisanog perioda. O vremenu prije perioda koji obuhvata optužnica, svjedočili su brojni svjedoci, a navedeno

⁸ Materijalni dokaz Tužilaštva BiH broj: T-449.

⁹ Materijalni dokaz Tužilaštva BiH broj: T-450.

¹⁰ Zajednički dokaz odbrane OI-2 i OII- 3.

¹¹ Zajednički dokaz odbrane OI-1 i OII-2.

je potkrepljeno i utvrđenim činjenicama koje je ovo Vijeće prihvatilo, pa u tom dijelu nije bilo potrebe za prihvatanjem stručnog mišljenja vještaka. Osim toga, historijski kontekst dešavanja kojima se bavila predmetna optužnica stranke u postupku nisu ni sporile, a pravnu ocjenu tih događaja u konačnici može dati samo Sud, pa bilo kakvi zaključci vještaka u tom pravcu nisu prihvaćeni.

99. S obzirom na brojna vještačenja provedena u ovom postupku, potrebno je naglasiti da niti jedno od njih nije bezuslovno obavezivalo ovo Vijeće prilikom donošenja konačne odluke, niti je mišljenje vještaka prihvaćeno ukoliko se pokazalo potpuno suprotnim činjenicama utvrđenim tokom dokaznog postupka.

100. Pored navedenog, Vijeće je imalo u vidu praksu Suda za ljudska prava¹² prema kojoj se sud, iako je obavezan dati razloge za svoju odluku, ne mora detaljno baviti svakim argumentom koji je iznijela neka od strana u postupku. U konkretnom slučaju cijenjeni su i drugi provedeni dokazi koji nisu posebno obrazlagani jer na odlučujući način nisu utjecali na konačno utvrđeno činjenično stanje i zaključke do kojih je Vijeće došlo temeljem dokaza na koje se pozivalo i za njih u presudi dalo detaljnu ocjenu .

101. Najzad, iskaze optuženih Boška Lukića i Marka Adamovića, koje su dali u svojstvu svjedoka na glavnom pretresu, Vijeće je cijenilo u kontekstu svih provedenih dokaza.

IV. UDRUŽENI ZLOČINAČKI PODUH VAT

102. Optužnica tereti optužene Boška Lukića i Marka Adamovića da su **u periodu od aprila 1992. godine do kraja decembra 1992. godine**, u okviru širokog i sistematičnog napada usmjerenog na civilno stanovništvo muslimanske i hrvatske nacionalnosti opštine Ključ, postupajući sa diskriminatorskom namjerom i znajući za taj i takav napad, te sa svješću da njihove radnje predstavljaju dio napada, kao učesnici udruženog zločinačkog poduhvata, u cilju progona cjelokupnog muslimanskog i hrvatskog stanovništva na nacionalnoj i vjerskoj osnovi, izvršili progon i to: ubistvom više stotina civila, prisilnim preseljenjem više od 15.000,00 civila, nezakonitim zatvaranjem u zatočeničke objekte i logore preko 2.500,00 civila , mučenjem i drugim nehumanim djelima.

103. Krivična odgovornost optuženih po tom osnovu, optužnica koncipira kroz udruženi zločinački poduhvat, što je odbrana optuženih osporavala kao vid odgovornosti koji nije bio propisan krivičnim zakonom iz perioda koji obuhvaća optužnica, ali ni trenutno važeći Krivičnim zakon BiH. Međutim, iako član 180. stav 1. KZ BiH izričito ne spominje UZP, prema praksi ovog Suda, osobe koje doprinose izvršenju zločina

¹² Predmet Evropskog suda za ljudska prava *Garcia Ruiz v. Spain*, No. 30544/96, 21.01.1999. godine

prilikom provođenja zajedničkog zločinačkog cilja, pod određenim uslovima, podliježu krivičnoj odgovornosti kao obliku "izvršenja" zločina prema članu 180. stav 1. KZ BiH,

104. Žalbeno vijeće u predmetu Tadić je utvrdilo, a ovaj Sud usvojio, tri kategorije odgovornosti za UZP:

105. Prvi ili osnovni oblik UZP-a odnosi se na predmete u kojima svi saoptuženi djeluju u skladu sa zajedničkim planom i posjeduju istu zločinačku namjeru. Da bi se utvrdila ova kategorija, mora se pokazati da je optuženi (i) dobrovoljno učestvovao u jednom od aspekata zajedničke zločinačke namjere i (ii) namjeravao rezultat krivičnog djela, čak i ako na to nije lično uticao.

106. Drugi ili sistematski oblik UZP-a su tzv. predmeti "koncentracionih logora" u kojima je koncept zajedničkog cilja primijenjen u slučajevima u kojima su krivična djela iz optužnice navodno počinile grupe lica koja su djelovala u skladu sa zajedničkim planom. Tužilaštvo mora pokazati da je optuženi (i) lično znao za sistem zlostavljanja zatočenika i (ii) da je namjeravao da se taj sistem provodi.

107. Posljednji, treći ili prošireni oblik UZP-a odnosi se na predmete kod kojih postoji zajednička namjera u kojima jedan od izvršilaca počinio djelo koje je, iako van zajedničke namjere, ipak prirodna i predvidiva posljedica realizacije tog zajedničkog cilja.¹³

108. Optuženi Boško Lukić i Marko Adamović terete se za treći prošireni oblik UZP-a, koji sadrži individualnu krivičnu odgovornost za djela počinjena izvan zajedničkog cilja, ali koja su prirodna i predvidiva posljedica tog cilja. Namjera koja je potrebna za egzistiranje ovog oblika UZP-a je dvostrana, jer optuženi mora imati namjeru da učestvuje i doprinese zajedničkom cilju, mora znati da može doći do počinjenja krivičnog djela od strane nekog od članova grupe i voljno preuzeti rizik da se djelo desi, tako što se pridružio ili nastavio učestvovati u poduhvatu.

109. Stoga, ako Tužilaštvo navodi da je zločin iz optužnice dio zajedničkog cilja, potrebno je bilo dokazati da su optuženi imali stanje svijesti potrebno za taj zločin.¹⁴ Ako Tužilaštvo navodi da jedan ili više zločina iz optužnice nisu dio tog zajedničkog cilja, onda mora dokazati namjeru optuženih da učestvuju i sprovode zajednički cilj, te da je svaki zločin za koji se terete „*bio prirodna i predvidiva posljedica*“ tog plana i da su optuženi pristali na taj rizik.¹⁵ To su psihička stanja optuženih koja se ili moraju eksplicitno navesti ili Tužilaštvo mora navesti činjenice iz kojih se može izvući nesumnjiv zaključak o tim psihičkim stanjima.

¹³ Drugostepena presuda u predmetu *Tužilac protiv Tadića*, para. 220.

¹⁴ *Tužilac protiv Radoslava Brdanina i Momira Talića*, IT-99-36-PT, Odluka o formi dodatno izmijenjene optužnice i zahtjevu Tužilaštva za izmjenu optužnice od 26. juna 2001. ("Druga odluka u predmetu *Brđanin*"), para. 41.

¹⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, para 228; Drugostepena presuda u predmetu *Krnčjelac*, para 32.

110. U optužnici se navodi da je svaki od optuženih bio “*svjesni učesnik udruženog zločinačkog poduhvata*“. Stanje svijesti je relevantno za svaku pojedinu optužbu i svaki oblik odgovornosti, pa se isti mora utvrditi za svako pojedino djelo za koje se osoba tereti, kao i za svaki oblik odgovornosti koji se uzima u obzir.

111. Vijeće također primjećuje da optužnica u tom smislu, kao članove udruženog zločinačkog poduhvata poimenično nabraja osobe koje su u to vrijeme obavljale dužnosti u civilnom i vojnom sektoru, pri čemu navodi visoke dužnosnike Republike srpske kao što su Momčilo Krajišnik, Radoslav Brđanin ili Momir Talić, komandant 1. Krajiškog korpusa (k.k.), te Grujo Borić, komandant 2. k.k., iako za njihovu zajedničku saradnju sa optuženima ili postojanje zajedničkog plana i cilja nisu ponuđeni bilo kakvi dokazi. Sa druge strane, optužnica za određeni broj članova UZP-a, propušta preciznije inkriminirati njihove radnje, te vezu sa radnjama optuženih Lukića i Adamovića, koji u to vrijeme čak nisu bili ni članovi Srpske demokratske stranke (SDS), što su potvrdili brojni svjedoci, među kojima i Rajko Kalabić, inače aktivni član ove stranke.

112. Vijeće je poklonilo vjeru iskazu optuženog Marka Adamovića koji je dao u svojstvu svjedoka, u dijelu u kojem navodi da je članstvo u SDS-u tokom 1993. godine bilo obavezno za lica koja su na poziciji pomoćnika komandanta za moral i vjerska pitanja i da je zbog toga bio primoran potpisati pristupnicu za SDS. Saglasno njegovom kazivanju o tome govore i drugi svjedoci odbrane. Navedeno je potvrdio svjedok Rajko Kalabić koji je od početka 1992. godine bio član SDS-a, a optuženom i nekolicini pripadnika brigade je tek 1993. godine sugerisao da *pro forme* potpišu pristupnicu za stranku. Prema iskazu optuženog, tehnički sekretar stranke mu je rekao da će članstvo morati upisati retroaktivno, odnosno od 1992. godine, a što su takođe saglasno potvrdili svjedoci Rajko Kalabić, Dragić Dušan, Prolić Dušan, kojima je poznato da je tokom 1992. godine, odnosno prije izbijanja sukoba u BiH, optuženi bio predsjednik stranke Savez komunista-Pokret za Jugoslaviju, isključujući u to vrijeme bilo kakvo povezivanje optuženog sa SDS-om.

113. Obzirom na ulogu koju su optuženi imali u inkriminisano vrijeme, te svojstvo u kojem su prisustvovali sjednicama Kriznog štaba, jasno je da se njihova uloga svodila na puko informisanje prisutnih o stanju na terenu, pri čemu isti nisu učestvovali u donošenju odluka Kriznog štaba, jer vojna pitanja i nisu bila u domenu odlučivanja ovog civilnog organa vlasti.¹⁶

114. Također, po pitanju postojanja plana, evidentan je vremenski diskontinuitet optužnice, koja navodi da je udruženi zločinački poduhvat u kojem su bili optuženi, imao

¹⁶ Navedeni zaključak Suda detaljnije je obrazložen u dijelu presude koji se odnosi na poglavlje VI obrazloženja presude.

za cilj formiranje Srpske opštine Ključ, te njeno pripajanje Autonomnoj regiji Krajina, što je nelogično, ako se ima u vidu činjenica da je Odluka o pristupanju opštine Ključ ARK-u donesena 16.01.1992. godine¹⁷, dakle znatno prije perioda koji obuhvaća izmijenjena optužnica.

V. OPŠTI ELEMENTI KRIVIČNOG DJELA ZLOČINI PROTIV ČOVJEČNOSTI IZ ČLANA 172. KZ BIH

115. Optužnicom broj: KT-RZ- 44/08 od 05.06.2008. godine, koja je potvrđena dana 09.06.2008. godine, i izmijenjena dana 25.04.2011. godine, optuženi Boško Lukić i Marko Adamović, teretili su se da su kao aktivni i dokazani članovi Srpske demokratske stranke (SDS) u Ključu, zajedno sa vojnim i civilnim rukovodstvom učestvovali u zajedničkom zločinačkom poduhvatu (UZP), čiji cilj je bio stvaranje srpske opštine Ključ i njeno pripajanje Autonomnoj regiji Krajina, pri čemu su bili potpuno svjesni da će provođenje UZP-a dovesti do učinjenja krivičnih djela nad civilnim stanovništvom hrvatske i muslimanske nacionalnosti.

116. Prema navodima optužnice, sprovođenje UZP-a vršilo se na način što se optuženi Boško Lukić, kao komandant opštinskog štaba Teritorijalne odbrane (OŠ TO) po nalogu SDS-a već od oktobra mjeseca 1991. godine angažovao na popuni i formiranju jedinica TO, te na njihovom naoružavanju i pripremi za borbena dejstva. Sa druge strane, optuženi Marko Adamović je kao rezervni kapetan i zamjenik komandanta ključkog bataljona TO, od aprila 1992. godine preduzimao aktivnosti u pripremi jedinica za napad na civilno stanovništvo u opštini Ključ.

117. Optuženi su u narednom periodu prema navodima izmijenjene optužnice, kao članovi Kriznog štaba i Komande odbrane grada nastavili sa pripremama realizacije UZP-a, na način da su sa jedinicama TO i jedinicama 6. sanske brigade obzbjeđivali prilaze gradu i stanici javne bezbjednosti Ključ (SJB Ključ) kako bi načelniku te stanice, Vinku Kondiću, pomogli u stvaranju jednonacionalne policije, otpuštanjem policajaca nesrpske nacionalnosti. Na ovaj način su optuženi, zajedno sa drugim članovima Kriznog štaba i Komande odbrane grada imali *de iure* i *de facto* kontrolu nad policijom i Teritorijalnom odbranom, te su učestvovali u sprovođenju ciljeva UZP-a, što je za posljedicu imalo počinjenje krivičnog djela **Zločini protiv čovječnosti iz člana 172. stav 1. tačka h) u vezi sa članom 180. stav 1. KZ BiH.**

118. Krivično djelo zločini protiv čovječnosti iz člana 172. KZ BiH u dijelovima relevantnim za ovu optužnicu glasi:

¹⁷ Materijalni dokaz Tužilaštva BiH broj: T-129.

(1) Ko, kao dio širokog ili sistematičnog napada usmjerenog bilo protiv kojeg civilnog stanovništva, znajući za takav napad, učini koje od ovih djela:

h) progon bilo koje grupe ljudi ili kolektiva na političkoj, rasnoj, nacionalnoj, etničkoj, kulturnoj, vjerskoj, spolnoj ili drugoj osnovi koja je univerzalno prihvaćena kao nedopustiva po međunarodnom pravu, u vezi s bilo kojim krivičnim djelom iz ovog stava ovog člana, bilo kojim krivičnim djelom propisanim u ovom zakonu ili bilo kojim krivičnim djelom u nadležnosti Suda Bosne i Hercegovine;

kaznit će se kaznom zatvora najmanje deset godina ili kaznom dugotrajnog zatvora.

Iz navedene zakonske definicije krivičnog djela Zločini protiv čovječnosti iz člana 172. stav 1. KZ BiH, za koje se terete optuženi, proizilaze sljedeći opšti elementi ovog krivičnog djela:

1. postojanje širokog ili sistematičnog napada, usmjerenog protiv civilnog stanovništva
2. da je djelo učinjeno kao dio takvog napada,
3. da je optuženi znao za takav napad i da su njegova djela dio istog

119. Ukoliko nedostaje bilo koji od tri navedena opšta elementa ovog krivičnog djela, optuženi se ne mogu oglasiti krivim za pojedinačne inkriminacije, odnosno djela u osnovi zločina.

120. U konkretnom slučaju, Vijeće je zaključilo da je uloga optuženih Boška Lukića i Marka Adamovića u inkriminiranim događajima marginalna, odnosno, nije bilo moguće van svake razumne sumnje ustanoviti njihovu krivicu.

121. Shodno tome, Vijeće nije našlo potrebnim da razmatra pitanje ne/postojanja širokog i sistematičnog napada na području opštine Ključ, u smislu citirane zakonske odredbe, ili postojanje nekog od drugih opštih elemenata krivičnog djela Zločini protiv čovječnosti nego se bavilo detaljnom analizom subjektivnih i objektivnih dokaza koji su ishodili zaključak pretresnog Vijeća da optuženi sa svojstvima koje im optužnica daje, nisu počinioci krivičnog djela koje im se stavlja na teret. No, prije nego što iznese svoje argumente u prilog ovih zaključaka, Vijeće će prethodno iznijeti opšti osvrt na činjenice koje su utvrđene tokom postupka, kao kontekstualni uvod u obrazloženje razloga kojima se Vijeće rukovalo prilikom donošenja odluke.

A. DEŠAVANJA NA ŠIREM PROSTORU BIH SA IMPLIKACIJAMA NA OPŠTINU KLJUČ

122. Kako je to utvrđeno u činjenicama koje je Vijeće prihvatilo u svom Rješenju od 27.03.2009. godine, **u novembru 1990.** održani su prvi višestranački izbori u BiH, na kojima su birani Skupština SRBiH, Predsjedništvo SRBiH te opštinske i lokalne

skupštine u svim opštinama u BiH. SDA, SDS i HDZ zajedno su osvojili ogromnu većinu glasova. Glasovi su tačno odražavali tadašnju situaciju polarizovanih stanovišta različitih etničkih zajednica u BiH. U skladu sa sporazumom o podjeli vlasti postignutim prije izbora, SDA, koji je dobio većinu glasova na nivou republike, imao je pravo imenovati predsjednika sedmočlanog Predsjedništva. Na taj položaj imenovan je Alija Izetbegović. SDS je imenovao predsjednika Skupštine SRBiH, Momčila Krajišnika, a HDZ predsjednika Izvršnog vijeća, tj. premijera Juru Pelivana”.

123. “U početku su tri nacionalne stranke sarađivale dobro, čak i s poletom i oduševljenjem, u euforiji koja je uslijedila nakon poraza Saveza komunista. Međutim, raspad SFRJ koji je počeo 1991. doveo je do pogoršanja kako opšte situacije u BiH, tako i odnosa između etničkih grupa. Skupštine Slovenije i Hrvatske proglasile su **25. juna 1991.** nezavisnost, što je dovelo do oružanih sukoba u obje republike koje su se otcijepile. Iz Slovenije JNA se povukla nakon desetodnevnog rata. U Hrvatskoj je rat trajao duže. Hrvatskoj vojsci suprotstavile su se JNA i lokalne paravojne skupine koje su organizovali hrvatski Srbi i Srbi iz Republike Srbije. Neprijateljstva u Hrvatskoj privremeno su zaustavljena 2. januara 1992. sporazumom o prekidu vatre između JNA i Hrvatske. Razmještene su snage UN-a (Zaštitne snage Ujedinjenih nacija – UNPROFOR) kako bi održavale mir. Evropska zajednica je 15. januara 1992. priznala nove države Sloveniju i Hrvatsku.”

124. “Rat i otcjepljenje Slovenije, i osobito Hrvatske, značajno su uticali na društveno-političku situaciju u BiH. **Počev od kraja ljeta 1991.** mnogi vojno sposobni muškarci u BiH dobili su poziv za mobilizaciju u JNA radi borbi u Hrvatskoj. Odazvao se veliki broj bosanskih Srba, no bosanski Muslimani i bosanski Hrvati, uz podršku svojih vođa, uglavnom nisu odgovarali na poziv. To je dovelo do porasta napetosti između nacionalnih grupa, osobito u regiji Bosanske krajine uz granicu s Hrvatskom”.

125. “**Od jeseni 1991.** ponašanje vojnika koji su se vraćali s ratišta u Hrvatskoj postao je još jedan razlog za strah i napetost među ljudima u Bosanskoj krajini. Ti vojnici često su se ponašali prijeteći prema bosanskim Muslimanima i bosanskim Hrvatima. Vrijedali su ljude i pucali u kuće, trgovine i vjerske objekte. U nekim opštinama radnje i privatne kuće u vlasništvu bosanskih Muslimana ili bosanskih Hrvata bile su dignute u vazduh ili spaljene. Bilo je više incidenata u kojima su vojnici koji su se vraćali s ratišta, bosanski Srbi, ubili bosanske Muslimane”.

126. “U takvoj atmosferi napetosti tri glavne nacionalne stranke – s različitim nacionalnim programima i suprotstavljenim interesima – nisu uspijevale pomiriti svoje razlike i počele su se razvijati u suprotnim smjerovima. Do najvećeg razmimoilaženja u stavovima došlo je povodom pitanja ustavnog položaja BiH. Dok su SDA i HDZ zagovarali otcjepljenje SRBiH od SFRJ, SDS se čvrsto zalagao za očuvanje Jugoslavije

kao države kako bi svi Srbi i dalje živjeli zajedno u jednoj državi i kako ne bi postali manjina u nezavisnoj bosanskoj državi. Predsjednik SDS-a Radovan Karadžić održao je **15. oktobra 1991.** strastveni govor u Skupštini SRBiH u Sarajevu i najavio da bi bosanski Muslimani mogli nestati kao zajednica ako proglase nezavisnost SRBiH od SFRJ. Predsjednik SDA Alija Izetbegović odgovorio je da Karadžićeva prijeteća poruka i njegov način izlaganja pokazuju zašto će SRBiH možda biti prisiljena da se odvoji od SFRJ. Nakon što je Skupština SRBiH završila s radom za taj dan, a delegacija SDS-a otišla, delegati HDZ-a i SDA ponovo su se sastali bez njih i usvojili Deklaraciju o nezavisnosti, učinivši korak bliže nezavisnosti SRBiH.”

127. “Poslanici SDS-a u Skupštini SRBiH osnovali su **24. oktobra 1991.** na sastanku svog kluba zasebnu Skupštinu srpskog naroda u Bosni i Hercegovini (dalje u tekstu: Skupština Srpske Republike BiH) i izabrali Momčila Krajišnika za njenog predsjednika. Skupština Srpske Republike BiH usvojila je odluku o plebiscitu srpskog naroda u BiH u vezi s pitanjem ostanka BiH u Jugoslaviji. Bosanski Srbi su 9. i 10. decembra 1991. velikom većinom glasova odlučili da ostanu dio SFRJ.”

128. “**Početak 1992.** SDA je pojačao pritisak za proglašenje nezavisnosti SRBiH od SFRJ. Referendum o pitanju nezavisnosti održan je 29. februara i 1. marta 1992. Bosanski Srbi su u velikom broju bojkotovali referendum, na kojem je velikom većinom izglasana nezavisnost BiH. S obzirom na rezultat referenduma, Evropska zajednica je 6. aprila 1992. priznala BiH kao nezavisnu državu. Priznanje od strane SAD-a uslijedilo je 7. aprila 1992.”

129. Istim rješenjem djelimično je usvojen Prijedlog Tužilaštva BiH od 14.11.2008. godine se pa su prihvaćene i neke od činjenica utvrđene u pravosnažnoj prvostepenoj presudi u predmetu MKSJ-a Tužilac protiv Radoslava Brđanina br. IT-99-36-T od 1. septembra 2004. godine u kojima se navodi da je u **septembru 1990.** JNA je naredila da se oružje povuče iz skladišta pod kontrolom lokalnih jedinica TO-a i premjestila ga u vlastita skladišta oružja. {...}Međutim, krajem 1991. i početkom 1992. sve tri nacionalne stranke počele su se naoružavati.“

130. Skupština Zajednica opština Bosanska Krajina (u daljem tekstu: ZOBK-a) se na svojoj 7. sjednici, održanoj **16. septembra 1991.,** transformisala u Autonomnu Regiju Krajina (dalje u tekstu: ARK). U toj odluci o transformiranju objavljuje se osnivanje ARK-a kao „neodvojivog dijela Savezne države Federativne Jugoslavije i sastavnog dijela Federativne jedinice BiH“. Istog dana usvojen i Statut ARK-a, koji je bio gotovo identičan Statutu ZOBK-a. Sjedište ARK-a, kao i ZOBK-a, bilo je u Banja Luci.“

131. U **jesen 1991.,** u SRBiH su osnovane još četiri srpske autonomne oblasti. To su bile Srpska Autonomna Oblast Hercegovina, Srpska Autonomna Oblast Romanija-Birač,

Srpska Autonomna Oblast Semberija i Srpska Autonomna Oblast Sjeverna Bosna. Dana 21. novembra 1991., Skupština srpskog naroda u BiH (dalje u tekstu: Skupština Srpske Republike BiH) je na svojoj 2. sjednici verificovala osnivanje ARK-a i još četiri srpske autonomne oblasti. Tom ratifikacijom su ARK i druge četiri srpske autonomne oblasti postale sastavni dijelovi Srpske Republike BiH. Skupština Srpske Republike BiH imenovala je Jovana Čizmovića, člana Ministarskog savjeta Skupštine Srpske Republike BiH, za koordinatora vlada ARK-a i ostalih srpskih autonomnih oblasti. {...}“

132. „ARK je bio nadležan za širok spektar poslova. To je bilo političko tijelo kojem su data ovlaštenja koja su pripadala opštinama, uključujući ona na polju odbrane. Shodno svom Statutu, ARK je, pored ostalog, bio nadležan za ostvarivanje društveno-političkih ciljeva. U pravnom rječniku bivše Jugoslavije, društveno-političke zajednice su označavale organe vlasti. Regionalna zajednica opština, kako je bila propisana zakonom, nije bila organ vlasti, tako da nije mogla biti nadležna za poslove odbrane, koji su pripadali isključivo društveno-političkim zajednicama, među kojima su bili republički i opštinski organi vlasti.“

133. „ARK je, međutim, imao nadležnost i u oblasti odbrane. Njegov Statut je predviđao da ARK “prati stanje i koordinira aktivnosti na organizovanju i sprovođenju priprema za opštenarodnu odbranu u skladu sa Zakonom, planovima odbrane opština i planom odbrane Republike”. U Statut ARK-a bila je ugrađena i odredba prema kojoj Skupština ARK-a ima stalni “Politički savjet”, koji se bavi “pitanjima razvoja političkog sistema”, i stalni “Savjet za narodnu odbranu”, koji se bavi “pitanjima iz oblasti narodne odbrane od interesa za Autonomnu Regiju Krajina.” {...}

134. Savjet SDS-a raspravljao je **15. oktobra 1991.** o strategiji uspostave srpske vlade, što je obuhvatalo formiranje paralelnih organa vlasti, regionalizaciju BiH i vojnu organizaciju.

135. U govoru održanom povodom plebiscita srpskog naroda u Sarajevu u **novembru 1991. godine**, Radovan Karadžić je predstavnicima opština, članovima SDS-a, dao uputstvo da u svojim opštinama, regijama i mjesnim zajednicama uvedu vlast koja će se u potpunosti sastojati od bosanskih Srba. Skupština srpskog naroda u BiH izglasala je 11. decembra 1991. preporuku za osnivanje posebnih srpskih opština. Otvoreno proklamovani cilj ove odluke bio je “razvaljivanje postojećih opština gdje Srbi nisu u većini.“

136. Glavni odbor SDS-a objavio je **19. decembra 1991.** dokument pod naslovom “Uputstvo o organizovanju i djelovanju organa srpskog naroda u Bosni i Hercegovini u vanrednim okolnostima” (dalje u tekstu: Uputstvo s varijantom A i B). To uputstvo propisuje na koji način će biti provedene određene utvrđene aktivnosti u svim opštinama

u kojima žive Srbi, a u suštini se radi o nacrtu za preuzimanje vlasti od strane bosanskih Srba u opštinama u kojima oni predstavljaju većinu stanovništva (dalje u tekstu: Varijanta A) i opštinama gdje su u manjini (dalje u tekstu: Varijanta B). Formulirani cilj Uputstva s varijantom A i B bio je “provođenje plebiscitarne odluke kojom se srpski narod u Bosni i Hercegovini opredijelio da živi u jedinstvenoj državi” i “povećanje mobilnosti i spremnosti za odbranu interesa srpskog naroda“.

137. Uputstvo s varijantom A i B sadržavalo je, između ostalog, i direktivu prema kojoj će opštinski odbori SDS-a formirati krizne štabove srpskog naroda u svojim opštinama. “Zadaci, mjere i druge aktivnosti” o kojima se govori u Uputstvu s varijantom A i B provodiće se isključivo po nalogu predsjednika SDS-a.

138. **Početakom 1992.**, dok su trajali međunarodni pregovori kojima se pokušavalo riješiti pitanje statusa BiH, rukovodstvo bosanskih Srba provelo je svoj plan da teritorije koje su smatrali svojim odvoje o postojećih struktura SRBiH i stvore zasebnu državu bosanskih Srba. Skupština Srpske Republike BiH proglasila je 9. januara 1992. Srpsku Republiku BiH, koja će 12. avgusta 1992. biti preimenovana u Republiku Srpsku (dalje u tekstu: RS), ona se sastojala od tzv. srpskih autonomnih regija i oblasti, među kojima je bila i Autonomna Regija Krajina.

139. **Dana 7. aprila 1991.**, Regionalni odbor SDS-a je donio odluku da se osnuje Zajednica opština Bosanske Krajine (dalje u tekstu: ZOBK). Za predsjednika Skupštine ZOBK-a izabran je Vojo Kuprešanin, dok je za prvog potpredsjednika izabran optuženi Radoslav Brđanin a za drugog potpredsjednika Dragan Knežević. ZOBK je činilo šesnaest opština iz Bosanske Krajine i bosanski Srbi su u svim tim opštinama izuzev opštine Ključ predstavljali znatnu većinu stanovništva {...} Za razliku od Zajednice opština Banja Luka (dalje u tekstu ZOBL) koja je postojala ranije, mandat ZOBK-a je obuhvatao jaku odbrambenu komponentu. Odluke Skupštine ZOBK-a i zapisnici sa njenih sjednica pokazuju da je to bila zajednica koja je trebala da koordinira sve glavne oblasti uprave u opštinama koje su se pridružile ZOBK-u, te da je njen program bio političke prirode.“

B. IMPLIKACIJE NA OPŠTINU KLJUČ

1. Teritorijalna organizacija i pozicija opštine Ključ u okviru Autonomne regije Krajina

140. Na ove okolnosti su na detaljan i uvjerljiv način svoje iskaze dali svjedoci Tužilaštva Asim Egrić i Enes Salihović.

141. Paralelno sa zaoštrenim odnosima i problematičnom bezbjedonosnom situacijom, pojavljuje se težnja SDS-a za pripajanjem Ključa SAO Krajina i prekidom svih veza sa⁴⁵

BiH, uspostavljanjem regije Banja Luka. U tom cilju odluka¹⁸ o pripajanju donesena je većinom glasova, uz obrazloženje da se radi o udruživanju na privrednoj osnovi, za čime po mišljenju muslimanskih odbornika, nije bilo potrebe jer je Ključ u tom smislu već pripadao regiji Banja Luka. Inicijator ove odluke je prema mišljenju navedenih svjedoka bilo rukovodstvo stranke SDS, a pripajanje se očigledno odvijalo po ustaljenom obrascu iz Hrvatske u kojoj su takve regije već formirane.

142. Svjedok Asim Egrlić se tako sjeća da je za regionalno organizovanje bio nadležan Radoslav Brđanin, kao predsjednik Kriznog štaba regije Banja Luka, koji je formiran pred samu ratnu situaciju. Kasnije se isto tijelo formiralo i na području opštine Ključ, a u njegov sastav su ulazili: predsjednik skupštine opštine Jovo Banjac, Veljko Kondić, Vinko Kondić, Ljuban Bajić, Tihomir Dakić, dakle ljudi koji su i ranije obnašali određene funkcije u vlasti. Predstavници regionalne vlasti, kao što je Nikola Koljević, dolazili su na područje opštine Ključ, ali u to vrijeme takva saradnja sa višim nivoima nije bila neobična, objašnjava svjedok Egrlić.

143. Prije donošenja odluke o pripajanju, svjedok Egrlić je prisustvovao na jednom od sastanaka na kojem su preliminarno razmatrane takve mogućnosti, i dogovor je bio da bi u tom slučaju skupština opštine morala verifikovati izmjenu obilježja ili naziva opštine, iako je notorna činjenica da su u skupštini većinu imali srpski delegati i da su o svim važnijim pitanjima odlučivali većinom glasova. Međutim, muslimanski odbornici su se ipak protivili takvoj odluci, obzirom da nije donesena na državnom nivou, što za srpsku stranu nije bila dostatna argumentacija, pa su ponudili razgovor sa Stojanom Župljaninom, načelnikom CSB Banja Luka.

144. Na razgovor kod Župljanina, otišla je delegacija u čijem sastavu su osim svjedoka Egrlića bili Jovo Banjac, Veljko i Vinko Kondić, i tom prilikom se svjedok osjećao ismijanim jer njegovi prigovori nisu shvaćani ozbiljno, a kada je pitao Župljanina „*gdje smo u ovome mi bošnjaci?*“, on se nasmijao i rekao „*prepoznajte se, svakako ste nastali od srba.*“ Prilikom povratka iz Banja Luke svjedok primjećuje da su na svim značajnijim prometnicama postavljeni ježevi na kojima je stajala uniformisana vojska i policija sa oznakama Srpske R BiH i nije bilo moguće proći bez najave ili poznavanja tih ljudi.

145. Svjedok Egrlić i drugi članovi SDA i dalje su energično odbijali pripajanje Ključa SAO Banja Luka smatrajući takav potez potpuno neustavnim, jer se na taj način prekidaju sve veze sa državom BiH, redovnim tijelima kao što su vlada i ministarstva, dok se otvaraju veze prema Banja Luci kao centru regionalne oblasti. Osim toga, Skupština opštine Ključ pitanje regionalizacije nije nikada imala na zvaničnom dnevnom

¹⁸ Materijalni dokaz Tužilaštva BiH broj: T-129

redu, niti je imenovala delegate koji su prethodno išli u Banja Luku na pregovore, pa je svjedok zaključio da je iste zasigurno poslala opštinska organizacija SDS-a. Za muslimanski narod opštine Ključ, navedeno je značilo dovođenje u potčinjeni položaj, što je iniciralo razgovore o organiziranju referenduma za izdvajanje u posebnu komunu.

146. O ovom pitanju su također pregovarali nosioci vlasti u opštini, a ideja se sastojala u organiziranju i koncentraciji muslimanskog dijela stanovništva u posebnu opštinu, kako bi zadržali mir i izbjegli neke dalje nesuglasice. Međutim, za takvo odvajanje bilo je neophodno održati referendum, za koji muslimanski predstavnici nisu imali uslove, pa je ideja ostala u okvirima političkog plana, navodi svjedok Egrlić.

147. Sa druge strane, nakon odluke o pripajanju Ključa SAO Banja Luka- došlo je Uputstvo da se doda prefiks „srpski“ i tako je opština postala Srpska opština Ključ. Na zgradi opštine promjenjena je zastava i druga obilježja, a građani su pozivani na potpisivanje izjave o lojalnosti. Od tog dana grad Ključ je potpuno blokiran mehaničkim preprekama (ježevima), za koje vrijeme pripadnici 6. Sanske brigade zauzimaju sve važnije kote oko grada. Prema mišljenju svjedoka Egrlića, takvim postupanjem srpskih vlasti poslana je poruka o nemogućnosti bilo kakve dalje saradnje ili dogovaranja.

148. Novoformirani Krizni štab preuzima nadležnosti nekadašnje skupštine, čime su po mišljenju svjedoka poništeni rezultati višestranačkih izbora, jer u istom nije bilo članova muslimanske nacionalnosti. Ovo je po mišljenju svjedoka bila ozbiljna neispravnost, jer je sastav Kriznog štaba prema odredbama tada važećih zakona bio jasno propisan, a svjedok Egrlić kao predsjednik izvršnog odbora morao je biti njegov član.

149. Privid saradnje među strankama koje su dobile najveće učešće u zakonodavnoj i izvršnoj vlasti trajao je još izvjesno vrijeme tokom kojeg svjedok Egrlić pokušava svakodnevnim sastancima s Jovom Banjcem promijeniti postojeće stanje, upozoravajući ga na sve veći porast nezadovoljstva u narodu, na što se novoformirani Krizni štab potpuno oglušio. Posljednja mogućnost dogovora prestala je 7. maja 1992. godine, kada je svjedok Egrlić posljednji put došao na posao, kada je prilikom ulaska u prostorijama opštine zaustavljen od strane nepoznatog uniformisanog vojnika koji ga je pretresao. Da se radilo o opštoj pojavi potvrdio je i svjedok Muhamed Filipović koji je imao priliku čuti da su prije ulaska na radna mjesta muslimani pretresani, pa je tako i sam jedne prilike među licima koja su vršila pretres prepoznao Tešić Stevana i izvjesnog Špiru, koji su mu tražili da preda pištolj, na što je svjedok njima zatražio potvrdu i od tog dana više nije dolazio na posao.

150. Svjedok Asim Egrlić je tih dana vidio promijenjena obilježja na opštini, „na zgradu je stavljena zastava trobojnica simbol srpskog naroda u Bosni i Srbiji“, ista oznaka je bila na uniformama policije i vojske, na čemu je najviše insistirao upravo načelnik

policije, Vinko Kondić, i tog dana zatraženo je potpisivanje lojalnosti Srpskoj opštini Ključ, što je svjedok odbio jer je tokom neformalnog sastanka sa Banjcem i Kondićem, shvatio da su muslimani u budućnosti nepoželjni na teritoriji opštine i da mogu ostati samo kao manjina od 5%, a što je svjedok ocijenio neprihvatljivim.

151. Prema riječima svjedoka Salihović Enesa, to je vrijeme u kojem rukovodeći kadar SDS-a odbija bilo kakav vid komunikacije sa predstavnicima muslimanskog naroda, i već tada postaje jasno da su muslimani na području opštine Ključ „nepoželjni“. Sa druge strane svjedok Egrić i drugi rukovodeći ljudi stranke SDA postaju predmet napada muslimanskog dijela stanovništva, koje zahtijeva objašnjenje novonastale situacije, što rezultira otvaranjem ureda stranke SDA na Pudinom hanu, gdje su Egrić i Omer Filipović primali građane i razgovarali sa njima. Kancelarije su formirane u prostorijama mjesne zajednice i bile su potpuno neuslovne za rad, ali su aktivnosti stranke trajale i pokušavalo se stupiti u kontakt sa srpskim vlastima u gradu Ključu.

152. Svjedok Salihović Enes, koji je bio na nekoliko sastanaka u Pudin hanu, tvrdi da je Omer Filipović nastojao postići sporazum o uspostavljanju mješovitih straža i vraćanju starih obilježja, sa čim se saglasio Jovo Banjac kao predsjednik opštine, ali je u to vrijeme opstrukciju saradnje pravio među prvima, načelnik policije. Svjedok Salihović Latif, pojasnio je da je plan novofomiranog tzv. kriznog štaba muslimanskog stanovništva bio odbrana sela na relaciji Draganovići- Pudin han, pa su čak bile uspostavljene i dionice koje je trebalo čuvati. Međutim, punkt srpskih snaga već je bio formiran na raskrsnici za Sanicu i ROPS i ova ideja muslimanskog rukovodstva će se ubrzo pokazati neostvarivom, jer će ubrzo uslijediti incidenti koji će predstavljati povod za artiljerijski napad na civilno stanovništvo opštine Ključ.

153. Sud je prihvatio iskaze ovih svjedoka koji međusobno nisu protivrječni, a u svojoj ukupnosti daju jasnu sliku o činjenicama i okolnostima o kojima svjedoče. Osim toga iskazi ovih svjedoka nisu dovedeni u pitanje od strane odbrane, niti su protivrječni subjektivnim i objektivnim dokazima izvedenim u toku postupka na ovu okolnost.

154. Međutim, Vijeće nije prihvatilo zaključke i mišljenja svjedoka o legitimnosti navedenih dešavanja, niti se upuštalo u detaljniju analizu (ne)legitimnosti ciljeva vodećih političkih stranaka i zakonitosti formiranja Srpske opštine Ključ, s obzirom da bi takva analiza uključivala osobe koje su prema optužnici bile u udruženom zločinačkom poduhvatu sa optuženima, što tokom postupka nije dokazano. Također, takva analiza bi uključivala i složena tumačenja pozitivnog Ustavnopravnog poretka tog vremena, sa implikacijama na legitimnost konsituisanja svih organa tadašnje Srpske republike Bosne i Hercegovine, za što ovaj Sud nije nadležan.

2. Pogoršanje političko bezbjednosne situacije na području opštine Ključ

155. Iz iskaza gotovo svih saslušanih svjedoka Tužilaštva, proizilazi da se u periodu relevantnom za optužnicu, odnosno u danima nakon 27.05.1992. godine, na području MZ Velagići i Pudina han desio artiljerijski napad vojnih, paravojnih i policijskih snaga tzv. Srpske Republike BiH, koji je bio usmjeren protiv civilnog nesrpskog stanovništva ove opštine, na način kako to opisuju gotovo svi saslušani svjedoci Tužilaštva, posebno Muhamed Filipović, Ćemal Fahrudin i Egrlić Asim. Napadu su prethodili određeni događaji koji su imali ključnu ulogu u produbljivanju postojeće nacionalne krize i već pogoršanog bezbjedonosnog stanja u opštini, pa ih Vijeće u dijelu presude koji slijedi ukratko izlaže.

156. Prema popisu iz 1991 na području opštine Ključ, bilo je 49 % srba, 47% muslimana, 0,9% hrvata i ostatak, jugoslovena. Svjedoci Tužilaštva i odbrane su saglasni da su odnosi među stanovnicima Ključa i šireg prostora bili korektni sve do početka rata u Hrvatskoj 1990. godine, odnosno do višestranačkih izbora, na kojima su pobjedu odnijele nacionalne partije. Tako je u Ključu prvobitno osnovana Srpska demokratska stranka (SDS), a nakon nje Stranka demokratske akcije (SDA). Svjedok Muhamed Filipović, opisuje kako su već u vrijeme održavanja osnivačke skupštine 1. oktobra 1990. godine zgrade bile ispisane parolama „Ovo je Srbija“, dok je gradom prolazilo vozilo srbijanskih registracija, obljepljeno slikama Slobodana Miloševića. Vojnici koji su u to vrijeme prolazili kroz opštinu, pri povratku sa ratišta u Hrvatskoj, podizali su tri prsta u znak pozdrava.

157. U vrijeme formiranja nacionalnih stranaka, brat svjedoka Filipovića, Omer Filipović, bio je član SDA, pa je tako imao priliku prisustvovati održavanju osnivačke skupštine SDS-a u Ključu, tačnije u resotranu „Lane“ koji se nalazi u centru grada, preko puta pravoslavne crkve i zgrade opštine. Prema riječima svjedoka Muhameda Filipovića, na istoj su prisustvovali Radovan Karadžić i Vinko Kondić, koji su se smjenjivali na govornici, a prisutni su prethodno dovoženi autobusima na kojima su također bile slike Slobodana Miloševića. Centralni dio govora svih učesnika bila je ugroženost srba u Ključu, naročito govora koji je držao Vinko Kondić.

158. Nakon osnivačke skupštine SDS-a osniva se SDA, koja je prema riječima svjedoka Muhameda Filipovića nastojala probuditi svijest bošnjačkog naroda, i ukazati na zločine koji se vrše nad Hrvatima u Hrvatskoj.

159. Svjedok Ćemal Fahrudin, koji je bio odbornik SDA u Skupštini opštine (SO) Ključ, navodi da je nakon višestranačkih izbora SDS odnio većinu u izvršnoj i zakonodavnoj vlasti, pa su i oduke na tim nivoima donošene preglasavanjem. Po njegovim riječima, u najužem rukovodstvu stranke SDS bili su Vinko Kondić, Veljko Kondić i Jovo Banjac,⁴⁹

koji je bio predsjednik opštine. Potpredsjednik SO je bio Omer Filipović, a Asim Egrlić predsjednik Izvršnog odobra. Ovaj svjedok dalje navodi da je u opštinskom vijeću bio 61 odbornik, od čega je 31 bio iz SDS-a, 20 ispred SDA i 10 ispred Muslimanske bošnjačke organizacije (MBO). U to vrijeme zastupljenost stranaka odgovarala je nacionalnoj strukturi opštine koja je bila skoro uravnotežena. Nešto brojniji su bili srbi (18.000) i muslimani (17.000), Hrvata je bilo oko 300, te jugosloveni i ostale nacionalnosti.

160. Nakon izbora postojala je saradnja između subjekata koji su participirali u vlasti, s tim da je kasnije došlo do izvjesnih pogoršanja, koja su prvenstveno uzrokovana razgovorima o statusu pojedinih republika unutar Jugoslavije. S obzirom da se dogovor o tom pitanju nije mogao postići na nivou republika, nesuglasice se prenose i na opštinu Ključ, jer je srpsko stanovništvo izražavalo želju za ostankom u Jugoslaviji, dok su muslimani željeli cjelovitu BiH. Postojale su dakle dijametralno suprotne opcije u pogledu postojanja BiH u okviru SFRJ.

161. Ovaj period karakteriše izbijanje sukoba u susjednoj Hrvatskoj, što se nesumnjivo reflektiralo na područje opštine Ključ, sa koje je odlazio određeni broj dobrovoljaca iz reda srpskog naroda, čime je samo dodatno usložnjena narušena bezbjednosna situacija. Vojnici su se oglašavali pucnjavom pri odlasku i dolasku, što je prema riječima svjedoka Asima Egrlića „*sijalo strah*“ među građanima Ključa. Obzirom da Ključ u to vrijeme nije imao vojnu kasarnu, a da je mobilizacija provedena od polovine godine do kraja 1991. godine, pozivi su išli preko Teritorijalne odbrane. U početku se na pozive odazivaju i muslimani, ali su naknadno odustali osuđujući rat u Hrvatskoj, nakon čega je uslijedila i naredba Alije Izetbegovića o neodazivanju na mobilizaciju. Sa druge strane, vodeći ljudi stranke SDS su upozoravali na građansku dužnost odazivanja na mobilizaciju, što je na kraju dovelo do značajnijih nesuglasica između nosilaca novoformirane vlasti.

3. Incidenti koji su prethodili artiljerijskom napadu na Velagiće i Pudin han

162. Sistematična hapšenja, zatvaranja i artiljerijski napad koji će uslijediti na grad Ključ i okolinu, počinju nakon nekoliko incidentnih situacija koje se u to vrijeme dešavaju, a koje detaljno opisuju svjedoci Tužilaštva i odbrane: Atif Džafić, Temimović Adnan, Omerović Jusuf, Krivić Fahrudin, Filipović Muhamed, Jurišić Slobodan, Aničić Lako, Grabčž Dušan, Salihović Enes i Bajrić Ibrahim. Iskazi ovih svjedoka u svojoj ukupnosti daju jasnu sliku o činjenicama i okolnostima o kojima svjedoče i Sud ih prihvata vjerodostojnim, jer istinitost njihovog kazivanja nije dovedena u pitanje ostalim provedenim dokazima.

163. U ovom dijelu presude se daje prikaz incidentnih situacija koje se odnose na :

- a) zaustavljanje konvoja,
- b) formiranje punkteva,
- c) incident u selu Crljeni,
- d) ubistvo zamjenika komandira SJB Ključ,
- e) zasjeda u Buisijama i napad na *mladu vojsku* i
- f) artiljerijski napad na naselja Pudin han i Velagiće

(a) Zaustavljanje konvoja

164. Kao posljedica zaoštavanja sukoba u Hrvatskoj, i borbi koje su vođene na Kupresu, kroz Ključ su prolazile izbjeglice iz Slunja, čiji autobusi su zaustavljeni, da bi iz istih bili izdvojeni vojno sposobni muškarci, koje su premlaćivali i vrijeđali, pri čemu je jedan mladić i smrtno nastradao. Svjedok Atif Džafić, je na uvjerljiv način opisao detalje tog događaja, navodeći da je odlučujuću ulogu u zaustavljanju konvoja i odvajanju vojno sposobnih muškaraca imao načelnik Vinko Kondić, u šta se uvjerio kada je jedne prilike bio prisutan u njegovoj kancelariji i on odbio dati dozvolu za prolazak konvoja bez zaustavljanja, zahtijevajući da se lica u vojničkim uniformama i vojno sposobni zadrže u prostorijama SJB Ključ.

165. Tako je ovaj svjedok pojasnio da su privedenim muškarcima nakon potpisivanja izjava svezali ruke na leđima, te ih agresivno sveli niz stepenice policijske stanice, te prilikom izlaska i ulaska u vozilo, udarali sa njima u karoseriju kombija kojim su ih odvezli u pravcu logora Manjača. Istinitost kazivanja ovog svjedok odbrana nije dovela u pitanje

(b) Formiranje punkteva

166. Činjenica je da za svo to vrijeme, stanica javne bezbjednosti Ključ nije poduzimala ništa kako bi spriječila slične incidente ili kaznila počiniocce, već je prema riječima sjedoka Ćemal Fahrudina, iste otvoreno podržavala. On je nakon navedenih događaja lično razagovarao sa Vinkom Kondićem, tražeći da kao načelnik SJB Ključ poduzme određene preventivne mjere i pruži građanima zaštitu i sigurnost, međutim do toga nije došlo. Nasuprot tome, građani nisu na bilo koji način uživali zaštitu legalnih institucija vlasti, čak su zaustavljeni na punktovima na ulazu u grad na kojima su dežurali pripadnici aktivnog i rezervnog sastava policije, i na kojima je vršen detaljan pretres osoba i vozila. Iskaz ovog svjedoka potvrdili su i drugi svjedoci optužbe salsušani na ovu okolnost, među kojima je i svjedok Temimović Adnan.

167. Tako svjedok Temimović Adnan, koji je u to vrijeme bio aktivni policajac, navodi da su punktevi formirani na izlazu iz Mrkonjić grada prema Ključu i na križanju puteva M5 i R 402 Ključ- Bihać i Ključ- Sanski most. On je jedno vrijeme patrolirao na tim punktovima, te na punktu formiranom u naselju Pudin han. U prvo vrijeme vršili su kontrolu vozila, pokušavali spriječiti transport municije i eksplozivnih materijala, vršili su pretrese putnih vozila i autobusa u kojima su se nalazila uniformisana lica. Svo oružje koje se tom prilikom oduzimalo deponovalo se u magacin policijske stanice Ključ. Međutim, svjedok Temimović već tada primjećuje da se narednih dana oružje vraćalo dobrovoljcima koji su odlazili na ratište u R Hrvatsku, što je cijenio neprihvatljivim.

168. Sa ciljem upozoravanja građana na novonastalu situaciju, svjedok Asim Egrić sačinjava Akt gradskog odbora SDA Ključ od 21.09.1991. godine¹⁹, kojim informiše o bezbjednosno političkoj situaciji u opštini Ključ. Tačka broj 1. ovog akta poziva sve političke stranke da svojim pozitivnim djelovanjem spriječe širenje ratnog vihora iz R Hrvatske, dodajući da u tom cilju nisu dobrodošle bilo kakve vojne ili paravojne formacije na teritoriji opštine Ključ. Pri tome se prvenstveno mislilo na pripadnike Crvenih beretki koji su prema saznanjima svjedoka bili pod kontrolom policijske stanice u Ključu, a ponašali su se nekontrolisano i nepismjeno, jer su bez osnova uspostavili punktove na ulazu u grad, gdje su vršili kontrolu građana, dok su u večernjim satima upadali u kafiće, vršili pretrese kuća i uopšteno se ponašali agresivno. Nasuprot takvom stanju, optuženi Vinko Kondić je kao načelnik SJB, na sastancima insistirao da su pripadnici Crvenih beretki dovedeni sa ciljem pružanja pomoći u stabilizaciji bezbjednosne situacije, što će se prema navodima svjedoka, kasnije pokazati netačnim.

(c) Incident u selu Crljeni

169. Da se nije radilo o izlovanim slučajevima narušavanja javnog reda i mira, pokazuju i događaji koji se u isto vrijeme dešavaju u selu Crljeni MZ Sokolovo opština Ključ. Prema riječima svjedoka Jusufa Omerovića, na teritoriji ove mjesne zajednice se noćima mogla čuti sporadična pucnjava od strane vojnika koji su se tim putem vraćali sa ratišta u R Hrvatskoj, zbog čega je rukovodstvo organiziralo mirotvorne sastanke kako bi se stanje normaliziralo. Svjedok se sjeća da su na sastanke zvali predstavnike opštinskih organa vlasti srba i muslimana, među kojima su bili Lako Aničić, izvjesni Čutura, Bajić koji je bio član opštinskog kriznog štaba i Asim Egrić. Međutim, sastanci nisu polučili nikakve rezultate i provokacije i pucnjave su nastavljene, a vojnici koji su prolazili verbalno su vrijeđali, pucali u zrak i podizali tri prsta u znak pozdrava. To su bili srpski dobrovoljci u JNA i maskirnim uniformama koje je svjedok godinama poznavao, jer je sa nekima od njih i radio.

¹⁹ Materijalni dokaz Tužilaštva BiH broj: T-367.

170. Takvo stanje napetosti kuliminiralo je 26.05.1992. godine, kada je svjedok Omerović na povratku kući začuo pucnje iznad sela, za koje je pretpostavio da dolaze sa brda Malevića strana i približavajući se prvim kućama, mogao je vidjeti žene i djecu koji su plakali i trčali vičući „*napadnuti smo počinje rat!*“ Na brojna pitanja svjedoka, odgovarali su da su napadnuti od strane srpskih rezervista. Dolaskom na brdo svjedok je čuo sve jaču pucnjavu, i tom prilikom zatiče komšije koji su opkolili i uhvatili 3-4 maskirana vojnika, rezerviste, naoružani automatskim oružjem. Mještani su u to vrijeme imali uglavnom lovačko naoružanje ili pištolje, a neko je imao sjekiru ili nož. Većina mještana nije imala naoružanje. Kako je svjedoku preneseno, ovi rezervisti su uhvaćeni na prostoru iznad naselja Crljeni.

171. Nakon sprovođenja u selo, mještanima su rekli da su poslani sa namjerom da izazovu incident koji bi bio prvi značajniji na području opštine Ključ, po sličnom obrascu kakav se odvijao u drugim opštinama. Rekli su prisutnima i da su naredbu dobili od izvjesnog Šljivara, kojem je neki bezbjednjak sa Manjače rekao da selo broji 13.000 ljudi i da ga mogu „*srvniti sa zemljom bez ikakvog napora*“. Zarobljeni vojnici su zatim smješteni u jednu kuću u kojoj su dobili hranu i piće, i prema riječima svjedoka zadržani su kao dokaz da je selo Crljeni prvo na području opštine Ključ, napadnuto od strane rezervista.

172. Nakon toga, svjedok Jusuf Omerović i neke komšije na poziv odlaze u susjedni srpski zaselak, gdje im mještani uručuju pismo kapetana Miličevića, bezbjednjaka sa Manjače, u kojem se postavlja ulitmatum i traži oslobađanje uhapšenih rezervista, ili će selo biti „*srvnjeno sa zemljom.*“ O navedenom su obaviješteni Egrlić i Filipović, predstavnici muslimanskog naroda na tom prostoru, koji mještanima nisu poslali bilo kakav odgovor, pa oni u strahu od odmazde bježe u selo Plamenice, najbliže selo sa većinskim muslimanskim stanovništvom. Obzirom da su Crljeni okruženi zaseocima sa srpskim stanovništvom, bili su primorani kretati se kanjonom Sane, na način da su svi prelazili rijeku bez mosta, pa je tako mnoštvo ljudi koji su se prebacivali konopcima završio u rijeci koja je na tom dijelu bila 30-40m širine i 3-4m dubine. Prema procjeni svjedoka, tada je krenulo oko 500 stanovnika Crljena, a sa njima i zarobljeni vojnici.

173. Po dolasku u Plamenice susreli su se sa novom teškom situacijom, jer naselje nije imalo dovoljno kuća za smještaj svih pridošlih stanovnika sela Crljeni, pa ih je puno ostalo u dvorištima ili po cesti, zbog čega se tu zadržavaju svega par dana, a zarobljene vojnike prosljeđuju dalje na Krasulje.

(d) Ubistvo zamjenika komandira SJB Ključ

174. Nakon toga, dešava se incident koji je ostavio značajnije posljedice, a desio se

27.05.1992. godine u periodu između 11-11.30h, kada je u rejonu Krasulja poginuo zamjenik komandira Stojaković Dušan zv Duća, kojom prilikom su neka lica i ranjena, pa je nastao sveopšti metež među stanovništvom. Ljudi masovno odlaze sa radnih mjesta, a naredni dan niko nije otišao na posao i u gradu je, prema riječima svjedoka Fahrudina Krivića, vladala čudna tišina. Novinar na radio Ključu, Volaš Nikola, objavio je da su muslimanski ekstremisti ubili i drže tijelo komandira i još nekih lica. Svjedok Muhamed Filipović, opisao je da su na lice mjesta otišli načelnik SJB Ključ, Vinko Kondić i Omer Filipović koji je dogovorio predaju tijela ubijenog zamjenika komandira. Nakon toga, tenzije su se smirile, što je potrajalo veoma kratko. Navedeno je potvrdio i svjedok odbrane Slobodan Jurišić.

(e) Zasjeda u Busijama i napad na mladu vojsku

175. Istog dana, prema riječima svjedoka Aničić Lake, naoružani muslimani u Busijama presreću autobus koji je prevozio mlade vojnike, koji su se povlačili sa ratišta iz Hrvatske i tom prilikom je ranjeno oko 20 vojnika. U to vrijeme ponovo kreće i propaganda sa radija Ključ, jer je novinar Volaš pozivao stanovnike Šarić brda da ne pucaju na most i na pripadnike rezervnog sastava, iako se pucnjava prema riječima svjedoka nije nikako čula, što može da uputi na zaključak da je cilj takvog oglašavanja bio pogoršati već narušenu bezbjednosnu situaciju i vjerovatno podstaći policajce da pucaju u pravcu tih muslimanskih kuća.

176. Navedeni događaj detaljnije su opisali svjedoci odbrane, pa tako svjedok Grabež Dušan opisuje kako je tog 27.05.1992. godine bio kod benzinske pumpe, na ulazu u grad, kada je začuo jaku rafalnu paljbu, nakon čega je vidio vojnike bez kapa, opasača i bluza kako iskaču iz autobusa i bježe iza kafane „Izletnik“ gdje su se nalazili građevinski blokovi na palcatama, iza kojih su se sakrili. Rekli su te prilike svjedoku da su upali u zasjedu i da ima ranjenih i mrtvih, u što se svjedok po ulasku u autobus i lično uvjerio. Na temelju iskaza ovih, ali i drugih saslušanih svjedoka optužbe, Sud je došao do zaključka da se radilo incidentu nakon kojeg se trajno narušava sigurnost na području opštine Ključ.

(f) Artiljerijski napad na naselja Pudin han i Velagiće

177. O prvim susretima mještana i vojnih jedinica na ovom području, govorio je svjedok Enes Salihović, koji je zbog pogoršane bezbjedonosne situacije inicirao održavanje sastanka na teritoriji mjesne zajednice, u prostorijama osnovne škole „Radenko Stojnić“ na kojem su prisustvovali Boško Lukić, komandant Kninskog korpusa i komandir uniformisane policije Atif Džafić. Te prilike je komandant korpusa rekao „*Ako bude ispaljen još ijedan metak iz Velagića na kasarnu Lanište, sravnice nas sa zemljom!*“.

178. Navedeno je prema riječima svjedoka, ponovio i optuženi Boško Lukić, iako u to vrijeme iz sela nije pucano, već je sastanak zapravo iniciran zbog kontinuiranog pucanja po naselju Velagići, odnosno gađanja kuća, drugih objekata i mjesne džamije. Imajući u vidu da je ultimatum prvi iznio komandant korpusa, koji je imao *de iure* i *de facto* kontrolu nad vojnim jedinicama u zoni odgovornosti korpusa, koja je tada obuhvatala područje opštine Ključ, Sud u ovom kontekstu nalazi da je uloga optuženog Boška Lukića na sastanku bila potpuno irelevantna.

179. Obzirom na takvo upozorenje, građani Velagića postaju svjesni da im više niko ne može garantirati sigurnost i počinju organizirati seoske straže koje su trajale naredna dva mjeseca. Međutim, bezbjedonosna situacija se pogoršava, rezervni sastav policije se povlači iz Velagića i formira se punkt na Pudinom Hanu na koji dolaze „Crvene beretke“, što svjedok Salihović identificira kao „*osobe koje su govorile ekavicu*“ „*Oni su hapsili ljude, premlaćivali i predavali na dalje postupanje policiji.*“ Svjedok Bajrić Ibrahim u tom kontekstu napominje kako su pripadnici „Crvenih beretki“ vršili redovne patrole, iako nikome nije bilo potpuno jasna njihova uloga, kao ni sa kojeg područja su došli na područje opštine Ključ.

180. Nakon ubistva komandira SJB Ključ- Dušana Stojakovića Duće, 27.maja 1992. godine, stanovnici Velagića dobijaju informaciju o skorom dolasku „Crvenih beretki“ u selo sa ciljem „*razoružavanja pripadnika zelenih beretki*“, nakon čega se stanovništvo grupiše na rubovima MZ kako bi spriječilo ulazak srpskih snaga u selo. U popodnevним satima istog dana, začula se rafalna paljba, baš u vrijeme koje opisuje i svjedok odbrane Grabež Dušan, kada je u Busijama iz zasjede izvršen napad na pripadnike *mlade vojske*.

181. Na osnovu iskaza svjedoka optužbe koji su bili očevici napada, među kojima su Enes Salihović, Senad Draganović, Latif Salihović i dr., Vijeće je zaključilo da je situacija na području ove MZ postala haotična, pucalo se nasumično, a granate su iz pravca Laništa padale po užem jezgru Velagića, oko osnovne škole. Muslimani koji su se nalazili na punktevima pokušali su uzvratiti vatru, ali su se nadjačani povukli i tako se granatiranje Pudin hana, prema iskazu svjedoka Salihovića, nastavilo cijelu noć. Omer Filipović je pokušao u tim trenucima organizirati stanovništvo i smiriti novonastalu situaciju kroz kontakte sa načelnikom Kondićem i pukovnikom Galićem, međutim, isti su ga pozivali na predaju, prijeteci da će u suprotnom pobiti članove njegove porodice, što je posvjedočio Muhamed Filipović.

182. Narednog **dana 28.05. počinje ponovno granatiranje Velagića**, pa je u cilju smirivanja situacije održan sastanak na Pudinom hanu, na kojem su ljudi okupljeni oko Omera Filipovića sugerisali predaju zbog brojnih žrtava, dok je on u tom trenutku prema riječima svjedoka Salihovića „*jezivo*“ plakao pokazujući rukom u pravcu raskrsnice u Draganovićima, na kojoj se nalazio traktor pogođen minobacačkom granatom pored

kojeg su bila tijela nastradalih muškaraca, žena i djece. Svjedok Salihović Latif je imao priliku vidjeti prizor koji su za sobom ostavile granate, saznajući naknadno da je na tom mjestu nastradao Draganović Fikret i njegova porodica te porodica Bečić.

183. Zatražena je predaja oružja na punkt u Reizovićima koji je od Pudinog hana udaljen oko 1km, i Omer je tamo otišao sam. Dio ljudi nakon toga odlazi prema Krasuljama, a Esad Kuljić svo naoružanje odvozi traktorom na punkt gdje je naredni dan 29.05. u jutarnjim satima, došao i svjedok Salihović zajedno sa 40 do 50 mještana, krećući se u koloni i noseći bijelu zastavu, kako su zahtijevale srpske snage. Na punktu zatiču pripadnike vojske i policije koji ih verbalno vrijeđaju i udaraju prilikom „sortiranja“ u kolone, kao i prilikom ulaska u autobuse kojima su odveženi u osnovnu školu Nikola Mačkić u Ključu.

(g) Sistematična zatvaranja civila u drugim dijelovima opštine Ključ koja su uslijedila nakon izvršenog artiljerijskog napada

184. Gotovo svi saslušani svjedoci su saglasni da nakon zasjede u Busijama, osim izvršenog artiljerijskog napada na naselja Pudin han i Velagiće, nastaje i sveopšti metež i proganjanje muslimanskog stanovništva u samom gradu, ali i okolnim selima koja pripadaju opštini Ključ. Vijeće je u kontekstu ovog pitanja razmotrilo situaciju u Mjesnim zajednicama Sanica, Biljani, Crljeni, Velečevo i Gradu Ključu i u svjetlu ovih događanja i drugih sela opštine Ključ, analizirati ulogu otuženih sa svojstvima koja im optužba daje, prema svim pojedinim tačkama ove presude.

(i) MZ Sanica

185. Na temelju iskaza svjedokinje Halep-Pehadžić Devle, koja je u to vrijeme boravila u Gornjem Budelju i Biljanima (MZ Sanica), čijem iskazu Sud poklanja vjeru, utvrđeno je da su se stanovnici ovih mjesta zbog narušene bezbjedonosne situacije često krili po šumama. Tako je prva racija započela u Biljanima gdje se svjedokinja nalazila sa mužem i sinovima, odakle pred upadom sprske vojske bježe u Brkiće, zatim natrag u Muhadžere i Gornji Budelj. Kada je vojska i tu zaprijetila dolaskom, mještani dalje bježe u Žeznicu, koja je kasnije zapaljena, zbog čega konačno odlaze u Sanicu, gdje je njena porodica imala stan. Za vrijeme boravka u Sanici svjedokinja je pokušavala u par navrata otići do Ključa kako bi dobila potvrdu za odlazak, te na kraju uspijeva ući u autobus konvoja koji je išao za Novi Travnik. Tom prilikom, policajac Lazo Kričković je prepoznao njenog supruga i sina, pa su izdvojeni i odvedeni u prostorije SJB Ključ, nakon čega je suprug pušten, ali sinove nikada više nije vidjela.

186. Hapšenje i pritvaranje mještana ove mjesne zajednice, njihovo privođenje u prostorije željezničke stanice i osnovne škole u Sanici, te maltretiranje i zastrašivanje mještana zaselaka Gornje i Donje Sanice (Šljivari, Bašići, Botonjići, Domazeti, G. i

D.Budelj) bit će detaljnije obrazloženo u dijelu presude koji se odnosi na tačku 6. c) i d) izreke presude.

(ii) MZ Biljani

187. Stanje u Biljanima u to vrijeme opisao je i zaštićeni svjedok B, koji je pojasnio da se ta mjesna zajednica sastoji od 5 ili 6 zaselaka i to: Brkići, Čehići, Botonjići, Domazeti i dr. Krajem maja 1992. godine odnosno preuzimanjem policije u Sanici muslimani ostaju bez posla zbog odbijanja lojalnosti novoformiranoj Srpskoj republici. Promijenjene su oznake i uniforme policije, a vozilo sa razglasom se kretalo cestom Sanica-Biljani pozivajući na predaju naoružanja na željezničkoj stanici u Sanici, gdje je formirano privremeno skladište, odnosno, gdje se prema riječima ovog svjedoka nalazila komanda srpskih snaga.

188. Maltretiranja stanovništva u selu Botonjići, koje se sastojalo iz dijelova Botonjić kamen i Botonjić polje (MZ Biljani), opisala je svjedokinja Botonjić Naila. Ista je izjavila da su sredinom maja u susjednim selima mogli čuti sporadičnu pucnjavu, a komšije srbi počinju šetati po selu i verbalno provocirati. Situacija je eskalirala krajem maja kada je „ *nastao kaos, došli su nam, svi su se obukli u uniforme jugoslovenske vojske...mislim na komšije Srbe (Nikola Lakić, Stanko Šobet, Slavko Škrbić) ..koji su nas počeli provocirati i pucati*“. Tih dana u selo je došao transporter sa vojskom i prebacio sve iz Botonjića u Crnaliće, a muškarce su odvojili i odveli ih u Sanicu. Njen sin je te prilike odveden, ali se vratio naredni dan sa ostalim ljudima, samo su zadržana sedemrica sa prezimenom Botonjić, koji su naknadno odvedeni na Manjaču, odakle su se javili nakon mjesec dana posredstvom Crvenog križa.

189. U to početno vrijeme, na predaju naoružanja pozivali su policajci SJB Ključ i pojedini istaknuti članovi SDS-a u Sanici koji su istovremeno obećavali da će na taj način stanovništvo biti sigurnije. Provokacije od strane vojnika i pretresi kuća vršeni su, po izjavi svjedokinje Mešanović Makbule, dva ili tri puta nakon ovih događaja, što će biti detaljnije obrazloženo u dijelu presude koji se odnosi na tačku 5. izreke presude.

(iii) Crljeni

190. Kao što je ranije opisano, nakon incidenta vezanog za upad rezervista u selo Crljeni, stanovništvo Crljena je boravilo u susjednom selu Plamenice, ali obzirom na sistematična hapšenja, ostanak u Plamenicama nije više značio sigurnost pa se počinje organizirati povratak u Crljene. Navedene događaje detaljno je opisao svjedok Omerović Jusuf koji je izjavio da su prije ulaska u selo ljudi ostali u šumi, dok je jedna grupa izvidnika krenula u kanjon Sanc provjeriti ima li naoružanih vojnika, nakon čega se začula pucnjava i povici i svjedok vidi da su izvidnici zarobljeni od strane srpske vojske.

191. Nekadašnje komšije su se tada okrenule prema šumi u kojoj su bili stanovnici Crljena, pozivajući ih da se vrate i predaju naoružanje, a zauzvrat, sigurnost garantuje načelnik SJB Ključ Vinko Kondić i načelnik štaba Teritorijalne odbrane Lukić Boško. Međutim, prilikom prelaska rijeke pred grupu su počela izlaziti naoružana lica u policijskim i maskirnim uniformama, među kojima je ovaj svjedok prepoznao neke komšije i radne kolege, kao što je njegov nekadašnji rukovodilac Drago Čulum na kojem je vidio oficirske činove, a i sam se tako predstavio, zatraživši od ljudi da uđu u prazni ograđeni prostor u blizini, gdje je po sjećanju svjedoka, nekada stajao građevinski materijal. Tu su svi popisani od strane Slobdana Ninića, koji je ranije bilo učitelj na Crljenima, i tada se svjedok obratio Dragi pitajući ga šta mogu očekivati u narednom periodu, na što je on odgovorio da je promijenjen plan i da je optuženi Lukić rekao da se svi odvedu na kratko ispitivanje u Ključ.

192. Svjedok prilikom saslušanja u istrazi nije spominjao da je ultimatum za predaju ili bilo kakve garancije po tom pitanju dao optuženi Lukić Boško, iako o događajima govori na identičan način. Tokom unakrsnog ispitivanju, svjedok naglašava, da su na mjestu predaje bili pripadnici redovne i specijalne policije, te i vojske kojom je komandovao Drago Čulum, a da je dalje sprovođenje lica u prostorije SJB Ključ, vršila policija. S obzirom da svjedok na glavnom pretresu navedene razlike nije mogao pojasniti, to Vijeće na temelju ovakvog iskaza nije moglo zaključiti da je optuženi Boško Lukić imao naredbodavnu ulogu u odnosu na jedinice koje svjedok precizno navodi.

(iv) Velečevo

193. Svjedok Brkić Luka koji je nakon razduživanja u policiji boravio u selu Velečevo, također opisuje kako se krajem maja desio napad na ovo selo oko 23,00 ili 24,00 sata, tako što su bačene ručne bombe, a sve je trajalo pola sata do 40 minuta, nakon čega niko od mještana ne ostaje u kući, a sam svjedok sa roditeljima bježi obalom rijeke. Na temelju iskaza ovog svjedoka i svjedoka Šehić Muje, Sud zaključuje da je pucnjava bila povod za pretres kuća i hapšenje stanovništva, te njihovo odvođenje u stanicu policije.

194. Činjenicu da je akcijom rukovodila policija SJB Ključ dodatno potkrepljuje činjenica da je svjedok Šehić jedne prilike u selu vidio načelnika SJB Ključ, Vinka Kondića. Nakon pretresa organizovan je sastanak na kojem je prisustvovao svjedok optužbe Brkić Luka i na kojem je svim mještanima garantirana sigurnost, u što svjedok nije vjerovao, pa je sa porodicom otišao u Ključ. To se pokazalo ispravnom odlukom jer je svjedok naknadno saznao da su tog dana iz Velečeva odvedeni Muratović Kemal, Hadžić Omer, Bajazit i Daut, te još neki koji se nikada nisu vratili, dok su tijela Lemeš Alije i Hadžić Dauta naknadano ekshumirana.

(v) Grad Ključ

195. Obzirom da su sistematska hapšenja počela u okolini grada Ključa, a da su osobe lišene slobode najčešće privođene i zadržavane u prostorije SJB Ključ ili prostorije osnovne školu „Nikola Mačkić“, Vijeće upućuje na dio presude koja se odnosi i detaljnije obrazlaže pogoršanje opšte bezbjednosne situacije i negativan nasilnički odnos novoformirane vlasti prema stanovništvu muslimanske nacionalnosti u samom gradu Ključu nakon 27.05.1992. godine²⁰. Navedeno je opisala svjedokinja Hadžija Bajrić, čiji iskaz Vijeće prihvata jer ga pokrepljuju i iskazi drugih svjedoka optužbe, a proizilazi i iz iskaza svjedoka odbrane, a koja tvrdi da su nakon ubistva Duće po gradu počele kružiti patrole, pozivano je muslimansko stanovništvo na predaju naoružanja i uveden je policijski sat, tako da su građani faktički bili zatočeni u svojim kućama.

196. Poslije toga, u Ključu je ostalo jako malo stanovništva, sela su ranije bila popaljena, pa je stanovništvo dolazilo u grad. Period koji je uslijedio svjedokinja Hadžija Bajrić opisuje riječima „*za mene je nastao pakao, nisam smjela spavati u svojoj kući već kod komšinice, kod nje nisu upadali u kuću. Svakodnevno se pljačkala imovina bošnjaka jer su kuće ostale prazne, a upadalo se i u one u kojima je bilo ljudi. U moju kuću je provaljeno više puta i bacane su bombe*“.

197. Upade u kuće muslimana, masovna hapšenja i odvođenja, opisao je i svjedok Temimović Adnan koji je izjavio „*gledao sam kada je počelo odvoženje u logor Manjača šleperima punim civila parkiranim pred policijskom stanicom. Bili su pretrpani kao stoku kada natrpate, tako da su leđa osoba isturila ceradu sa vanjske strane. Policajci prilaze, uzimaju kolje od drvene ograde kamiona i tuku po ceradama. Čuje se jauk i pomaganje*“.

198. Samovolja pripadnika SJB Ključ postala je nekažnjiva svakodnevna pojava, što najbolje pokazuje i primjer odvođenja zlatara Sprečo Mirsada u pratnji policajca Gajića i isljednika Srete Aničića do zlatarske radnje, koja je preko puta zgrade u kojoj stanuje svjedok Temimović, pa je tako imao priliku jasno vidjeti kako policajci iznose sef i stavljaju u gepek vozila „Golf“ kojim su se prethodno dovezli, te se svi zajedno odvoze u pravcu SJB Ključ. Naredni dan, kada je i pored zabrane kretanja svjedok otišao u mjesto Mehmedagiće, gdje ima porodičnu kuću, jedan od gradskih imama, Ekrem Salčinović, pitao je ko bi mogao iskopati kabul Mirsadu Spreči, zlataru iz Ključa, koji se navodno objesio u prostorijama policijske stanice. Smrt Mirsada Spreče potvrdio je i svjedok Aničić Lako, koji je kao dežurni policajac u SJB Ključ, evidentirao njegovo dovođenje i zadržavanje u prostorijama stanice. Lišenje slobode civila nesrpske nacionalnosti po

²⁰ Obrazloženje tačke 6. e) izreke presude.

užem gradskom jezgru Ključa, bit će detaljnije obrazloženo u dijelu presude koji se odnosi na tačku 1. izreke presude.

199. Vijeće je na temelju iznesenog zaključilo da sve upućuje da se posljedicom pobrojanih incidenata desio brutalni napad na civile na području opštine Ključ, granatiranjem naselja Pudin han i Velagići, ubistvima i odvođenjem u logore. Vijeće je došlo do ovog zaključka na temelju iskaza gotovo svih saslušanih svjedoka optužbe, a što u konačnici odbrana nije ni osporavala.

VI. ULOGA OPTUŽENIH U NAVEDENIM DOGAĐAJIMA

200. Svestranom ocjenom svih izvedenih dokaza, Vijeće je utvrdilo da Tužiteljica nije dokazala krivicu optuženih za počinjenje krivičnih djela na način kako im se to optužnicom stavlja na teret.

201. Kako bi elaboriralo ovaj zaključak, u dijelu presude koji slijedi, Vijeće daje kratki istorijat razvoja oružanih snaga Srpske republike Bosne i Hercegovine/ Republike Srpske u relevantnom vremenskom periodu, te ulogu i status optuženih u toj strukturi.

A. TRANSFORMACIJA JNA U VOJSKU SRPSKE REPUBLIKE BiH I KONCENTRACIJA VOJNIH SNAGA NA PODRUČJU OPŠTINE KLJUČ

202. Značajne promjene u strukturi i načinu funkcionisanja JNA opisao je svjedok Krivić Fahrudin, koji detaljno i nepristrasno opisuje događaje krajem septembra, kada je dobio poziv za mobilizaciju i kao rezervni vodnik I klase javio se u Ašlamke gdje se okupljala tadašnja rezervna vojska JNA iz sastava TO Ključ. Po dolasku je primjetio da se vojska ne ponaša uobičajeno i da se ne javlja na zbornu mjesto. Kasnije su prebačeni u osnovnu školu u Sitnici, gdje su spavali u učionicama i gdje svjedok primjećuje da se preko noći skidaju Titove fotografije, smanjuju se aktivnosti obuke, po cijele dane se jede i pije alkohol, te pjevaju neke stare nacionalističke pjesme i zapravo je tada za njega i mnoge druge koji su se odazvali na mobilizaciju postala upitna njena svrha, osim očigledne-sudjelovanje u ratu u Hrvatskoj.

203. Tim jedinicamaje u to vrijeme , navodi svjedok Krivić, komandovao Petrović Dušan, a komandant odreda je bio Lazar Anđić. Osim njih tu su bili Zukanović, Muratagić Safet, Belajić Dragan koji su povremeno dolazili. Optuženi Adamović Marko je također dolazio jer je pripadao štabu TO, kao i Savanović Željko koji je bio referent u štabu. Međutim, iako je sastav i dalje bio mješoviti jasne su bile razlike u ponašanju pojedinaca, što se negativno odražavalo na disciplinu, pa je prema riječima svjedok Krivića, postajalo jasno da JNA gubi svoju nekadašnju strukturu i samim tim svoju

funkciju.

204. Nakon izvjesnog vremena Pero Đukanović koji je radio u srednjoškolskom centru kao profesor, inače rezervni vodnik i policijski komesar u vojnoj četi, saopštava da je zaprimljena naredba iz Banja Luke o stavljanju rezervnih jedinica pod komandu redovne armije i tu je nastala prepirka jer neki nisu shvatili o čemu se radi. Od 50-60 vojnika koliko je bilo prisutno u četi u kojoj je bio i svjedok Krivić, pripadnici muslimanske nacionalnosti odbijaju prepotčinjavanje, pojašnjavajući da se ne slažu sa ratom koji se vodi u Hrvastkoj. Nakon par dana oni koji su odbili odlazak u rat, dobijaju naređenje da razduže uniforme i naoružanje. Svjedok nakon toga nastavlja raditi, a ostatak mladića srpske nacionalnosti nastavlja se dobrovoljno javljati za odlazak na ratište u Sloveniji i Hrvatskoj. Evidentno se u tom trenutku mijenja struktura i ponašanje vojnika JNA, na način da su na sastancima na kojima su se vojnici muslimanske nacionalnosti razduživali, davani nacionalistički komentari ili psovke.

205. Prema riječima svjedoka Egrlića, sve navedene okolnosti dovele su do naoružavanja srpskog stanovništva, prvo oružjem koje je dužila teritorijalna odbrana, zatim oružjem koje srpski rezervisti nisu razduživali nakon povratka sa ratišta, a bilo je i nekih podjela naoružanja nekadašnje Teritorijalne odbrane po naseljima, obično u kasnim noćnim satima. Sa druge strane, muslimani su zbog situacije bili primorani da kupuju dio oružja, najčešće ilegalno, a manji broj je imao lovačke puške i pištolje. Oružje se kupovalo iz straha od neizvjesnosti i mogućeg sukoba na tom području, jer su jedinice JNA često prolazile na Kupreško ratište, pa bi prolaskom kroz grad pucali, najčešće po džamijama, ali i drugim objektima.

B. STRUKTURA I DJELOVANJE VOJSKE NA PODRUČJU OPŠTINE KLJUČ

206. Na samom početku značajno je napomenuti da su prema iskazima saslušanih svjedoka na teritoriju opštine Ključ u inkrimnisanom periodu boravile brojne jedinice, među kojima svjedoci optužbe spominju dijelove Kninskog korpusa na Laništu, dijelove 6. sanske brigade, bezbjedonosne organe (vojna policija) korpusa, te paravojne formacije „Bijeli orlovi“ i „Crvene beretke“, što su potvrdili i svjedoci odbrane. Koncentracija ovako velikog broja snaga je bilo posljedica činjenice da su neke od tih jedinica u povratku sa ratišta u R Hrvatskoj ostajale na području Ključa, dok su neke formacijski bile raspoređene na tom prostoru.

207. Vještak odbrane prof.dr. Slobodan Kosovac, u svom nalazu i tokom glavnog pretresa potvrđuje navode svjedoka da su na području opštine Ključ u to vrijeme boravile razne jedinice kao što su jedinice JNA- Banjalučki korpus, Kninski korpus, Zagrebački korpus, 30. partiz.div., dijelovi snaga RV i PVO, kao i idjelovi snaga podrške GŠ JNA (školski centri, pozadinske jedinice i sl.), te štabovi i jedinice TO na

opštinskom nivou. Sve navedene snage su se zbog načina organizacije i funkcionisanja zatekle u viđenom stanju, odnosno nijedna od tih jedinica nije bila u punom organizacijskom stanju i stanju pune borbene gotovosti. Vještak takode navodi da su sve jedinice ranga brigade na tom prostoru, bile potčinjene komandi 1. i kasnije 2. Krajiškog korpusa, a pojašnjavajući strukturu oružanih snaga RS-a navodi da su ih u to vrijeme činile : VRS, TO, jedinice za obavještanje i javljanje, jedinice veze i kriptozastite, te milicija.

208. Pretresno vijeće je poklonilo vjeru navodima vještaka u ovom dijelu, budući da su prisustvo raznih jedinica u vremenu i na prostoru o kome se govori, potvrdili gotovo svi svjedoci.

209. U svjetlu navedenih okolnosti, Vijeće je analiziralo svaku tačku optužnice i donosilo odgovarajuće zaključke.

1. Struktura Teritorijalne odbrane i uloga optuženih

210. Navedena struktura i način djelovanja štaba Teritorijalne odbrane dalje se analizira u vrijeme obuhvaćeno optužnicom s obzirom da se optuženi Boško Lukić tereti da je kao komandant opštinskog štaba TO, a kasnije načelnik štaba 17. lake pješadijske brigade Ključ, odlučivao o angažovanju svih jedinica koje se nalaze na teritoriji opštine Ključ, dok se optuženi Marko Adamović, tereti da je poduzimao aktivno učesće u reorganizaciji i regrutovanju jedinica Teritorijalne odbrane, te da je kao Komandant odbrane grada bio nadređeni mobilisanim i naoružanim jedinicama u Ključu sa kojima je zajedno učestvovao u počinjenju zločina.

211. Kako bi se utvrdile stvarne mogućnosti ostvarivanja utjecaja na vojsku i izdavanja naredjenja vojnim jedinicama ili jedinicama TO kako tvrdi optužba, Vijeće je ocijenilo potrebnim da prethodno razmotri pitanje status optuženih tokom cijelog inkriminisanog perioda i njihov odnos prema pojedinim etapama organizacije vojnih jedinica počevši od mobilizacije.

212. Valja podsjetiti da prema odredbama Zakona²¹ o opštenarodnoj odbrani i društvenoj samozaštiti, Teritorijalna odbrana (TO) predstavlja najširi oblik organizovanog oružanog otpora SR BiH i sastavni je dio jedinstvenog sistema oružanih snaga SFRJ. Sastojala se od: štabova, jedinica, ustanova i drugih oblika organizovanja, koji su organizovani u društveno- političkim zajednicama (DPZ) i organizacijama udruženog rada- preduzećima (OUR). TO je ujedno bila i najmasovnija komponenta oružanih snaga SFRJ.

²¹ Materijalni dokaz Tužilaštva broj: T-420.

213. Odlukom Ministarstva narodne odbrane Srpske republike Bosne i Hercegovine broj: 1/92 od 16.04.1992. godine²², upućene svim srpskim opštinama, formirana je Teritorijalna odbrana Srpske republike Bosne i Hercegovine kao oružana snaga SRBiH, kojom će rukovoditi i komandovati opštinski, oblasni regionalni štabovi i republički štab. Razlog donošenja ove odluke je Odluka Predsjedništva SRBIH od 15.04.1992. godine kojom je proglašena neposredna ratna opasnost, naređena opšta javna mobilizacija na cjelokupnoj teritoriji SRBiH, te određena obaveza svim vojnim obveznicima da se stave na raspolaganje opštinskim štabovima TO. Obzirom na ovu pravnu regulativu navedenih pitanja, Vijeće ne nalazi dokazanim bilo kakvo ilegalno djelovanje optuženog Lukića u kontekstu mobilizacije vojnih snaga, koji predviđa optužnica, niti je to bio njegov zadatak. Navedeni zaključak potvrđuje i činjenica da se prvo formiranje vojne jedinice nivoa bataljona na teritoriji opštine Ključ, desilo tek 21.04.1992. godine dolaskom komandanta Vukaševića, a vršeno je pod nadzorom 30. partizanske divizije JNA.

214. Na republičkom nivou odluke je donosio komandant republičkog štaba TO u skladu sa odlukama predsjedništva SR BIH, pa je tako i optuženi Lukić Boško za komandanta opštinskog štaba Teritorijalne odbrane postavljen rješenjem republičkog štaba 05.12.1991. godine.²³ Iz rješenja proizilazi da je o imenovanju optuženog raspravljano na sjednici kadrovskog savjeta Rep.štaba TO održanoj dana 26.11.1991. godine. S obzirom na navedenu okolnost, Vijeće ne nalazi dokazanim da je optuženog na navedenu poziciju izabrao Izvršni odbor Opštinskog odbora SDS-a, iako je Tužiteljica u dokaze uvela zapisnik sa sjednice izvršnog odbora od 24.10.1991. godine²⁴, na kojem je bilo govora o neposlušnosti dotadašnjeg komandanta Dušana Petrovića. Na istom sastanku istaknuto je da su u toku pregovori sa optuženim Lukićem u vezi preuzimanja ove funkcije, ali je na temelju svega ranije iznesenog zaključeno da je optuženi Lukić na navedenu poziciju postavljen legalnim putem.

215. U tom smislu, Vijeće ne nalazi spornim ni djelovanje optuženog Marka Adamovića koji je u štab TO mobilisan u septembru 1991. godine i od kada je radio na „planovima opštenarodne odbrane“, a Tužiteljica tokom postupka takvo djelovanje optuženog nije dovela u bilo kakvu vezu sa počinjenim zločinima ili izvršenim napadom na stanovništvo.

216. Kada su u pitanju ingerencije koje je u poslovima mobilizacije imao Krizni štab ove opštine, Vijeće je prvenstveno imalo u vidu da se radi o legalnom organu vlasti koji

²² Materijalni dokaz Tužilaštva BiH broj: T- 441.

²³ Materijalni dokaz Tužilaštva BiH broj: T-443.

²⁴ Materijalni dokaz Tužilaštva BiH broj: T-209.

je konstituisan izbijanjem krize na području opštine. U tom kontekstu Vijeće posmatra i pitanje mobilizacije koje je, shodno odredbama članova 270. i 272. Zakona o opštenarodnoj odbrani i društvenoj samozaštiti, u nadležnosti civilne vlasti.

217. U skladu sa odredbama člana 82.-104 istog Zakona, 1) skupština uređuje sistem, razmatra stanje priprema za odbranu, donosi planove razvoja i utvrđuje načine obezbjeđenja materijalnih sredstava; 2) predsjednik republike proglašava vanredno stanje, stanje neposredne ratne opasnosti i ratno stanje i naređuje mobilizaciju (opštu i djelimičnu) i 3) vlada sprovodi mjere koje je naredio predsjednik republike, donosi akta o zavođenju i izvršenju materijalne, radne i drugih obaveza.

218. Specifičnost se u vrijeme krize ogledala u tome što je nadležnost nad jedinicama TO data i vojnoj i civilnoj komponenti (Krizni štabovi koji su formirani umjesto Komiteta za opštenarodnu odbranu), što je često dovodilo do toga da ta dva organa (međusobno ne koordinirana, često i nekompatibilna) imaju iste nadležnosti, a time se u konačnici, prema zaključku vještaka Slobodana Kosovca, stvaralo stanje konflikta i haosa u komandovanju. Međutim, za takav zaključak Vijeće nije našlo uporište u provedenim dokazima.

219. Naime, na području opštine Ključ nije bilo konflikta u komandovanju vojnim jedinicama, što je potvrđeno Analizom aktivnosti po elementima borbene gotovosti sačinjenom od strane komande 1.Krajiškog korpusa (1.K.K.) februaru 1992. godine²⁵, iz koje se vidi da su već na početku perioda koji obuhvata optužnica postojali „*pojedinačni slučajevi da se neki članovi SDS-a i organa vlasti previše upliću u vojna pitanja: vođenje b/d, kadrovska rješenja, uvođenje vojne uprave i sl. Oslonac u komandi 1.K.K. takvi pojedinci nisu dobili i neće je ni dobiti.*“ Dakle, evidentno je da već u to vrijeme, vojne jedinice na području svojih zona odgovornosti ne dozvoljavaju bilo kakvu prevagu civilnih nad vojnim vlastima, što se u konkretnom slučaju odnosi na civilne strukture opštine Ključ, jer se ista nalazila u zoni odgovornosti ovog korpusa.

220. Iako su pitanja mobilizacije i obezbjeđenja materijalno tehničkih sredstava za vojsku u to vrijeme bila predmetom rasprave na sjednicama Kriznog štaba, što je vidljivo iz brojnih zapisnika sa sjednica²⁶, Vijeće ipak zaključuje da nije dokazano da su ovi organi kao nosioci civilne vlasti, imali komandne ingerencije nad vojskom, niti su mogli izdavati naredbe za borbena dejstva i upotrebu jedinica. O takvom djelovanju, Tužiteljica, osim davanja vlastitih zaključaka, nije pružila nesumnjive dokaze. U prilog navedenom može se navesti i podatak iz nalaza i mišljenja vještaka Kosovca u dijelu koji

²⁵ Materijalni dokaz Tužilaštva BiH broj: T-197.

²⁶ Materijalni dokaz Tužilaštva BiH broj: T-229.

Sud prihvata jer se njegova valjanost ne dovodi u pitanje drugim provedenim dokazima, koji precizira da se početkom 1992. godine opština Ključ nalazi u zoni odgovornosti 30. partizanske divizije, od 26. aprila u zoni odgovornosti 1. partiz. brigade, što je sve dio JNA, dok je 15. maja zvanično formirana Vojska republike srpske, čime je dodatno potkrepljen zaključak Suda, da nije bilo prostora za ostvarivanje značajnijeg utjecaja na vojsku od strane civilnih organa vlasti, a za suprotan zaključak, Sudu nije ponuđen bilo kakav dokaz.

221. Vještak optužbe, Ewan Brown u dijelu svoje analize situacije na terenu koji ovaj Sud prihvata, također navodi da je još u oktobru 1991. godine general Talić kao načelnik štaba tada V korpusa JNA, izdao upozorenje o angažovanju i sadejstvu sa jedinicama TO. U istom se jasno navodi da se sve jedinice i štabovi TO koji se nalaze u zoni odgovornosti brigada JNA, pretpotčinjavaju tim komandama. Odluku o angažovanju i upotrebi jedinica TO donosi komandant jedinica kojoj je sastav pridodat, uz konsultaciju i dogovor sa starješinom dotičnog sastava TO („Komandanti brigada JNA će pridodate jedinice i druge sastave ojačanja smatrati kao svoje elemente borbenog rasporeda“). Konačno uključivanje jedinica TO u JNA započelo je 12. maja 1992. godine. Izvještaj ovog eksperta u daljem izlaganju precizira da su u napadima koji su započeli krajem maja i nastavili se tokom juna iste godine na širem području opštine, učestvovala jedinice 1. Krajiškog korpusa, preciznije, u tim akcijama učestvovala su snage pod kontrolom 30. divizije, te snage SJB Ključ.

222. Da je područje ove opštine zaista bilo u zoni odgovornosti 1. K.K. vidljivo je iz Redovnog borbenog izvještaja od 28.05.1992. godine²⁷ koji je sačinio komandant 1. K.K. general Momir Talić. U istom se spominju incidenti koji su prethodili napadu u opštini Ključ, kao što su zasjeda u Busijama, napad na vojnu kolonu i napad na policijsku patrolu u Krasuljama, te se navodi da je mobilizacija još uvijek u toku i da se sa ljudstvom izvodi obuka na poligonu Manjača.

223. Vijeće stoga ne nalazi dokazanim da je učešće optuženih u događajima prije napada, odnosno njihovo prisustvo na nekim sjednicama Kriznog štaba i učešće u organiziranju i popuni jedinica, predstavljalo bilo kakav doprinos ostvarivanju nekog zajedničkog plana. Uloga optuženih na sjednicama svodila se uglavnom na informisanje o stanju jedinica na terenu, pri čemu, po zaključku Vijeća, Tužiteljica tokom postupka nije dokazala da su na ovim sjednicama planirana bilo kakva borbena dejstva bilo kojih vojnih jedinica, a naročito da su o tome mogli odlučivati optuženi Boško Lukić i Marko Adamović.

²⁷ Materijalni dokaz Tužilaštva BiH broj: T-160.

2. Položaj i ovlaštenja optuženih u strukturi 17. lake pješadijske ključke brigade

224. Kako je to prethodno opisao, 18. aprila 1992. godine izvršena je mobilizacija pripadnika TO na Sitnici, gdje su vršene vojne vježbe i gdje se prema riječima optuženog Marka Adamovića, radilo na pripremi bataljona koji je trebao biti u sastavu 30. partizanske divizije 1. Krajiškog korpusa. U to vrijeme, bataljon nije imao bilo kakvih aktivnosti, a sastojao se od dvije pješadijske čete, dok je treća ušla u njegov sastav tek u avgustu 1992. godine.

225. Nakon toga, naredjenjem komandanta 30. part.divizije, dana 26.04.1992. godine formira se Šipovska brigada na elementima 1. partiz.pj.brigade i za njenog komandanta se postavlja Milorad Vukašević. U sastav ove brigade ušao je i bataljon okupljen na Sitnici pod nazivom 3. pješadijski bataljon (u narodu poznat kao *ključki bataljon*). Za komandanta bataljona postavljen je Branko Ribić, a za njegovog zamjenika optuženi Marko Adamović.

226. Tužiteljica je tokom postupka koristila formulaciju *ključki bataljon TO opštine Ključ*, što je prema iskazima svjedoka odbrane, među kojima su Radojčić Drago, Dragić Dušan i Kalabić Rajko i zaključku vješaka Kosovca koji Sud prihvata, neutemeljena formulacija s obzirom da zvanični dokumenti/naredbe/ iz tog perioda, ne upotrebljavaju ovaj termin, niti je ova formulacija funkcionalno ostvariva budući da je bataljon odmah po formiranju inkorporiran u sastav brigade u okviru 30. part.divizije, koja je u sastavu JNA.

227. Prema iskazu svjedoka Kalabić Rajka, 17. laka pješadijska brigada Ključ je formirana 4. juna 1992. godine, a 3. pj.bataljon (*ključki bataljon*) je oko 6. juna iste godine, ušao u njen sastav kao 1. pješadijski bataljon. Prema nalazu i mišljenju vještaka Kosovca i prema iskazima većine saslušanih svjedoka odbrane, temeljni zadatak bataljona je bila obuka i podizanje borbene gotovosti, sve do upućivanja na ratište u Jajce.

228. Vijeće ovakve navode vještaka Kosovca nije u cjelosti prihvatilo, s obzirom da postoje dokazi o povremenom angažovanju pripadnika 1. pj. bataljona na području opštine Ključ u inkriminisanom periodu, a što će biti detaljnije obrazloženo u dijelu presude u kojem se govori o pojedinačnim tačkama izreke presude.

229. Međutim, i pored navedenog, Vijeće ne nalazi dokazanim aktivno učešće optuženih u počinjenju nesumnjivih zločina za koje se terete, niti nalazi dokazanim njihovu ulogu u borbenim aktivnostima na području Ključa koji bi ih doveli u vezu sa napadom, rukovođenjem ili bilo kakvim aktivnostima u vezi sa napadoma na civilno stanovništvo

nebranjenih muslimanskih sela. Kod ovakvog zaključka Vijeće nije gubilo iz vida da optužnica činjenično ne precizira komandnu odgovornost niti radnje optuženih pravno kvalificira u tom pravcu, ali želi da naglasi da je analiza svih izvedenih dokaza rezultirala ovim zaključkom

230. Naime, u relevantno vrijeme koje obuhvata optužnica, optuženi Boško Lukić kao načelnik štaba Teritorijalne odbrane opštine Ključ, sasvim legalno provodi poslove mobilizacije po Naredbama nadređenih i na osnovu akata organa vlasti, a nakon toga u fazi formiranja 17. l.pj.brigade Ključ, kratko vrijeme obavlja funkciju načelnika štaba brigade u kom svojstvu je donio nekoliko Naredbi o pretresu i čišćenju terena.

231. Vijeće je na temelju provedenih dokaza zaključilo da optuženi u vrijeme izdavanja Naredbi nije imao *de iure* i *de facto* potčinjene jedinice pa samim tim nije imao ni mogućnost komandovanja. Prilikom donošenja ovakvog zaključka, Vijeće se prvenstveno rukovalo činjenicom da se na dužnosti načelnika štaba u brigadi optuženi nalazio veoma kratko (tri dana) jer je već 09.06.1992. godine po Naredbi²⁸ pukovnika Gruje Borića, komandanta 2.K.K. za komandanta brigade postavljen pukovnik Samardžija Drago. Optuženi Boško Lukić tada postaje pomoćnik komandanta brigade za pozadinu i čeka kompetentnog načelnika štaba kome će predati dužnost, da bi po dolasku Kukobat Dušana na mjesto načelnika štaba, uloga optuženog u brigadi postala potpuno sporedna, te se on od tog perioda stara o pozadinskom obezbjeđenju jedinica.

232. S obzirom da je optuženi Boško Lukić, kao načelnik štaba u jednom kratkom vremenskom periodu izdavao Naredbe jedinicama 17.l.pj.br., Vijeće će u daljem izlaganju iznijeti njihov kratak sadržaj i obrazložiti značaj i domet koji su imale na terenu:

233. Prije svega, treba imati u vidu da je 17.l.pj.br. formirana 04. ili 06. juna, a da je za komandanta već 09.06.1992. godine postavljen potpukovnik Drago Samardžija, što samostalno djelovanje optuženog Lukića svodi na period od 3 efektivna dana. U to vrijeme, pa sve do 17.06.1992. godine, optuženi Lukić kao načelnik štaba sačinjava i upućuje dnevne izvještaje komandi 2. K.K. u kojima se koristi formulacijom „*odlučio sam nastaviti čišćenje i kontrolu teritorije, sa ciljem prikupljanja neprijateljskih snaga....vršiti kontrolu i pretres teritorije...*“ Optuženi osim toga, izvještava o stanju u jedinicama, utrošku municije i potrebama za materijalno tehničkim sredstvima.

234. Vijeće međutim, nije našlo takve radnje optuženog inkriminirajućim, s obzirom da Tužiteljica nije tokom postupka dokazala da su jedinice 17.l.pj.br. brigade u periodu u

²⁸ Materijalni dokaz Tužilaštva BiH broj: T-361.

kojem zvanično nije bilo komandanta, počinile neki od konkretnih zločina, niti je ovaj period precizno obuhvaćen činjeničnim navodima izmjenjene optužnice. Koliko je vidljivo iz dnevnih izvještaja koje je slao optuženi, njegove naredbe nisu eksplicite sadržavale nezakonite formulacije, već su se odnosile na redovne vojne aktivnosti kao što su pretres i čišćenje terena (što se u vojnoj terminologiji odnosi na pronalaženje neprijateljskih formacija i njihovo razoružavanje) . Osim uloženi navedenih dnevnih izvještaja, Tužiteljica nije dokazala *de iure* ili *de facto* podređenost tih jedinica upravo optuženom Lukiću, odnosno da li je nad istima imao efektivnu kontrolu. Najzad, činjenica je da optužnica u pravnoj kvalifikaciji i ne obuhvata komandnu odgovornost.

235. Optuženi Adamović Marko je u ovo vrijeme još uvijek bio na poziciji zamjenika komandanta 3. pješadijskog bataljona i prema vlastitim riječima obavljao je zadatke prilično slične zadacima načelnika štaba u brigadi (organizacija rada komande i podrška komandovanju). Tužiteljica tokom postupka nije dokazala da je optuženi u počinjenju bilo kojeg zločina učestvovao zajedno sa jedinicama, ili da im je izdavao naredjenja. Nasuprot tome, Sud je na temelju saglasnih iskaza svjedoka odbrane saslušanih na ovu okolnost, a među kojima su Radojčić Drago, Dragić Dušan i Kalabić Rajko, zaključio da je komandant 3. pješadijskog bataljona, Branko Ribić svo vrijeme bio prisutan, te nije bilo potrebe za angažovanjem Adamovića kao njegovog zamjenika. Nakon formiranja 17. 1.pj.br. optuženi 7. juna 1992. godine prelazi u njen sastav u svojstvu pomoćnika komandanta za moral, vjerska i pravna pitanja. Takva pozicija prema zaključku vještaka Kosovca, koji Sud prihvata a koji je potkrepljen i iskazima Dvizac Vite, Dragić Dušana i dr. svjedoka odbrane, formacijski ne predviđa pravo komandovanja jedinicama.

236. U ovom pogledu decidan je bio svjedok optužbe Gajić Vitomir koji je u inkriminisano vrijeme bio pripadnik vojne policije 1. K.K. rekavši da „*vojskom nije mogao komandovati bilo ko iz civilne strukture ali i vojne, ako mu formacija to nije dozvoljavala.*“

3. Formiranje i djelovanje Komande odbrane grada- uloga optuženog Marka Adamovića

237. Optužnica je pored navedenog, inkriminisala i aktivnosti optuženog Marka Adamovića u svojstvu komandanta Komande odbrane grada, navodeći da je optuženi u tom svojstvu komandovao mobilisanim i potčinjenim jedinicama u Ključu. Kako bi ispitano takve navode, Vijeće je na temelju izvedenih dokaza sagledalo vremenski i prostorni kontekst formiranja ovog tijela, period u kojem je djelovalo, te u čemu su se sastojale njegove aktivnosti.

238. Svjedoci odbrane Jurišić Slobodan i Rajko Kalabić, kao i vještak Slobodan Kosovac, decidni su u tvrdnji da ovo tijelo na teritoriji opštine Ključ nikada nije

zaživjelo. Nasuprot tome, u brojnim zapisnicima sa sjednica Kriznog štaba, optuženi Adamović se pojavljuje u svojstvu komandanta komande grada na kojem izvještava o vojno bezbjedonosnoj situaciji na teritoriji opštine Ključ.

239. Tužiteljica je tokom postupka tvrdila da je optuženi u ovom svojstvu bio nadređeni mobilisanim jedinicama sa kojima je učestvovao u počinjenju zločina, pri čemu valja primjetiti da formulacija optužnice u tom pravcu niti u jednoj tački ne precizira kojim to jedinicama optuženi komanduje nego navodi „*optuženi Marko Adamović zajedno sa vojskom*“. Za stavljanje na teret ovakve optužbe, Tužilaštvo je prije svega bilo dužno u činjeničnom opisu optužnice precizirati koje vojne jedinice su učestvovale u počinjenju zločina, te detaljno opisati ulogu i svojstvo optuženog u tim aktivnostima, kao i njegov odnos prema jedinicama, da bi se na temelju izvedenih dokaza takvi navodi potvrdili ili opovrgli.

240. Nasuprot tome, odbrana je tokom postupka izvela brojne dokaze kojima je nastojala dokazati da Komanda grada nikada nije zaživjela, niti je odlučivala o bilo kojem važnijem pitanju na području opštine.

241. Prema izvedenim dokazima Tužilaštva, naredba za formiranje odbrane grada Ključa došla je oko 31.05.1992. godine od komandanta 30. partizanske divizije, pukovnika Galića, što je potvrdio i svjedok odbrane Rajko Kalabić, a o čemu je optuženi Adamović upoznat tek 1. juna na sjednici Kriznog štaba od strane Milorada Vukaševića, komandanta 1. partizanske pješadijske brigade koja je bila u sastavu 30. partizanske divizije 1. Krajiškog korpusa.

242. Kao što je već rečeno, svi svjedoci odbrane saslušani na ovu okolnost, među kojima su Jurišić Slobodan i Rajko Kalabić, tvrde da ovo tijelo nikada u stvarnosti nije zaživjelo, što je potkrepljeno i činjenicom da Tužilaštvo u dokaze nije uložilo niti jednu Naredbu iz koje bi se eventualno proizilazila komandna uloga ovog tijela.

243. U prilog ovom zaključku ide i činjenica da se već između 4. i 6. juna formira 17. laka pješadijska ključka brigada, pa je u vremenskom kontekstu nemoguće govoriti o djelovanju komande odbrane grada, koja pri tom nije imala ni definisan program rada, ni pravnu regulativu, ni stalno članstvo, pa Sud prihvata zaključak vještaka Slobodana Kosovca da formiranje odbrane grada predstavlja neuspjeli pokušaj.

244. Marginalnost ovog tijela proizilazi i iz zapisnika sa sjednice Kriznog štaba od 02.06.1992. godine²⁹, u kojem se Komandi odbrane grada nalaže da do narednog dana

²⁹ Materijalni dokaz Tužilaštva BiH broj: T-229.

pripremi odluku o regulisanju života i rada i javnog reda u opštini, iz čega jasno proizilazi da je namjena ovog tijela bila briga o poslovima o kojima se već staraju organi civilne vlasti-odnosno Krizni štab opštine Ključ, pa se opravdano nameće pitanje svrsishodnosti Komande odbrane grada koja je osim kratkog perioda formalno pravnog postojanja na papiru, očigledno imala irelevantnu ulogu u organizovanju svakodnevnog života na teritoriji opštine Ključ.

245. Dokaz za takav zaključak je i činjenica da je u spis kao dokaz optužbe uvršteno samo jedno Saopštenje za javnost³⁰ izdato u ime ovog tijela, pri čemu Vijeće ponovo naglašava da u dokazima ne postoji niti jedna naredba ovog tijela, kojom se nekim vojnim jedinicama naređuje poduzimanje borbenih aktivnosti i tako optuženi Adamović s tim dovede u vezu..

246. Shodno navedenom, Vijeće ne nalazi dokazanim da je optuženi u svojstvu komandanta Komande odbrane grada bio nadređeni mobilisanim jedinicama u Ključu, te ne nalazi dokazanim da je istima izdavao bilo kakva, a kamoli nezakonita naređenja ili da je zajedno sa njima učestvovao u počinjenju zločina opisanim u pojedinačnim tačkama ove presude. Da bi Tužilaštvo počinjene zločine stavilo na teret optuženom Marku Adamoviću po osnovu komandne uloge nad potčinjenim jedinicama, bilo je dužno prethodno dokazati koje jedinice su nesporno učestvovala u počinjenju zločina, što tokom provedenog postupka nije učinjeno, niti optužnica to obuhvata svojom činjeničnom i pravnom kvalifikacijom.

C. STRUKTURA I ORGANIZACIJA STANICE JAVNE BEZBJEDNOSTI KLJUČ (SJB KLJUČ)

247. Obzirom da optužnica kod označavanja izvršilaca počinjenih zločina navodi *sadejstvo vojske i policije*, na što nesumnjivo ukazuju i provedeni dokazi, Vijeće u ovom dijelu, u svrhu ove presude pored historijata Vojske RS-a, iznosi kratki osvrt na promjene u strukturi i organizaciji SJB Ključ nakon višestranačkih izbora, te tokom perioda koji optužnica obuhvata.

Prema činjenicama utvrđenim u predmetima MKSJ, koje su prihvaćene od strane ovog Vijeća rješenjem od 27.03.2009. godine, dana 4. marta 1992., Skupština ARK-a je na svojoj 15. sjednici usvojila odluku da osnuje Centar službi bezbjednosti (dalje u tekstu: CSB) ARK-a sa sjedištem u Banjoj Luci. Za načelnika CSB-a postavljen je Stojan Župljanin. Dana 27. aprila 1992., Skupština ARK-a je donijela odluku da u okviru CSB-a osnuje "Odred milicije za posebne namjene."

³⁰ Materijalni dokaz Tužilaštva BiH broj: T-230.

248. Dana 27. marta 1992., Skupština Srpske Republike BiH osnovala je srpsko Ministarstvo unutrašnjih poslova (dalje u tekstu: MUP). Zakon o MUP-u stupio je na snagu 31.marta 1992., kada je imenovan ministar koji je bio odgovoran Skupštini Srpske Republike BiH. Tokom proljeća i ljeta 1992., većina nesrba je otpuštena iz policije. Tako su policijske snage transformisane u policijske snage bosanskih Srba.”

249. Sastav i djelovanje SJB Ključ u navedenom periodu pojasnio je svjedok Atif Džafić, čiji iskaz Vijeće prihvata, jer isti precizno i detaljno, bez protivrječnosti drugim iskazima svjedoka, opisuje organizaciju i djelovanje SJB Ključ u perioduu koji obuhvata optužnica ali i prije. Tako ovaj svjedok navodi da su strukturu stanice hijerarhijski činili: načelnik, komandir, zamjenik komandira i ovisno o veličini stanice-pomoćnici komandira. SJB Ključ je imala odjeljenje Ribnik čiji komandir je bio Stanarević Dušan, te i odjeljenje Sanica čiji komandir je jedno vrijeme bio Ađemović Sredo, a nakon njega Tomić Milan. Oni su bili rukovodioci i odgovarali su komandiru SJB Ključ za stanje bezbjednosti na području odjeljenja, pa su samim tim bili podređeni i načelniku SJB Ključ, Vinku Kondiću.

250. Svjedok Džafić dalje navodi, da je nakon višestranačkih izbora ispred stranke SDA predložen na poziciju komandira stanice, ali je stupanjem na dužnost postao i v.d. načelnika jer je prethodni načelnik Ranko Dakić suspendovan krajem 1990. godine, dok se na postavljenje Vinka Kondića, kojeg je predložila SDS stranka, čekalo izvjesno vrijeme. Koliko je svjedoku poznato, čekalo se okončanje postupka brisanja uslovne osude, jer je ranije nekažanjavanje bilo preduslov obnašanja funkcija u policijskim organima. Nakon što su ispunjeni svi uslovi, MUP u Sarajevu donosi rješenje kojim se optuženi Vinko Kondić postavlja na dužnost načelnika SJB Ključ.

251. U to vrijeme, svjedok Džafić je primjetio da su stručni kolegiji sve rjeđe održavani i ako jesu, bili su veoma kratki. Jedan od razloga su bila česta odsustva optuženog Kondića, što se u konačnici odrazilo na funkcionisanje stanice, tako da nije u potpunosti djelovala po ranije ustaljenom rasporedu.

252. Simptomatično ponašanje novog načelnika eskaliralo je upravo u vrijeme nereda koje su po gradu pravili rezervisti JNA koji su se vraćali sa ratišta u Hrvatskoj, a zapravo se radilo o građanima Ključa kojima je prema odluci načelnika Kondića vraćeno oduzeto naoružanje, iako su ga prethodno koristili za pucanje po gradu i narušavanje javnog reda. Jedne prilike svjedok je u pratnji vozača i optuženog Kondića bio u posjeti Centru za obuku i tom prilikom je primjetio raslojavanje među pripadnicima manevarske jedinice policije, tako što su muslimani boravili odvojeno od srba, žaleći se na neke pojedince koji su često pjevali pjesme uvredljivog sadržaja, ali su i te pojave prolazile naizgled nezapaženo.

253. U to vrijeme su se pojavile „Crvene beretke“, koje su prema riječima svjedoka Džafića, bile obučene za rukovanje oružjem, a poznavali su procedure u radu policije. Jedne prilike svjedok je vidio komandira ove jedinice u kancelariji načelnika Kondića, nakon čega je isti zadužio službeno vozilo SJB Ključ.

254. Na temelju iskaza ovog svjedoka, te drugih svjedoka kao što su svjedoci optužbe Asim Egrlić i Muhamed Filipović koji opisuju pogoršanje bezbjedonosnog stanja u opštini Ključ, Sud zaključuje da je svako prijavljivanje narušavanja javnog reda i mira kao i poduzimanje istražnih radnji od strane pripadnika SJB Ključ, bilo deklaratorne prirode jer u konačnici nije imalo praktične posljedice na počinioce, čime se dodatno stimulisalo i odobravalo nasilničko ponašanje.

255. U tom periodu evidentno je bilo i da se mnogi poslovi pri SJB Ključ rješavaju na traženje SDS-a i to je već vrijeme pretvorbe policije u jednonacionalnu, pa je tako svjedok je primjetio da je rukovodeći kadar stanice uskoro poticao isključivo iz reda srpske stranke, te se osjetio nepoželjnim u njenom daljem radu i funkcionisanju. Njegove sumnje u ispravnost djelovanja obistinile su se viješću da je optuženi Vinko Kondić u to vrijeme prisustvovao stručnom kolegiju u Banja Luci na kojem je donesena odluka da će SJB Ključ postupati isključivo po naređenjima CSB Banja Luka, što se nije znatno razlikovalo od ranijeg sistema, s tim da je novi sistem predviđao potpuno ignoriranje bilo kakvih naredbi republičkog MUP-a čije sjedište je bilo u Sarajevu, te time praktično započelo paralelno djelovanje načelnika CSB Banja Luka, Stojana Župljanina i Ministarstva iz Sarajeva.

256. Paralelizam je ozvaničen 07.05.1992. godine kada se svi aktivni policajci iz reda muslimanskog i hrvatskog naroda pozvaju na razgovor u policijsku stanicu kojom prilikom je ponuđeno potpisivanje lojalnosti tzv. Srpskoj republici Bosni i Hercegovini, a što je podrazumijevalo davanje svečane izjave, promjenu uniforme i dalji ostanak u policiji. Sastankom je rukovodio načelnik Kondić, a istom su, osim svjedoka Džefića, prisustvovali i drugi aktivni policajci, kao što su svjedoci Lepirica i Temimović koji su prema okolnostima zaključili da se radilo o značajnom sastanku, jer je načelnik tako bio uniformisan samo povodom neke svečanosti ili važnijeg događaja. Tom prilikom je načelnik javno rekao da će bez posla ostati svi koji odbiju lojalnost, na što je Tode Gajić dodao, „*biće krvi do koljena!*“

257. Poslije sastanka, svi policajci, pripadnici hrvatske i muslimanske nacionalnosti, koji su odbili potpisivanje izjave, poslani su na odmor, a ubrzo potom su i razduženi svojih dužnosti.

258. Navedeno proizilazi i iz činjenica utvrđenih u predmetu MKSJ *Tužilac protiv Radoslava Brđanina*.³¹

259. S obzirom da je Rješenjem ovog Suda krivični postupak u odnosu na optuženog Vinka Kondića razdvojen³², jer zbog pogoršanog stanja zdravlja nije sposoban za učešće u postupku koji se vodi protiv njega, Vijeće se nije detaljnije bavilo aktivnostima policijskih snaga u inkriminisanom periodu, niti njihovim eventualnim učešćem u zločinima za koja se terete optuženi Lukić i Adamović.

VII. POJEDINAČNE INKRIMINACIJE

1. Tačka 1. izreke presude- hapšenje civila u Ključu

260. Prema tački 1. optužnice, pripadnici vojske i policije su dana 27.05.1992. godine počeli sa hapšenjem i pritvaranjem civila nesrpske nacionalnosti po užem gradskom jezgru Ključa iako za to nije bilo zakonskog osnova. Navedena lica su privođena u prostorije SJB Ključ gdje je u jednom trenutku boravilo 22 civila koji su držani u nehumanim uslovima, a od kojih je traženo da priznaju da su pripremali razne vrste zlodjela prema srpskom stanovništvu.

261. Odbrana u toku postupka nije osporavala da su se ovi događaji desili, ali je sporila bilo kakvo učešće optuženih Adamovića i Lukića u tim događajima.

262. Na osnovu iskaza svjedoka Fahrudina Krivića i Brkić Luke, u danima koji su uslijedili nakon incidenata u Busijama, odnosno presretanja autobusa koji je prevozio mlade vojnike i ubistva zamjenika komandira SJB Ključ na dan 27.05.1992. godine, Vijeće je na pouzdan način utvrdilo da je nakon tih događaja krenulo hapšenje i pritvaranje muslimanskih civila po užem jezgru grada Ključa.

263. Navedenu nezakonitu proceduru opisao je na svom slučaju svjedok Fahrudin Krivić koji je u vrijeme obuhvaćeno ovom tačkom izreke presude boravio u kući komšije kada su policijskim vozilom došli Modrić Zdenko i Stojanović Spasoja, pozivajući ga da krene sa njima dati izjavu, ne objašnjavajući razloge takvog postupanja. Dok su se kretali prema stanici, svjedok je primjetio veliki broj pripadnika srpske nacionalnosti sa oznakama „Bijelih orlova“, dok se kod banke i pravoslavne crkve nalazio punkt na

³¹ “U proljeće 1992. od svih zaposlenih u lokalnoj Službi javne bezbjednosti (dalje u tekstu: SJB) i u drugim javnim službama zatraženo je da potpišu izjavu o lojalnosti vlastima bosanskih Srba. Bosanski Muslimani i bosanski Hrvati koji su odbili potpisati izjavu o lojalnosti otpušteni su. {...} Do kraja 1992. gotovo svi bosanski Muslimani i bosanski Hrvati bili su otpušteni sa radnih mjesta {...} par. 85. presude Brđanin, prihvaćen Rješenjem ovog Suda od 27.03.2009. godine.

³² Rješenje Suda BiH broj: X-KR-05/119 od 13.09.2010. godine.

kojem je bio izvjesni Kuzmanović, pripadnik rezervnog sastava policije. Svjedoka je u prostorijama SJB Ključ dočekaao Dragić Željko, šef krim policije, a ispitivao ga je Aničić Lako koji je nosio uniformu aktivnog policajca. S obzirom da nije imao ništa za izjaviti, došla su trojica vojnika u zelenim maskrinim uniformama i provocirali svjedoka govoreći da je komandant zelenih beretki, na što je svjedok odgovorio da bi zasigurno bio loš vođa jer je sačekao hapšenje, što je vojnik shvatio kao provokaciju pa ga je udario pendrekom u leđa i potom je nastavljen „*monstrumski*“ pristup ispitivanju.

264. Od primljenih batina svjedok je zadobio oštećenja rebara sa desne strane, nakon čega ga odvede u podrumske prostorije gdje u jako lošem stanju zatiče Luku Brkića i Šabana Kujundžića, koji su privedeni dvije noći ranije. Maltretiranja u prostorijama SJB Ključ potvrdio je i svjedok Luka Brkić, koji je opisao kako je ispitivan od strane Ranka Kovačevića koji ga je u par navrata i udario, čemu je prisustvovao aktivni policajac Zdenko Modrić, a tražili su informacije o naoružanju i spsikove lica koja ih posjeduju. Iako je svjedok Brkić sa sobom nosio kopiju oružanog lista i predao lovačko naoružanje koje je posjedovao, to nije spriječilo njegovo dalje zadržavanje u prostorijama SJB Ključ.

265. Hapšenja lica po gradu opisali su na sličan način i brojni drugi saslušani svjedoci optužbe čije navode ni odbrana nije dovela u pitanje, negirajući samo učešće optuženih u navedenim događajima. S obzirom da Svjedoci o opisanim događajima svjedoče na isti način, to ih je i Sud prihvatio tačnim jer njihova istinitost nije dovedena u pitanje drugim provedenim dokazima.

266. Vijeće u konkretnom slučaju ne nalazi spornim da su ranije opisani incidenti bili povodom takvog postupanja vojske i policije, međutim, da bi navedeno bilo doveden u nesumnjivu vezu sa optuženima, po ocjeni Vijeća, bilo je neophodno dokazati koje vojne jedinice su sadejstvovala sa pripadnicima aktivne i rezervne policije u privođenju i maltretiranju zatvorenih civila. Ovo pogotovu što iz iskaza gotovo svih saslušanih svjedoka jasno proizlazi da su na teritoriju opštine Ključ u ovo vrijeme boravile mnogobrojne vojne jedinice kao što su dijelovi Kninskog kopusa koji je bio stacioniran na Laništu, zatim 6. sanska brigada, paravojne formacije „Bijeli orlovi“, te pripadnici „Crvenih beretki“ koji su aktivno surađivali sa redovnom policijom, a što je u tom dijelu potvrđeno kako pisanom nalazu i mišljenjem vještaka Kosovca, tako i njegovim usmenim obrazlaganjem tokom glavnog pretresa. Međutim, optužba je propustila djelovati u tom pravcu..

267. Nepreciznost optužnice se ogleda i u pogledu označavanja počinitelja radnji koje se stavljaju na teret optuženima jer je, po ocjeni Vijeća, u uvodu ove tačke upotrebljeni izraz „vojska i policija“ bez dodatne konkretizacije, postavljen isuviše široko. Drugim riječima, Tužiteljica propušta navesti koje konkretno jedinice i koje vojske su

učestvovala u navedenim događajima, pa ostaje nejasno na koji način njihovo djelovanje stavlja na teret optuženima. Sa druge strane, ni tokom postupka Tužiteljica nije dokazala koje vojne jedinice su učestvovala u hapšenju i pritvaranju civila nesrpske nacionalnosti u samom gradu Ključu, pa nije mogla biti ustanovljena uzročno poljudična veza radnji optuženih i takvih jedinica, niti se mogao ispitati eventualni odnos *de iure* ili *de facto* podređenosti tih jedinica prema optuženima.

2. Tačka 2.izreke presude – granatiranje naselja Pudin han i Velagića

268. U ovoj tački optužnice se navodi da je Ključki bataljon, potpomognut 30. partizanskom divizijom I Krajiškog korpusa, započeo artiljerijski napad na naselja Ključa, Pudin hana i Velagića u kojima nisu postojali legitimni vojni ciljevi, a koji napad je trajao najmanje dva dana i kojom prilikom je od granata stradalo najmanje 12 osoba..

269. Odbrana u toku postupka nije osporavala da su se ovi događaji desili, ali je sporila bilo kakvo učešće optuženih Adamovića i Lukića u tim događajima.

270. Sud je na temelju iskaza brojnih svjedoka optužbe, među kojima su Asim Egrlić, Muhamed Filipović, Jusuf Omerović i dr, utvrdio da je Artiljerijski napad na Pudin han i Velagiće uslijedio nakon ultimatumata koji je dat muslimanskoj strani, pri čemu ne treba zanemariti da je pucanje započelo prije isteka datog roka. Stradanja civila na raskrnicu u Draganovićima i bijeg stanovništva u okolna sela opisali su gotovo svi svjedoci optužbe. Međutim, Vijeće nije moglo na temelju izvedenih dokaza utvrditi krivicu optuženih za izvršeni napad.

271. Naime, optužnica navodi da su u artiljerijskom napadu učestvovala jedinice *ključkog bataljona* potpomognute 30. divizijom, što tokom predmetnog postupka nije dokazano. Prema izvještaju načelnika Kondića od 25.09.1992. godine³³ u kojem se govori o stanju u opštini, navodi se da su „*nakon oružane pobune i zasjede u Busijama, snage isplaniranim dejstvom artiljerije i pješadije slomile otpor muslimana.*“ Iz Informacije o radu i aktivnostima SJB Ključ za ovaj period³⁴ također proizilazi da nakon incidenata kreće „*akcija jedinica 30. divizije, kojima su pridodate snage SJB Ključ.*“

272. Pored toga, većina svjedoka optužbe saslušana na ovu okolnost, saglasno izjavljuje da su granate na Pudin han i Velagiće padale iz pravca Laništa, gdje je nedugo prije napada primjećena koncentracija vojske i naoružanja. Pored velikog broja jedinica koje su u to vrijeme boravile na teritoriju opštine Ključ, Tužiteljica tokom postupka nije

³³ Materijalni dokaz Tužilaštva BiH broj: T-332.

³⁴ Materijalni dokaz Tužilaštva BiH broj: T-333.

dokazala da su na lokalitetu Laništa, odnosno kota sa kojih su granatirana ova naselja, bile jedinice 3. pješadijskog bataljona, dok većina svjedoka tvrdi da su na tim lokacijama bili dijelovi Kninskog korpusa, čiji iskazi su već cijenjeni u ranijem dijelu presude koji govori o artiljerijskom napadu od 27.05.1992. godine.³⁵

273. U kontekstu navedenog, Sud je imao u vidu položaje 3. pješadijskog bataljona u to vrijeme, te vojno tehnička sredstva kojima je raspolagao, jer prema iskazima svjedoka Radojčić Drage, Škavrić Krstana, pripadnika bataljona, čije navode u tom dijelu podkrepljuje nalaza vještaka odbrane Slobodana Kosovca, Vijeće je zaključilo da bataljon nije dužio teška naoružanja kao što su minobacači ili beztrajni topovi.

274. Za razliku od njih, vojna policija (Krajiškog koprusa) je prema iskazu svjedoka Enesa Salihovića, neposredno pred početak napada, prolazila vojnim kamionima pižgauerima sa 5 ili 6 autobusa i kamiona, i to putem prema Laništu, da bi nakon 10-15 minuta počela *“artiljerijska kanonada po užem jezgru Velagića upravo iz pravca Laništa, koja je trajala cijeli dan do kasno u noć.”*

275. O aktivnostima bataljona u to vrijeme svjedočio je svjedok odbrane, Radojčić Drago, koji tvrdi da je 27. maja stigla naredba da bataljon ide u Ključ jer je ubijen policajac. Postupajući po naredbi, bataljon je sa dvije čete krenuo u pravcu Ključa, dok je svjedok ostao na obezbjeđenju materijalno tehničkih sredstava (MTS-a). Prema riječima svjedoka odbrane Prolić Dušana, bataljon je te prilike prema Ključu poveo Krstan Branković, a ostatak vojske odlazi prema Šumarijama i smješta se u Rudenicama, a kasnije u Ramićima.

276. Ovo je potvrdio i svjedok odbrane Škavrić Krstan, koji je u relevantno vrijeme bio pripadnik 3. pj.bat. i koji je izjavio da je od 27.05.1992. godine bataljon bio stacioniran na ulazu u grad sa zadatkom osmatranja i patroliranja, pri čemu kategorički tvrdi da za to vrijeme njegovo odjeljenje nije učestvovalo u bilo kakvim vojnim akcijama ni privođenju stanovništva. S obzirom da su navedena svjedočenja konzistentna i neosporena, Sud ih je kao takve i prihvatio.

277. Na isti način, optuženi Adamović u dijelu svog svjedočenja koje ovo Vijeće prihvata, jer kao i prethodni svjedoci na isti način opisuje aktivnosti bataljona, naglašava da je u to vrijeme na terenu boravio u komandi bataljona u Ramićima i da tokom perioda koji obuhvata ova tačka izreke presude, 3.pj.bat.(*ključki bataljon*) nije učestvovao u napadima.

³⁵ Vidi poglavlje 3. tačka f) strana 49. obrazloženja presude.

278. Izvedeni materijalni dokazi optužbe³⁶, pružili su podatke o angažovanju bataljona nakon izvršenog napada sa zadacima pretresa i čišćenja sela, dok su dva voda bila u Ramićima sa komandom bataljona.

279. Angažovanje bataljona nakon 27.05.1992. godine odvijalo se na način da je narednog dana bataljon angažovan na pravcu Pudin han- Vukovo selo- Humići- Plamenice- Vrhovo- Peći, nakon čega je uslijedio zadatak čišćenja sela Kamičak i Vrhpolje gdje je ostvareno spajanje sa brigadom iz Sanskog mosta.

280. Osim ovih zadataka čišćenja i pretresa terena, nisu izvedeni drugi materijalni dokazi koji bi nesumnjivo ukazivali na artiljerijsko dejstvovanje vodova ili četa 3.pj. (*ključkog*) bataljona na naselja Pudin han i Velagići. Pored toga, naknadno učestvovanje bataljona u vojnim operacijama koje su uslijedile, a koje su vršene u sadejstvu sa policijom SJB Ključ, ne mogu se dovesti u direktnu vezu sa optuženim Boškom Lukićem kao komandantom štaba TO i optuženim Markom Adamovićem kao zamjenikom komandanta bataljona, jer nije dokazano da su optuženi izdavali naređenja ili rukovodili artiljerijskim napadom ili akcijama koje su nakon toga uslijedile.

281. Obzirom na formacijske položaje na koje su bili postavljeni, te imajući u vidu da je komandant (*ključkog*) bataljona Branko Ribić sve vrijeme prisutan na tom terenu, ostalo je nejasno na koji način optužba nastoji da dovede u vezu optužene sa izvršenim artiljerijskim napadom. Osim toga, sve i da jeste dokazano učešće jedinica ključkog bataljona u navedenim događajima, nije dokazano bilo kakvo učešće optuženih u izvršenom napadu, niti njihova komandna uloga u okviru 3. pj.bat. Ključ.

3. Tačka 3. izreke presude- ubistva u staroj školi u Velagićima

282. Optužnica je u ovoj tački teretila optužene za događaj koji se desio dana 01.06.1992. godine u školi u Velagićima, u kojoj su okupljeni muškarci muslimanske nacionalnosti iz zaselaka Vojići, Hasići, Nezići, Hadžići i dr, gdje su ih u večernjim satima istjerali napolje i strijeljali, i tom prilikom ubijeno najmanje 78 lica, a čija tijela su naknadno ekshumirana u masovnoj grobnici Lanište II.

283. Odbrana u toku postupka nije osporavala da su se ovi događaji desili, ali je sporila bilo kakvo učešće i doprinos optuženih Adamovića i Lukića u tim događajima.

284. O navedenom događaju svjedočili su brojni svjedoci Tužilaštva, među kojima svjedok A, Mirsad Dervišević, Hasan Salihović, Marinko Miljević, Željko Radojičić i

³⁶ Materijalni dokaz Tužilaštva BiH broj: T-196.

Vitomir Gajić, koji je kao vojni policajac I. Krajiškog korpusa sprovodio istragu o počinjenim zločinima. Na temelju iskaza ovih svjedoka Sud je zaključio da je nakon ultimatumu koji je dat građanima MZ Velagići, objavljeno i da naoružanje mogu predati na punktevima kod ROPS-a na ulazu u gradu Ključ, na punktu Velagići ili ga mogu donijeti u SJB Ključ.

285. U to vrijeme, na punktu Velagići- G. Sanica je bio mješoviti sastav civilne i vojne policije, što je potvrdio svjedok Miljević Marinko koji je kao vojni policajac (u sastavu Kninskog korpusa) i sam bio raspoređen na ovaj punkt. Razlog za ovo zajedničko djelovanje vojne i civilne policije, prema riječima jednog od policajaca SJB Ključ, svjedoka Radojčić Željke, ogledao se u činjenici da su u to vrijeme opštinom kružile različite vojne formacije nad kojima civilna policija nije imala ingerencije, niti ih je mogla zaustaviti u svrhu kontrole. Oba ova svjedoka imaju saznanja o ubijanima civila muslimanske nacionalnosti koji su se nakon ultimatumu predali na punktu u Velagićima.

286. Među licima koja su zaustavljena na navedenom punktu, bio je i svjedok Dervišević Mirsad koji je iz svog sela krenuo sa ocem i nekolicinom mještana na raskrsnicu kod stare škole. Po dolasku primjećuje veliki broj rezervnih vojnika i komšija srpske nacionalnosti koji su bili u civilnim odijelima, a nakon što su ga vidjeli, povikali „*evo Mirse taksiste!*“, počeli ga udarati kundakom od automata tražeći pare. Duju Vejin ga je tada odveo pred osobu koju su oslovljavali sa komandante, predstavljajući svjedoka da je „*švercovao devize i za devize kupovao oružje za SDA*“ U tom trenutku, navodi svjedok Dervišević, ugledao je autobuse koji se približavaju i među dovezenim stanovništvom primjećuje svjedoka Atifa Džafića ruku zavezanih na leđima. U pratnji autobusa je bio policijsko vozilo marke „Golf“ kojim je upravljao Simo Vujičić, aktivni policajac SJB Ključ. Simo Vujičić se tada obratio osobi koju su oslovljavali kao „komandant“ rekavši da svjedok ide sa njim na ispitivanje u SJB Ključ, što je za svjedoka Derviševića bilo od presudnog značaja i objašnjava „*da sam ostao na Velagićima, bio bih ubijen kao i ostali*“.

287. U osnovnu školu Velagići pozvano je i stanovništvo Vojića, Nezića, Častovića i Hadžića, s tim da je prethodno svjedok Salihović Hasan dobio zadatak da obiđe navedena sela i popiše stanovništvo, te o tome izvjesti komandu srpske vojske, konkretno Duju Vejina. Tom prilikom pozivao je muškarce na zbornu mjesto kod škole gdje su se trebali javiti svi vojno sposobni muškarci kako bi, navodno, dobili potvrde za kretanje. Zaštićeni svjedok A, koji je na mjesto okupljanja krenuo iz sela Gornji Hadžići, opisuje da su po dolasku pred školu sačekali dolazak mještana susjednih sela, nakon čega im se naređuje da jedan po jedan stanu u kolonu i da novac koji imaju kod sebe bace ispred, što je svjedok A i učinio. Na raskrsnici je u tom trenutku spazio policijski kontejner i vojnu zemunicu.

288. Potom, prema riječima svjedoka A, prilaze dvojica i odvajaju Zukić Ramiza, Bajrić Huseina i Fazlić Huseina i odvođe ih do kontejnera gdje su Ramiza skinuli i skakali po njemu. Svjedok je to mogao vidjeti iako je bilo naređeno da se glava obori i gleda u pod. Tako je sa strane vidio i Todorović Misu nekadašnjeg radnog kolegu, došao je i Zvizdac Zoran sa sveskom i hodajući od jednog do drugog, popisivao imena. Za njim je išao Željko Radojčić, inače školski drug svjedoka i pripadnik rezervnog sastava policije, te dva vojnika koja su psovala „*balijsku majku*“ govoreći kako muslimani planiraju praviti „*džamahiriju*“, pri čemu je jedan svjedoku opsovao majku i krenuo ga ubiti nožem, na što je svjedok A uzviknuo da to ne čini jer nije ni za šta kriv i vojnik se psujući udaljio u pravcu ranije odvojenih Zukić Ramiza i drugih. Jedan dio muškaraca transportovan je autobusima za Ključ, dok su ostali smješteni u školu na spratu gdje ih je u jednom trenutku bilo čak 80.

289. Sud je na temelju iskaza ovog i svjedoka Miljević Marinka, zaključio da su svi okupljeni muškarci bili u civilnoj odjeći i da su nekad oko 22,00 ili 23,00 sati dovezeni autobusi kojima su trebali biti prebačeni u Ključ, a to je i učinjeno sa jednim brojem lica, dok su oni koji su ostali pobijeni. Način strijeljanja civila opisao je svjedok A koji je izveden napolje sa licima gdje su postrojani u kolonu 2x2 nakon čega je počelo ubijanje koje je svjedok A preživio, te se u narednom periodu nastavio skrivati po šumama, dok mu nije zapriječeno da se preda ili će mu nastradati porodica, ali svjedok ni tada nije priznao da je preživio strijeljanje. Iz Zapisnika o izvršenoj ekshumaciji uložnim u materijalne dokaze³⁷ proizilazi da su ubijeni civili naredni dan odvezeni na lokalitet „Laništa II“ gdje su zakopani u masovnu grobnicu, a škola je minirana i lice mjesta očišćeno od tragova zločina.

290. Na temelju naprijed provedenih dokaza Sud je izveo zaključak da su u vrijeme počinjenja zločina na mjestu događaja bili prisutni vojni i rezervni policajci pri čemu se očevici događaja ne mogu decido izjasniti u pogledu izvršilaca strijeljanja civila. Svjedok Miljević Marinko je u to vrijeme među vojnicima primjetio komandanta Amidžića, koji je „*preklinjao osobu koja je pucala da ne ubija ljude.*“ Na pitanje zašto ih nije spriječio ako je bio komandant, svjedok nije imao odgovor, iz čega bi proizilazio zaključak da isti možda i nije bio nadređeni izvršiocima ubistava.

291. Međutim, prisustvo voda kojim je komandovao Goran Amidžić, na mjestu počinjenja zločina, ipak je ocjenjeno inkriminirajućim, pa je tako 05.06.1992. godine podnesena krivična prijava³⁸ Vojnom tužilaštvu Banja Luka u kojoj se navedeni događaj opisuje na način da su u strijeljanju šest civila učestvovali Petrović Mile i Samac Ratko

³⁷ Materijalni dokaz Tužilaštva BiH broj: T-451-452.

³⁸ Materijalni dokaz Tužilaštva BiH broj: T-167.

koji su nakon toga udaljeni sa lica mjesta, upravo od strane potporučnika Amidžić Gorana koji je naredio da se tijela šestorice civila premjeste na drugo mjesto, desetak metara od škole. Ubrzo potom, potporučnik Amidžić odlazi u Ključ nakon čega prema navodima iz prijave, nastaju komešanja među zatvorenicima i licima iz njihovog obezbjeđenja, što je u krajnjem rezultiralo otvaranjem vatre iz streljačkog naoružanja, kojom prilikom su poubijani preostali zatvoreni civili.

292. Prijava dalje navodi da su nakon događaja na lice mjesta došli načelnik SJB Ključ, Vinko Kondić i komandant brigade, potpukovnik Vukašević, koji je naredio da se organizuje prevoz leševa kamionima inženjerijske jedinice u šumu na putu ka selu Gornji Budelj, što je naredno jutro i učinjeno.

293. Izvedeni dokazi dakle nesumnjivo pokazuju da se inkriminirani događaj desio, te da su u njemu učestvovali pripadnici vojne policije Krajiškog korpusa, dok je civilna policija nesumnjivo imala određene zadatke u prikupljanju stanovništva i njihovom transportu do SJB Ključ, međutim njenu ulogu u ovim događajima Vijeće nije detaljnije analiziralo, s obzirom da je krivični postupak protiv optuženog Vinka Kondića razdvojen.

294. Sa druge strane, prisustvo komandanta jedinice vojne policije Amidžić Gorana i komandanta brigade Vukaševića na licu mjesta u vrijeme i nakon izvršenih zločina, po hijerarhijskoj strukturi isključuje postojanje odgovornosti optuženih Boška Lukića i Marka Adamovića za počinjeni zločin. Na licu mjesta nije bio čak ni komandant 3. pj. (*ključkog*) bataljona, Branko Ribić, što je potvrdio svjedok Dervišević Mirsad koji ga je poznao od ranije, a nije dokazano ni prisustvo bilo kojeg pripadnika 3.pj.bat.Ključ. Pored toga, prema provedenim subjektivnim dokazima, optuženi u ovom periodu nisu viđeni čak ni u blizini mjesta strijeljanja, niti se na bilo koji način mogu dovesti u vezu sa jedinicama koje su izvršile zločin na način kako je to opisano u tački 3. izreke presude.

4. Tačka 4 izreke presude- ubistva civila u napadu na selo Prhovo

295. Tačkom 4. optužnice, optuženi se terete za zlostavljanje i ubistvo većeg broja stanovnika sela Prhovo, navodeći da je 01.06.1992. godine srpska vojska, zajedno sa optuženim Markom Adamovićem, vukući vezanog za transporter Islamagić Hamdu, ušla u nebranjeno selo Prhovo, gdje su iz kuća istjerali stanovništvo, naređujući im da se okupe pred trgovinom u selu, pa nakon što su oni postupili po naredbi, utjerali iste u dvorište kuće Abida i Karanfila Osmanovića nakon čega su odmah počeli sa tučom i odvajanjem muškaraca, i tom prilikom ubili najmanje 7 lica. Nakon toga, odvojili su veći broj muškaraca, među kojima i maloljetne, koje su pješice povelili iz sela, a na žene, djecu

i starce koji su ostali u dvorištu, otvorili vatru iz raznog naoružanja i tom prilikom su ubili najmanje njih trideset.

296. Zločin u selu Prhovo odbrana tokom postupka nije osporavala, ali je negirala da su optuženi na bilo koji način učestvovali u počinjenju opisanih zločina ili da su iste naredili.

297. Vijeće primjećuje da optužba nejasno formuliše način učešća optuženog Adamovića koristeći termin „*optuženi sa vojskom*“, propuštajući da konkretizuje u kojem svojstvu kritične prilike on djeluje i opiše način na koji učestvovuje u počinjenju djela.

298. Na navedene okolnosti su saslušani svjedoci: Medanović Sadeta, Medanović Nermina, Hadžić Hamida, Medanović Senad, Mešić Kana, Mešić Nevresa, Hadžić Edin, Hadžić Alem, Jusić Elvir koji detaljno opisuju način na koji je stanovništvo Prhova okupljeno na jednom mjestu, te kako su pojedinci ubijani na licu mjesta, a određeni broj muškaraca odveden u pravcu Peći i njih 15 iz te grupe naknadno ekshumirani iz grobnice „Ciganska dolina“.³⁹

299. Tokom postupka ukazao se spornim datum dešavanja opisanih zločina u selu Prhovo i prisustvo optuženog Marka Adamovića s obzirom da je prije zločina počinjenog nad civilima u Prhovu na dan 01.06.1992. godine, srpska vojska u par navrata dolazila u selo i maltretirala stanovnike.

300. Tako je prema iskazu svjedoka Jusić Elvira vojska prvi put došla u selo 29./30. maja 1992. godine i tada okupila sve muškarce u selu jer su navodno u kući Čamila Medanovića, kojeg su kasnije pretukli našli t,romblon. Kasnije su mu naredili da on megafonom poziva sve koji su se krili po šumama, a za zbornu mjesto je određena trgovina Medanović Šefika. Svjedok je kasnije saznao da su vojnici u kući Bajre Hadžića navodno našli neke neispunjene kartice TO, pa su kod trgovine pretukli Šefika, Isaka Mešića, Halila, Tufu i njegovog brata, a ostale su otjerali na neku njivu. Te prilike su ispalili zolju u kuću Hajre Hadžića i u koloni otišli.

301. Za razliku od ovog svjedoka, svjedok Hadžić Alem, koji je živio u Prhovu, decidno tvrdi da je zapravo 31.05.1992. godine, vojska maltretirala stanovništvo na opisani način, te da je „*vodio*“ Adamović kojeg je od ranije dobro poznao. Međutim, i ovaj svjedok u daljem izlaganju dodaje da optuženi Adamović te prilike na sebi nije imao oznake ili neki čin, niti je izdavao naređenja, pa je nejasno na koji način je svjedok došao do zaključka da je optuženi predvodio vojsku. Svjedok dalje precizira da su te prilike

³⁹ Materijalni dokaz Tužilaštva BiH broj: T-451-452.

tukli Medanović Ćamila, Ćazima sina Ekrema, Tufu i njegovog brata Šefika, koji je kasnije ubijen na Pećima, ali naglašava da tog dana, 31.05.1992. godine, niko nije ubijen. Svjedok Medanović Senad je još dodao da su tog dana vojnici ušli u selo sa transporterima iz pravca Plamenica, a vidio je i vojna vozila koja vuku PAT ili PAM, nakon čega on sa dva brata bježi preko Suknovića u šumu, da bi po povratku saznao da je brat Ćamil pretučen.

302. Veliki broj svjedoka prepoznao je optuženog Adamovića u selu na dan 31.05.1992. godine kada su vojnici u selo dovukli Islamagić Hamdu zavezanog za transporter i onda kada su stanovnici ponovo okupljani pred trgovinom Šefika Medanovića. Isti dan, a prije opisanih događaja, optuženog Adamovića je vidio i svjedok Islamagić Muharem kojeg su zaustavili na raskrsnici Bešići- Krantići- Humići i tom prilikom vezali njegovog brata za transporter i tako zavezanog odveli u Prhovo. To su prema riječima svjedoka, učinili izvjesni Goran i Zoran, pripadnici vojne policije. Te prilike svjedok je na raskrsnici sreo i Radenka Kuburića koji mu nije mogao pomoći i objasnio riječima „*Adamović je blizu*“. Svjedok je i sam potvrdio da ga je vidio kako odlazi za transporterom i kamionom u pravcu Prhova. Tokom svjedočenja Šefik Medanović je u prvi mah tvrdi da je tog dana „*Marko bio Bog i batina*“, odnosno da je komandovao vojskom, da bi već u slijedećem trenutku izjavio da je optuženom Adamoviću zasigurno naređivao Drago Samardžija, jer „*neko je morao*.“

303. Prema riječima zaštićenog svjedoka C, optuženi Marko Adamović je tog dana dok je vojska prolazila rekao, „*ne bojte se komšije*“, te sugerisao da stariji sjednu u hlad ispod jednog drveta dok vojska ne prođe. Prisustvo u selu na dan 31.05.1992 godine, optuženi nije ni sporio.

304. Prihvatajući iskaze svjedoka u ovom dijelu, Vijeće zaključuje da je optuženi Adamović bio prisutan kada je vojska maltretirala stanovnike Prhova na opisani način, ali ne nalazi dokazanim da je on u to vrijeme komandovao jedinicama koje su to činile. Naime, iz iskaza svjedoka proizilazi da je tog dana u selo ušla vojna policija sa svojim vozilima, vukući PAT ili PAM, dok za utvrđivanje pripadnosti ostalih vojnika koje su svjedoci u selu vidjeli, Tužiteljica nije ponudila dokaze, niti su izvedeni dokazi pokazali da je optuženi Adamović imao bilo kakvu naredbodavnu ulogu u ovim dešavanjima, budući da kao zamjenik komandanta bataljona formacijski nije ni mogao imati takvu ulogu, a naročito što uopšte nije dokazano da su u maltretiranju učestvovali pripadnici 3. pj.bat.

305. Dakle, prisustvo optuženog Adamovića u selu na dan kada su neki od mještana pretučeni, Vijeće ne nalazi inkriminirajućim, jer Tužiteljica nije dokazala koje jedinice su to počinile, niti u kakvom su odnosu te jedinice spram optuženog, a njegovo prisustvo na mjestu dešavanja, po ocjeni Vijeća, ne može samo po sebi, bez jasnih i

nedvosmislenih uzročno posljedičnih veza, predstavljati bilo kakav doprinos izvršenju djela.

306. Niti jedan svjedok nije govorio da se optuženi u vrijeme kada njegov boravak u selu nesporan, ponašao nasilnički, da je nekoga premlaćivao ili da je pljačkao. Tako je zaštićeni svjedok C izjavio da su nakon ovih događaja po pozivu optuženog, išli kod njega da kose, te da ih je on nakon toga počastio ručkom, dok je od svjedoka Brkić Bedrudina, optuženi kupio bika za određenu cijenu.

307. Nakon ovog događaja, uslijedila su ubistva većeg broja civila u selu Prhovo na dan 01.06.1992. godine.

308. Prilikom iznošenja odbrane, optuženi je tvrdio da je tog dana prisustvovao sjednici Kriznog štaba u Ključu i da je tada od izvjesnog Vlade Atijasa, komandira vojne policije korpusa, saznao da je u Prhovu ubijen vojni policajac Marković, i da je zbog toga, kako kaže optuženi u svom svjedočenju, donesena odluka da se pobiju civili. Navode optuženog potvrdio je i svjedok Kalabić Rajko. Optuženi je prema vlastitoj izjavi, kritičnog dana bio pozvan da se javi u Krizni štab jer je stigla naredba o formiranju komande grada, a njegovo prisustvo na tom sastanku potvrdio je i drugi učesnik sastanka pomenuti svjedok Kalabić Rajko, koji je rekao da su sastanci Kriznog štaba često održavani u kancelariji Jove Banjca kojima je u par navrata prisustvovao i optuženi Adamović. Na jednom od takvih sastanaka, sjeća se svjedok, u kancelariju je ušao komandant vojne policije u vidno uznemirenom stanju i koji je odmah po ulasku zaplakao, rekavši da je u Prhovu poginuo jedan od pripadnika vojne policije i da je komandant *izgubio kontrolu* i desila su se ubistva žena i djece.

309. Navedeno je potvrdio i svjedok Jurišić Slobodan, koji je prisustvovao navedenoj sjedinici i koji je naknadno saznao da je stradali vojnik izvjesni Marković Miodrag, pripadnik vojne policije, što je potkrepljeno i materijalnim dokazom koji je odbrana uložila u spis.⁴⁰

310. Vijeće se nije moglo uvjeriti u apsolutnu tačnost navoda optuženog i svjedoka Rajka Kalabića, s obzirom da u Zapisniku sa sjednice Kriznog štaba od 01.06.1992. godine⁴¹, nije evidentirano koja lica su kritičnog dana prisustvovala sjednici, ali je nesumnjivo da su na dan počinjenja zločina u selu Prhovo bili pripadnici vojne policije.

311. Vijeće je u tom pravcu cijeno cijeno i druge subjektivne dokaze sa ciljem utvrđivanja da li je optuženi Marko Adamović bio u selu Prhovo na dan 01.06.1992 godine kada se zločin desio..

⁴⁰ Materijalni dokaz odbrane optuženog Marka Adamovića broj: OII- 1.

⁴¹ Materijalni dokaz Tužilaštva BiH broj: T-229.

312. Prema iskazu svjedokinje Kane Mešić koji je dala tokom glavnog pretresa, kritičnog dana u selo je došla vojska i neko civilno vozilo i da je te prilike je prepoznala optuženog Marka Adamovića koji je prije rata bio prosvjetni radnik i učio je njenog brata. Stajao je pred trgovinom Medanović Šefika pred kojom je ponovo naredeno okupljanje, a potom počelo maltretiranje okupljenih i izvođenje muškarca, dok su žene stajale okrenute licem prema kući Abida Osmanagića sa rukama iznad glave. Prema riječima svjedokinje, optuženi Adamović tada izvodi Sadetu Medanović i tjera je da megafonom poziva zelene beretke, prijeteci da će u suprotnom pobiti cijelo selo, a to je naredio kasnije i Halilu Medanoviću.

313. Nedugo potom, navodi svjedokinja, izvode njenog sina Isaka i govore „*vidi Alijne vojske!*“ a onda ga vode kod garaže i tamo prebijaju, da bi potom Marko Adamović naredio da se izvede 5 momaka i strijelja. Pobili su ih 5m od mjesta gdje su stajali okupljeni mještani, a optuženi na sve to samo rekao „*pokoj im duši!*“. Vojska se nakon toga povlači i sa sobom odvodi nekolicinu muškaraca, a po njihovom odlasku čula se detonacija granate bačene među okupljene, nakon čega svi bježe prema šumi.

314. Svjedokinja Kana Mešić je tokom glavnog pretresa kategorična u tvrdnji da je optuženog Adamovića vidjela 01.06.1992. godine u Prhovu, iako ga u istrazi⁴² nije spominjala, rekavši da je zapravo neki nepoznati vojnik nakon strijeljanja muškaraca rekao „*pokoj im duši!*“. Nasuprot tome, njen sin, svjedok Nevres Mešić, tvrdi da je njegova majka uvijek spominjala optuženog Adamovića kao počinoca zločina u Prhovu, pa je za Vijeće još neobičnije zašto ga odmah u istrazi nije okarakterisala kao počinoca stravičnih zločina. Sa druge strane, opisujući događaje iz prethodnih dana, kada je bačena zolja na kuću Hašima Hadžića, svjedokinja ne spominje Adamovića iako izvedeni dokazi ukazuju da je bio prisutan, pa Vijeće iz tih razloga njen iskaz nije mogao prihvatiti kao uvjerljiv dokaz.

315. Svjedokinja Medanović Sadeta, kojoj je prema iskazu svjedokinje Kane Mešić, upravo optuženi Marko Adamović naredio da megafonom poziva zelene beretke, tvrdi da joj se te prilike obratio krupni čovjek sa plavim očima, kojeg je imala priliku vidjeti sa vojskom i prije ovih događaja, ali da takvu osobu ne prepoznaje u sudnici. Ovo lice koje se njoj obratilo je nosilo uniformu sa činovima (4 zvjezdice), prišao je svjedoku Hadžić Hamidu, udario ga puškom u rame i naredio da se priključi koloni koja kreće prema Pećima, dodajući da je ubijen jedan njihov vojnik. Međutim, ni iz iskaza ove svjedokinje ne može se van razumne sumnje zaključiti da je osoba koja je naređivala pozivanje zelenih beretki i koja maltretirala okupljene, upravo optuženi Marko Adamović. Osim što postoje evidentne razlike u fizičkom izgledu, nema podudarnosti

⁴² Materijalni dokaz Tužilaštva BiH broj: T-66.

iskaza ove svjedokinje sa iskazom svjedoka Alema Hadžića koji je izjavio da optuženi prilikom prethodnog dolaska u selo na sebi nije imao bilo kakve oznake ili činove.

316. Za razliku od svjedokinje Kane Mešić, zaštićeni svjedok C, tvrdi da na dan 01.06.1992. godine nije vidio optuženog Marka Adamovića u društvu vojske koja je prolazila kroz njegovo selo, pri čemu se jasno sjeća da su vojnici rekli da idu u Prhovo jer su tamo ubijena tri vojnika, kao što se jasno sjeća i narednog dana kada su u njegovo selo dolazile izbjeglice iz Prhova, opisujući masakr koji se desio.

317. Prisustvo optuženog Marka Adamovića nije potvrđeno ni u grupi vojnika koja je zarobljene muškarce povela u pravcu sela Peći. Svjedok Elvir Jusić, koji je bio u grupi izdvojenih muškaraca, opisuje kako se na pola puta zaglavilo vojno vozilo koje su vojnici naredili da se izvuče. Nakon par neuspjelih pokušaja, neko od vojnika je rekao „*pobij pse!*“ i otpočela je rafalna pucnjava u kojoj je smrtno stradao brat svjedoka Elvira Jusića. Svjedok Hadžić Edin se u tom trenutku bacio među mrtve i onda je optuženi Adamović rekao „*živi neka ustanu a u mrtve da se puca još jednom!*“ Međutim, u unakrsnom ispitivanju svjedok Hadžić pojašnjava i navodi da on optuženog Adamovića nije prepoznao te prilike, niti ga uopšte poznaje, nego da je naknadno od nekoga saznao da bi to mogao biti on. Također je rekao da ne zna koja je jedinica likvidirala nekolicinu muškaraca na putu prema Peći, ali misli da se ovaj koji je pucao, zove Siniša.

318. Svjedok Elvir Jusić se takođe sjeća da je te prilike čuo da neko od vojnika na motorolu saopštava da je ubijen vojnik Marković i da istovremeno naređuje da se pobije cijelo selo. Čovjek koji je izdao tu naredbu, bio je visok i crn, pri čemu svjedok naglašava da tu osobu ne prepoznaje u sudnici iako se dobro sjeća njegovog izgleda.

319. Sumnju u prisustvo optuženog Adamovića u selu na dan 01.06.1992. godine izazivaju i iskazi drugih svjedoka jer su potpuno neprecizni i dvosmisleni. Analizom njihovih iskaza vidljivo je da jedan broj svjedoka (kao npr. Kana Mešić,) u istrazi uopšte ne spominje optuženog Adamovića, što je veoma čudno obzirom na relevantnu naredbodavnu ulogu koju tvrde da je imao. Drugi dio svjedoka (npr. Kozarac Muhamed) objašnjava da optuženog spominje jer zna da se vodi postupak protiv njega. Najveći broj svjedoka je samo čuo od drugih da je *pokolj* u Prhovu izvršila „*Markova vojska*“, kao što su svjedoci Hadžić Hamid i Medanović Nermina, koja je to čula od svjedokinje Mešić Kane.

320. Evidentno je iz iskaza svjedoka da događaj u kojem srpska vojska vuče za transporter vezanog Hamdu Islamagića vežu za događaj od 01.06.1992. godine, kao što to čine svjedoci Kana Mešić i Hadžić Hamid, dok neki od njih smatraju da se to desilo dan prije, odnosno 31.05.1992. godine. Ipak, većina svjedoka, među kojima zaštićeni svjedok C, Krantić Salko, Kuburić Radenko, prisustvo optuženog Adamovića u selu sa

vojskom, vežu upravo za prethodni dan, što Vijeće prihvata relevantnim i utvrđenim, uvažavajući i shvatajući, da je zbunjenost i nesigurnost svjedoka rezultat traumatičnih okolnosti i vremena čestih upada srpske vojske u njihovo selo zbog čega su danima živjeli u strahu za vlastiti život, krijući se po šumama. Razumljivo je da je takvo stanje straha i neizvjesnosti izmijenilo njihovu percepciju o redosljedu opisanih događaja koji su se nesumnjivo desili.

321. Osim toga, sasvim je jasno da za stanovništvu koje je 01.06.1992. godine preživjelo tragediju nije relevantno koja vojska je na koji od navedenih datuma dolazila u selo, jer su za njih svi koji su ih maltretirali bili neprijateljska srpska vojska. Međutim, ovo pitanje je veoma važno kod utvrđivanja odgovornosti onoga ko je te zločine zaista počinio i Sud to mora utvrditi van svake razumne sumnje.

322. Dakle, obzirom na sve kontradiktornosti u iskazima svjedoka, Vijeće je na osnovu iskaza većine svjedoka zaključilo da nije dokazano prisustvo optuženog Marka Adamovića u Prhovu u vrijeme počinjenja zločina 01.06.1992. godine, a u kojem kontekstu Tužiteljica tokom postupka nije dokazala ni koje jedinice su izvršile napad na selo. Tako svjedok Kuburić Radenko navodi da su tih dana na prostoru Prhova, osim pripadnika vojne policije, bili prisutni diverzanti i izviđači iz Drvara, „*malo ko zna kojoj vojsci su pripadali, nosili su crne marame i šarena zelena odijela*“, dok svjedok Irgić Milorad također tvrdi da nikada nije saznao koja vojska je bila na tom lokalitetu i šta je bio povod ubijanja. Shodno tome, nije se mogla utvrditi bilo kakva uzročno posljedična veza optuženog sa navedenim jedinicama, a samim tim ni njegova krivica za počinjene zločine.

323. Iz iskaza saslušanih svjedoka, osim očitih nelogičnosti, nameće se pitanje zašto bi optuženi Marko Adamović, jedne prilike naredio svjedoku Kuburić Radenku da idu čuvati žene i djeca u Vukovom selu, „*da ne bi neko dirao komšije*“, da bi kasnije naređivao pogubljenje tih istih civila. Ili, zašto bi optuženi jedne prilike u selu, kako navodi svjedok C, okupljenima govorio da stanu u hlad jer je pretoplo, da bi odmah potom bezobzirno naredio premlaćivanje ili ubijanje tih istih ljudi. Svjedok Krantić Salko je također opisao da je jedne prilike naišla vojska iz Vukovog sela i maltretirala stanovništvo, a da je optuženi govorio mještanima da se ne boje, čime se, po mišljenju Vijeća, optuženi nastojao ograditi od postupanja vojske nad kojom nije imao bilo kakve ingerencije.

324. O ponašanju optuženog Adamovića prema stanovništvu muslimanske nacionalnosti, svjedočio je svjedok odbrane Kosić Boro koji je u bio vozač u pozadinskoj jedinici brigade, a koji navodi da je po nalogu optuženog Adamovića vozio izvjesnog dr. Omera u Banja Luku i izvjesnog Draganović Ekrema u R Srbiju, jer su navodno imala neke probleme prilikom napuštanja Ključa, pa im je optuženi nastojao

pomoći. Ovaj svjedok koji je bio u društvu sa optuženim, opisuje takođe i situaciju kada su vozeći se prema Pudin hanu, sreli žene koje su im mahale jer se jedna od njih nalazila pred porodom, pa optuženi rekao svjedoku da ženu odmah vozi u bolnicu u Ključu.

325. Obzirom na svojstvo optuženog Boška Lukića u vrijeme počinjenja zločina, te da Tužiteljica nije izvela niti jedan dokaz koji bi ga na nesumnjiv način dovodio u vezu sa događajima u Prhovu, Vijeće nije ni našlo da je isti odgovoran za radnje opisane u tački 4. izreke presude.

5. Tačka 5 izreke presude- okupljanja u školi u Donjim Biljanima, odvoženje i pogubljenje na nepoznatim lokacijama oko 219 civila

326. Prema ovoj tački optužnice optuženi Adamović i Lukić se terete za događaje od 10.07.1992. godine, kada je vojska u sadejstvu sa policijom ušla u nebranjena sela i zaseoke opštine Ključ, Donji Biljani, Botonjići, Domazeti, Brkići i Jabukovica, i sve zatečene muškarce bez pravnog osnova priveli u prostorije osnovne škole u Donjim Biljanima gdje je policija izvršila popis zatočenih, nakon čega su izvođeni i ubijani, a dio muškaraca potrpan u autobuse i odvezen u nepoznatom pravcu nakon čega su neki ubijeni, a preživjeli proganjani i ubijani na različitim lokalitetima, tako da je na taj dan ubijeno najmanje 219 lica čija tijela su ekshumirana iz masovnih grobnica „Lanište I“ i „Crvena zemlja“

327. Odbrana u toku postupka nije osporavala da su se ovi događaji desili, ali je sporila bilo kakvo učešće i doprinos optuženih u tim događajima.

328. Na okolnosti događaje u Gornjim i Donjim Biljanima na dan 10. jula 1992. godine, saslušani su svjedoci optužbe Kričković Lazo, Dervišević Feriz, Čajić Mujo, Mešanović Makbula, Vukić Dragan, Džaferagić Šemso, Zukanović Ismet, Crnolić Ahmet, Radulović Mile, Vučkić Asim, Botonjić Naila. Na temelju saglasnih iskaza ovih svjedoka Sud je izveo pouzdan zaključak da su kritičnog dana pripadnici vojske i policije opkolili naselja sela Biljani, i da su nakon toga vršeni pretrese i privođeni muškarci muslimanske nacionalnosti u školu u Biljane i da je istog dana jedan dio tih muškaraca ubijen.

329. Vijeće ukazuje, naglašava i zaključuje: optužnica koristeći formulaciju „*vojska u sadejstvu sa policijom*“ nejasno formuliše način učešća optuženih Adamovića i Lukića, odnosno, optužnica je propustila da konkretizira svojstvo u kojem su optuženi postupali i odredi način njihovog učešća u počinjenju djela.

330. Svjedok Vukić Dragan, koji je u to vrijeme bio pripadnik rezervnog sastava policije, u svom svjedočenju potvrđuje da je tog dana bilo *čišćenje terena* i da je ubijen

njegov komšija Hamdija Čhić. Vidio je iza štale ubijene ljude i među njima je prepoznao Avdić Smaila. Svjedok se sjeća da je leševa bilo svuda, pa je tako na lokalitetu iznad škole u Biljanima vidio tri do četiri leša, a potvrdio je da su vojska i policija privodili civile muškarce i držali ih zatvorene u OŠ u Biljanima.

331. Drugi nabrojani svjedoci optužbe kojima Sud poklanja vjeru, potvrđuju da je vojska i policija tjerala ljude iz kuća i muškarce utjerivala u osnovnu školu u Biljanima gdje je zatvoreno oko 200 muškaraca, i gdje su, kako navodi preživjeli svjedok Džaferagić Šemso i drugi svjedoci, muškarci popisani, a nakon čega je jedan dio izveden iz škole i ubijen u neposrednoj blizini, a jedan dio je potrpan u autobuse i odvezen u nepoznatom pravcu. Među njima je bio i svjedok „B“, koji navodi da je pretrpani autobus krenuo u pravcu Ključa, da bi nakon 50-tak metara vozač rekao da zbog toga mora smanjiti broj putnika u autobusu. Među petoricom izvedenih muškaraca iz autobusa bio je i svjedok „B“ koji je zajedno sa ostalim u pratnji dva specijalca odveden iza jedne kuće, a kada su tu vidjeli mrtva tijela, počeli bježati, a specijalci u njihovom pravcu pucati.

332. Svjedok „B“ je potrčao zajedno sa izvjesnim Besimom dok on nije pao pogođen smrtonosnim hicem u leđa, a tada pored njega pada i svjedok „B“. Dok leži čuje povike „*onaj desno u šarenoj majci još ti je živ*“, a potom čuje rafale i dozivanje iz autobusa „*hajte vas dvojica trebamo ići za Ključ*“. Uvidom u Zapisnik o ekshumaciji uviđaju i identifikaciji, te spisku privedenih lica u školi u Biljanima na dan 10.07.2011. godine, Sud je utvrdio da su sva ova lica kasnije pronađena u masovnim grobnicama „Lanište I“ „Crvena zemlja I“ i „Crvena zemlja II“⁴³

333. Uvidom u materijalne dokaze Tužilaštva, odnosno Naređenje komandanta Drage Samardžije od 09.07.1992.godine⁴⁴ i njegov Izvještaj od 11.07.1992.godine⁴⁵, vidljivo je da Drago Samardžija izvještava komandu 2. K.K. da je prethodnog dana izvršen pretres i čišćenje sela Donji Biljani, te Vijeće zaključuje da se radi o događaju za koji je pred ovim Sudom pravosnažno presuđen optuženi Marko Samardžija koji je u to vrijeme postupao u svojstvu komandira III čete Saničkog bataljona u sastavu komande 17. lake pješadijske brigade Ključ.

334. Osim toga, odbrana optuženog Marka Adamovića je tvrdila da Marko Adamović od 20. juna ne boravi na području opštine Ključ, a što je potvrdio i svjedok odbrane Cvijko Popović, pa odbrana konstatuje da se optuženi ne može dovesti u vezu sa događajima koji su se desili nakon tog datuma.

⁴³ Materijalni dokaz Tužilaštva BiH broj: T-451- 452.

⁴⁴ Materijalni dokaz Tužilaštva BiH broj: T-187.

⁴⁵ Materijalni dokaz Tužilaštva BiH broj: T-455.

335. Naime, prema iskazu svjedoka odbrane Cvije Popovića, optuženi Adamović je 20. juna upućen u rejon Magajdol u sastav Taktičke grupe 2. (TG 2). Međutim, pobijajući ovu tvrdnju, Tužiteljica je u replici kao dokaz priložila brojne Naredbe⁴⁶ iz kojih je vidljivo da čak ni 29.06.1992. godine 3. pješadijski bataljon kojem je pripadao optuženi Adamović, nije došao u sastav Taktičke grupe na Magajdolu, zbog čega Sud iskaz ovog svjedoka cijeni neuvjerljivim i usmjerenim na olakšanje položaja optuženog Adamovića u krivičnom postupku.

336. Osim toga, uvidom u dostavljene materijalne dokaze replike, Vijeće je utvrdilo da je Naredbom komandanta 2. K.K. pukovnika Gruje Borića od 16.06.1992. godine, formirana taktička grupa 1 (TG1) od jedinica 1. brigade Drvar, sastava: dio komande 1. brigade, komande stana, 1. i 2. pb, hab 105 mm i dijela pozadinske čete, te da je za komandanta postavljen kapetan I klase, Cvijo Popović. Ova TG je formirana sa zadatkom sprovođenja akcije „Pliva- 92“ a uvidom u ove dokaze Vijeće je utvrdilo da taktičkoj grupi 1 (TG1) uopšte nije bilo jedinica 17. lake pješadijske brigade Ključ.

337. Vijeće je takođe utvrdilo da konkretni podaci o TG 2 koji je bio u rejonu Magajdola, potiču tek iz Redovnog borbenog izvještaja od 25.06.1992. godine⁴⁷ koji je komandi 2. K.K. uputio komandant Cvijo Popović. U istom se navodi da je stanje morala u jedinici problematično i da jedinice traže da se zamijene na položajima, a ovo je putem Izvještaja od 29.06.1992. godine komandant Borić Grujo, prenio Glavnom štabu RS-a. Vijeće konstatuje da se ni u ovom periodu ne spominje prisustvo jedinica 17. l.pj.br. Ključ u TG2..

338. U prilog ovog zaključka ide i Redovni borbeni izvještaj upućen od strane 2. K.K. Glavnom štabu VRS u kojem se potvrđuje da se na dan 01.07.1992. godine snage 17. lake pješadijske brigade Ključ, još uvijek nalaze na širem rejonu opštine Ključ.

339. Dakle, navedeni materijalni dokazi dovode u sumnju iskaz svjedoka Cvije Popovića i pobijaju tvrdnju odbrane da optuženi Marko Adamović i dijelovi 3.pj.bataljona ne borave na području opštine Ključ nakon 20.06.1992. godine. Međutim, Vijeće na osnovu izvedenih objektivnih dokaza nije van svake razumne sumnje moglo izvesti zaključak da su optuženi Boško Lukić i Marko Adamović učestvovali u počinjenju zločina opisanog u tački 5.izreke presude, niti ih saslušani svjedoci dovode u bilo kakvu vezu sa istim.

⁴⁶ Materijalni dokaz Tužilaštva BiH broj: T-455.

⁴⁷ Materijalni dokaz Tužilaštva BiH broj: T-455.

6. Tačka 6 izreke presude

340. Učešće 3.pj.bat. (*ključkog*) bataljona u operacijama koje su uslijedile nakon granatiranja sela i naselja Ključa opisano je u ranijem dijelu presude⁴⁸, pa se Vijeće u daljem izlaganju poziva na taj dio i podsjeća da nije dokazano da su optuženi Lukić i Adamović na bilo koji način učestvovali u pretresu kuća, razoružavanju, nezakonitom hapšenju i pritvaranju civilnog stanovništva.

341. Optužnica je ovom tačkom obuhvatila podtačke 6. a) do 6. f). Međutim, Vijeće primjećuje da je optužba propustila precizirati svojstvo optuženih u kojem su djelovali i način na koji su poduzeli učešće u počinjenju opisanih zločina. Istina, optužba koristi termin „*ključki bataljon teritorijalne odbrane, odnosno 17. laka pj.br u sadejstvu sa policijom*“, što ne predstavlja dovoljnu preciznost, ako se ima u vidu da su optuženi imali različita svojstva i ingerencije u periodu koji obuhvata tačka 6. optužnice⁴⁹, a što je Vijeće itekako imalo na umu prilikom odlučivanja o svakoj od podtačaka.

(i) Tačka 6 a) izreke presude- zaustavljanje na punktu ROPS-a, zatvaranje u skladište ŠIP-a i odvoženje u OŠ “Nikola Mačkić” u Ključu.

342. Ovom tačkom optuženi se terete za događaje koji su uslijedili nakon granatiranja naselja Puđin han i Velagići od 27.05.1992. godine kada je stanovnicima zaselaka Hadžići, Vojići, Hasići, Nezići naređeno da napuste svoje kuće i okupe se kod doma u Velagićima, a kasnije im naređeno da idu pred SJB Ključ, da bi jedan dio njih bio zaustavljen na punktu ROPS, lišen slobode i odveden u skladište „ŠIP-a“ gdje im je oduzeta lična imovina koju su sa sobom imali, izvršeno razdvajanje muškaraca i njihovo evidentiranje na spiskove, te njih preko 200 lišeno slobode i zatvoreno u prostorije Osnovne škole „Nikola Mačkić“ u Ključu.

343. Na okolnosti iz ove tačke saslušan je veći broj svjedoka optužbe, među kojima: Ćemal Fahrudin, Salihović Enes, Duranović Ramo, Salihović Latif, Salihović Hasan, Svjedok „A“ i Vejin Marinko koji su potvrdili činjenične navode iz ove tačke izreke presude.

344. Odbrana tokom postupka nije osporavala da su se opisani događaji desili, ali je negirala bilo kakvo učešće optuženih Adamovića i Lukića u tim događajima.

⁴⁸ Vidi dio 3. koji govori o Incidentima na području opštine Ključ, tačka g) obrazloženja presude.

⁴⁹ Svojstvo optuženih u periodu koji obuhvaća ova tačka optužnice detaljno je izloženo u poglavlju VI obrazloženja presude.

345. Navedeni svjedoci saglasno potvrđuju da su stanovnici Pudin hana i Velagića nakon granatiranja bili izbezumljeni vidjevši mrtve i ranjene civile, i da su nakon ultimatumu za predaju koji je objavljen putem megafona, krenuli prema punktevimu za predaju. Jedan broj tih lica zaustavljen na punktu kod „ROPS-a“, a među njima i svjedok „A“ koji je na ovom punktu prepoznao izvjesnog Vejina, aktivnog policajca koji je stajao sa jednim rezervnim policajcem, te im svjedok A saopštio da je po pozivu krenuo u SJB Ključ.

346. Navode ovih svjedoka, potvrdili su i pripadnici SJB Ključ svjedoci optužbe Marinko Vejin i Aničić Lako, koji su izjavili da su na navedenom punktu bili pripadnici aktivne i rezervne policije, ali često i pripadnici „Crvenih beretki“.

347. Ostali svjedoci saslušani na ovu okolnost su također potvrdili da su na tom mjestu odvajani muškarci od žena bez ikakvog obrazloženja, te da ih je te prilike ispitvala rezervna policija. Tako je svjedok Salihović Hasan prepoznao rezervnog policajca Todu Gajića, a prema iskazu svjedoka Salihović Latifa, lica su sa tog punkta transportovana u Ključ i zatvarana u Osnovnu školu „Nikola Mačkić“ gdje je nad njima započela svojevrsna tortura, fizičko i psihičko zlostavljanje.

348. Dakle, na temelju izjava navedenih svjedoka kojim Sud poklanja punu vjeru jer o predmetnom događaju svjedoče na isti način, a njihovo kazivanje nije dovedeno u pitanje drugim provedenim dokazim, sasvim je jasno da su u okupljanju stanovništva na navedenim punktevimu učestvovali pripadnici aktivnog i rezervnog sastava policije, međutim, nije dokazano da je sa njima djelovao i 3. pj.bataljon, niti se opisane radnje u tački 6.a) na drugi način dovode u vezu sa optuženima,.

(ii) Tačka 6 b) optužnice- ispitivanja u OŠ u Humićima i ubistva u Vukovom selu

349. Optužnica u ovoj tački navodi da negdje oko 28.05.1992. godine, *ključki bataljon TO- odnosno 17.laka pj.br u sadejstvu sa policijom*, nakon granatiranja nebranjenih sela i naselja Ključa nastanjenih nesrpskim stanovništvom, poduzima i nastavlja sa aktivnostima progona, poziva na predaju i razoružavanjem, zatvaranjem muškaraca u prostorije osnovnih škola, ubistvima, istejrivanjem iz kuća, deportacijom i prisilnim preseljenjem stanovništva, protivpravnim i vojnim potrebama neopravdanim uništenjem i prisvajanjem imovine.

350. Odbrana ove događaje nije osporavala tokom postupka, negirajući bilo kakvo učešće optuženih u istima.

351. Kako je to ranije opisano⁵⁰ nakon granatiranja Pudin hana, mještani bježe u Vukovo selo u koje će kasnije dolaziti srpska vojska na pregovore. Te prilike, navodi svjedok Smajić Zaim, vojska je skupila jedan broj ljudi, među kojima je i sam bio, te je vidio kako je jedan od vojnika krenuo da gurne Čajić Šefika, pa kad se ovaj odbranio, vojnik je upitao „komandante da ga ubijem?“ , a nakon što je komandant odgovorio „ubij ga!“ , vojnik je pucao Čajiću u stomak.

352. Svjedok Smajić Zaim je tokom pretresa pojasnio da su tog dana vojnici imali smeđe, šatorske i plave uniforme, i da je među njima prepoznao Duška Berića, nastavnika Bulaća i Ratomira Kukulja, ali da ne zna da li su tu bili prisutni optuženi Marko Adamović i Boško Lukić, jer ih nije poznao. Kasnije je kroz selo prošlo neko sanitetsko vozilo i transporter, a onda je vojska naredila da stanovnici Šehića krenu nazad u selo i da se u povratku jave na punkt kod kuće Marka Došana u Došanima, a mještani Vukova sela da ostanu.

353. Na sličan način događaj je opisala i svjedokinja Brkić Mimka koja navodi da su vojnici imali čohane, sivomaslinaste i uniforme sačinjene od šatorskih krila, a na nekima je vidjela i oznake „Bijelih orlova“. Rekli su da im neće ništa učiniti nažao i da drže ruke iznad glave. Tako su držali okupljeno stanovništvo na nišanu dok je kolona prolazila i u tom trenutku jedan vojnik u tamno plavom čohanom odijelu sa bijelim opasačem, prilazi njenom bratu i pita ga gdje mu je oružje, a onda ga udara šakom i prebacuje preko ograde pitajući kuda je krenuo da bježi. Međutim, svjedokinja naglašava da je njen brat bio invalid i nije mogao pobjeći.

354. Kada se brat podigao, opisuje dalje svjedokinja Brkić, vidjela je da mu curi krv iz usta i čula je da mu je vojnik naredio da stane u stranu. Vidi da vojnik prilazi Čajić Šefiku i da ga pita za oružje, a kada je ovaj odgovorio da isto ne posjeduje, i da bi to dokazao, iz džepa izvadio nožić, hljeb i luk, vojnik se zavrćući nogavicu obratio komandantu riječima „komandante evo ubode me nožem!“ pokazujući mjesto gdje je navodno uboden i gdje nije bilo nikakve povrede. Na pitanje vojnika „šta će sa njim“, lice kome se obraćao kao komandantu je reklo „ubij ga!“ Svjedokinja Brkić Mimka u okolnostima ovog događaja ne spominje, niti tvrdi da je lice koje su vojnici oslovljavali sa komandante, bio optuženi Marko Adamović.

355. Svjedokinja dalje navodi da je pogođeni Čajić pao pored puta dajući znakove života, pa su vojnici koji su prolazili u njega „sasuli rafal“. Nakon toga prolaze puni kamioni, transporter i sanitetska kola, a po njihovom prolasku, u koloni koja iza njih

⁵⁰ Granatiranje naselja Pudin han I Velagići opisan je u dijelu B/3/f) Implikacije na opštinu Ključ. .

dolazi vidjela je optužene Marka Adamovića i Boška Lukića koji je ranije bio nastavnik u Velagićima. Oni nisu ništa govorili samo su posmatrali, kaže svjedokinja, a jedan vojnik im se obratio riječima „*ne bojte se ovi prvi koji su prošli su Crnogorci mi nemamo ništa sa njima!*“. Vidjela je te prilike da je optuženi Adamović imao sivomaslinastu uniformu i neke zvjezdice na ramenima i na džepu.

356. Analizirajući iskaze svjedoka Smajić Zaima i Brkić Mimke, Vijeće zaključuje da optuženi Marko Adamović nije osoba kojoj su se vojnici obraćali kao *komandantu*, budući da iz kazivanja svjedokinje Brkić proizilazi da optuženi u selo dolazi nakon opisanog događaja u kojem je smrtno stradao Čajić Šefik.

357. O ubistvu Ljutić Hamera istog dana, svjedočila je njegova sestra, Smajić Nafa, koja je izjavila da je po ulasku vojske u selo vidjela optuženog Adamovića među vojskom. Muškarci su te prilike stajali na jednoj ledini i njenog brata, kao i nekolicinu drugih, odvođe u školu na ispitivanje. Optuženi Adamović je tada odveo njenog brata obećavši da će ga vratiti, što je i učinio, ali su ga nakon toga ponovo odvela tri vojnika u sivomaslinastim uniformama i njen brat više se nije vratio. Nakon toga majka je na Ljutića brdu pronašla bratov leš, na kojem su se vidjeli ožiljci od gašenja cigara.

358. O ubistvu Ljutić Muharema govorio je njegov zet, svjedok Pervić Senad. On je izjavio da se kritičnog dana oštećeni nalazio na Ljutića brdu, gdje je imao neku zemlju koju je morao pokositi. Prema sjećanju svjedoka, nekada početkom juna, kroz selo Humići u kojem je stanovao, prolazila je vojska JNA, sa kamionom i transporterima krećući se u pravcu Ljutića brda, gdje su u večernjim satima pronađena tijela ubijenih Ljutić Hamera i Muharema, što je potvrdio i zaštićeni svjedok C, kojeg su u policijskoj stanici ispitivali da li Ljutić Muharem posjeduje naoružanje.

359. Svjedokinja Smajić Naifa je tokom svjedočenja tvrdila „*Marko je svima komandovao*“, a na pitanje zašto misli da je tako, nesigurno odgovara „*on jedini je nešto govorio drugi su ćutali*“. Međutim, svjedokinja je jasna kada kaže da nije čula da je sam optuženi te prilike izdao neko konkretno naređenje, a pogotovu ne naređenje koje bi po svojoj sadržini bilo nezakonito. Osim toga, kada je odveo njenog brata, obećavši da će ga vratiti, optuženi je to i učinio, ali nakon što brata svjedokinje naknadno odvođe tri nepoznata vojnika, njena majka ga pronalazi ubijenog na Ljutića brdu. Međutim, ostaje nejasno po čijem nalogu je odveden brat svjedokinje jer nijedan dokaz nije upućivao da su vojnici pod ingerencijom optuženog ili da su to učinili po njegovom nalogu ili da je optuženi to mogao spriječiti.

360. S obzirom da su mještani poznavali optuženog Marka Adamovića, Vijeću je razumljivo da je njegovo prisustvo u navedenim mjestima bilo upečatljivo, posebno što su neki od njih vjerovatno očekivali da im optuženi kao komšija pruži zaštitu od

proizvoljnog ponašanja vojske koja je prolazila. Kao što je ranije obrazloženo, u to vrijeme straha i neizvjesnosti, mještanima nije bilo bitno koje vojne jedinice su na tim prostorima i ko njima komanduje, pa se tako u narodu uvriježio termin *“Markova vojska”* pri čemu niti jedan materijalni dokaz Tužilaštva ne potvrđuje takve navode.

361. U svakom slučaju, iz provedenih dokaza Vijeće nije moglo van svake razumne sumnje zaključiti koje jedinice su kritičnog dana prolazile kroz Vukovo selo, niti koja je u tome bila uloga optuženog Adamovića. Tako svjedok Kuburić Radenko tvrdi da ga je prije opisanog događaja, optuženi Adamović sreo u Točini i rekao mu da ide u Vukovska brda *„da pazi na žene i djecu da ih ne bi ko dirao!“*. Dalje opisuje da se njegova jedinica u Humićima trebala spojiti sa tom vojskom koja je prolazila kroz Vukovo selo, pri čemu nije siguran koja vojska je bila u pitanju, ali zna da su neki bili iz Drvara, nosili su crne marame i šarena zelena odijela, naglašavajući da je transportere u to vrijeme imala samo vojna policija. Zaštićeni svjedok C koji također opisuje prolazak maskirane vojske i njihov odlazak u pravcu Krantića i Ljutića brda, tvrdi da ne zna o kojoj jedinici se radilo niti koja jedinica je odgovorna za ubistva na Ljutića brdu.

362. Iz iskaza evidentno proizilazi da većina svjedoka mještana Vukovog sela i Humića doživljava optuženog kao komandanta vojske koja je prolazila, što negiraju svjedoci koji su bolje upoznati sa vojnim operacijama na terenu, kao što je slučaj sa svjedokom Kuburić Radenom kojem čak nije poznato ni koje jedinice su išle prema Vukovom brdu. U svakom slučaju izvedeni dokazi nisu pokazali van svake razumne sumnje da je optuženi Adamović kao pripadnik 3. pj.bat 17.lake pj.brigade učestvovao u izvršenju opisanih radnji.

363. Dokazi izvedeni tokom postupka ne dovode u bilo kakvu vezu optuženog Boška Lukića sa opisanim događajima, pa Vijeće nije moglo utvrditi postojanje bilo kakve uzročno posljedične veze njegovih radnji i počinjenih zločina opisanih u tački , 6. b) izreke ove presude.

(iii) **Tačka 6 c)** izreke presude- hapšenja i pritvaranja u MZ Sanica

364. Ova tačka se tiče događaja koji su se desili krajem maja 1992. godine, kada je svim muškarcima Donje i Gornje Sanice naređeno da predaju naoružanje, tako da su muškarci iz Donje Sanice morali doći na bivšu željezničku stanicu u Sanici, odakle su nakon ispitivanja prebačeni u osnovnu školu u Sanici, da bi sutradan neki bili pušteni kućama, a veliki dio transportovan u osnovnu školu „Nikola Mačkić“ u Ključu.

365. Odbrana u toku postupka nije osporavala da su se ovi događaji desili, ali je sporila bilo kakvo učešće optuženih Adamovića i Lukića u tim događajima.

366. Događaje u naselju Donji Budelj, MZ Sanica, jasno i detaljno opisuje svjedok Atif

Džafić koji navodi da je oko 10,00 sati 31. maja, došla vojska sa pripadnicima rezervnog sastava vodeći u koloni građane iz Gornjeg Budelja prema osnovnoj školi u centru Sanice. Prema njegovim riječima, prisustvo vojske je u to vrijeme bila uobičajena na području Sanice, a činili su je uglavnom mještani srpske nacionalnosti. Tom prilikom vojnici su pozivali i muškarce iz Sanice da se priključe konvoju, što je svjedok i učinio jer nije imao izbora u situaciji kada vojnici drže uperene puške u druge članove porodice onoga koga pozivaju. Jedan od vojnika, navodi svjedok, mu je rekao da je razlog okupljanja dogovor oko budućeg zajedničkog života na tim prostorima.

367. Po dolasku pred osnovnu školu u Sanici, muškarci su smješteni u u fiskulturnu sali gdje im se obratio Tomić Milan, komandir odjeljenja policije u Sanici, rekavši da će doći isljednici iz SJB Ključ i da će nakon saslušanja pustiti sve one koji nisu krivi. Muškarce u školi su obezbjeđivala po dva pripadnika rezervnog sastava policije. Svjedok Atif Džafić u školi nije primjetio pripadnike vojske, što je potvrdio i svjedok optužbe Kričković Lazo koji je izjavio da su u naprijed navedenim aktivnostima učestvovali samo pripadnici policije, da su muškraci iz Budelja bili zatvoreni u prostorije OŠ u Sanici, te dodao da je Vinko Kondić istovremeno boravio u blizini, tj. u zgradi koju su ranije koristili otpravnici vozova.

368. Za to vrijeme, prikupljano je stanovništvo i u naselju Gornji Budelj, te odvođeno na ispitivanje u prostorije željezničke stanice, gdje je prema riječima svjedoka Radulović Mileta bila izmještena stanica policije Sanica u kojoj su bili stacionirani pripadnici rezervne policije i vojske. Ovaj svjedok misli da su na tom prostoru bili i pripadnici 6. sanske brigade, a sa njima su u privođenjima učestvovala dva interventna voda policije iz Sanice i Ključa. Svjedoku nije bilo jasno zašto su muslimani privođeni, ali zna da su u prostorijama stanice ispitivani i tada smrtno nastradali Harambašić Mehmed, Konjević Mehmed, Babović Hašim, Omeragić Rasim, Kučuković Derviš i Keranović Damir. Takođe je svjedoku poznato da je ubistva uglavnom činila vojska „*sa strane*“, i da je neka od navedenih lica ubio izvjesni „*Kudra*“ koji je predvodio bataljon iz Palanke, a pripadali su 6. sanskoj brigadi. Kasnije se pričalo i da je „*Baserina*“ vojska hapsila ljude.

369. Po dolasku na željezničku stanicu, mlade muškarce su vodili na ispitivanje u vagon koji je bio parkiran pored stanice, gdje su ih premlaćivali, a naknadno bi im neki ljekar pružao medicinsku pomoć. Kada je došao red na svjedoka Husu Crnalića iz naselja Biljani, odveli su ga u vagon gdje ga je ispitivao policajac Čutura Milan o tome zašto nije predao oružje i zašto je išao na vojne vježbe, na što svjedok Crnalić odgovorio da oružje ne posjeduje, a da se na pozive za vježbe odazivao jer je to zakonska obaveza. Sve navedeno na gotovo identičan način opisao je i svjedok Crnalić Ahmet.

370. Oko 22,00 sata i ovi muškarci su odvedeni u osnovnu školu Sanica gdje su smješteni u fiskulturnu salu i gdje su nastavljena ispitivanja. Tu je svjedok Crnalić

primjetio dodatni broj muškaraca iz Sanice, koji su bili vidno pretučeni, a neke od njih je lično poznao, kao što su Asif Medić, Husein Harambašić, Ismet Karadžić, i dr., a među uniformisanim licima prepoznao policajce Lazu Kričkovića i Slobodana Despota.

371. U sali se tako skupilo oko 150 ljudi, od nekih su oduzimani novac i zlato, a bilo je i sporadičnih udaranja pesnicom ili nogom. Za svo vrijeme hranu nisu dobijali, a neki su se žalili i na bolove jer sa sobom nisu ponijeli lijekove koje inače koriste. Tomić kojem je svjedok Atif Džafić nekada bio nadređeni, govorio je da se čekaju uputstva iz Ključa o daljem postupanju sa zadržanim licima, što je po mišljenju svjedoka Atifa Džafića mogao dati samo načelnik Vinko Kondić. Naposljetku su, kazuje svjedok, oko 24,00 sata odvedeni u osnovnu školu u Ključu, odakle će svjedok, kao i mnogi drugi vojno sposobni muškarci muslimanske nacionalnosti, biti transportovani u logor Manjača.

372. Na temelju iskaza svjedoka Crnalić Huse, Crnalić Ahmeta, Kujundžić Ismeta i Šulić Esada, koji su saglasni u svim detaljima ne protivreče jedan drugom i zbog toga im Sud poklanja punu vjeru, Vijeće zaključuje da je u hapšenju i pritvaranju muškaraca na području MZ Sanica odlučujuću ulogu imala policija SJB Ključ.

373. Tačnije, prema saglasnim iskazima navedenih svjedoka, u privođenjima u Donjem Budelju učestvovali su samo pripadnici policije koji su istovremeno vršili i obezbjeđenje zatvorenika u Osnovnoj školi u Sanici. U Gornjem Budelju prema iskazima svjedoka jeste bilo pripadnika 6. sanske brigade, međutim Tužiteljica tokom postupka nije dokazala da su bile prisutne i jedinice 3. pješadijskog bataljona, niti da su optuženi na bilo koji način poduzeli učešće u ovim aktivnostima.

374. Osim toga, iz iskaza svjedoka jasno proizilazi i da su ispitivanja u školi vršili isljednici SJB Ključ, što je zatvorenim licima bilo poznato jer im je rečeno da se za dalja postupanja prema njima „čekaju uputstva iz SJB Ključ“ pa se postavlja pitanje na koji način optužnica dovodi u vezu ove događaje sa aktivnostima optuženih Lukića i Adamovića.

(iv) **Tačka 6. d) izreke presude- napad na zaseoke Gornje i Donje Sanice**

375. Optužnica u ovoj tački nastavlja opisivati upade vojske i policije u nebranjene zaseoke Gornje i Donje Sanice, Šljivare, Bašiće, Domazete, Botonjiće, Gornji i Donji Budelj i Biljanc, počevši od kraja maja pa do kraja 1992. godine, vršeci teror i zastrašivanje pucanjem po selu, pretresima kuća, i oduzimanjem imovine, paljenjem objekata te ubistvom najmanje 30. civila.

376. Kao i druge počinjene zločine na području opštine Ključ, odbrana u toku postupka nije osporavala da su se ovi događaji desili, ali je sporila bilo kakvo učešće optuženih Adamovića i Lukića u tim događajima.

377. Na navedene okolnosti svjedoci Šljivar Hasiba, Crnalić Ahmed, Šulić Esad i Džaferagić Šemso, detaljno i jasno opisuju napade na zaseoke Šljivari, Bašići, Botonjići, Domazeti, Gornji i Donji Budelj i Biljane, gdje su vršena zastrašivanja i pljačkanja stanovništva.

378. Svjedok Kujundžić Ismet navodi da su 31.05. oko 10,00h došla 3-4 transportera i stala pored njegove kuće, a jedan dio otišao prema Botonjićima gdje je živjela svjedokinja Botonjić Naila koja opisuje haos koji nastaje krajem maja kada selom prolazi jugoslovenska vojska (misleći pri tom na komšije srspeke nacionalnosti) u kojoj je prepoznala Nikolu Lakića, Stanka Šobeta, Slavka Škrbića i druge, koji su provocirali mještane, a nedugo potom došla je i neka druga vojska kao ispomoć. U to vrijeme, navodi svjedokinja, dolazi transporter sa vojskom, i naređuje se prebacivanje stanovnika Botonjića u Crnaliće, a muškarci se odvođe u Sanicu.

379. U vrijeme koje obuhvata ova tačka izreke presude, vojska je dolazila, pljačkala kuće i prijetila stanovnicima koji su ostali i u Donjoj Sanici mjesto Ibonjići / Šljivari, gdje se krajem maja 1992. godine zatekla, i o tome svjedočila, Šljivar Hasiba.

380. Vojska je u sela MZ Sanica dolazila u više navrata, a krajem maja je okupila stanovništvo na cesti, razdvajajući žene od muškaraca koje odvođe na Manjaču. Tog dana odveden je brat svjedokinje Šljivar Hasibe, Fazlić Hasan, te Šljivar Muharem, Šljivar Smajo i Bečić Mehmed iz Hrustova. Od ovih šest odvedenih vratila su se trojica, među kojima i njen brat Fazlić Hasan. Vojska je nakon toga često prolazila kroz selo, zastrašivala i pljačkala stanovništvo, zbog čega su, kaže svjedokinja, bježali u susjedne Crnaliće u više nvarata, sve dok selo nije zapaljeno.

381. Svjedokinja Šljivar Hasiba nije sigurna datuma kada se desio događaj opisan u ovoj tački izreke presude, ali se sjeća da je vojska sa maskama na glavi ušla u selo Šljivare, opkolila stanovništvo držeći uperene automatske puške, a primjećuje da su uz put poredani isti oni mještani koji su nedavno vraćeni sa Manjače. Nju je primjetio Šljivar Muharem i obratio joj se riječima *„Hasiba zar niste otišli?“* dodavši *„odoše žene i djeca niz put“*. Nakon toga, opisuje svjedokinja, njemu se obraća vojnik i naređuje da klekne, psuje i govori *„napićemo vam se krvi“*, a brat odgovara *„hoću vodniče kleknuću!“*. Vidi da se muškarci obraćaju prisutnim ženama i govore da idu za Crnaliće, a oni će naknadno doći.

382. Svjedokinja i druge žene su tako i učinile, ali kad su odlazile primjetile su u daljini da gori kuća pred kojom su ostavili okupljene muškarce. Svjedokinja Šljivar Hasiba dalje navodi, da je njena snaha povikala *„Hasan moj gori!„*, a kada su se vratili narednog dana, pored kuće Omera Bašića gdje su muškarci bili okupljeni, pronašli su

izgorjela tijela Šljivar Ibrahima, Bosnić Rasima, Kozanić Rasima i Šljivar Smaje.

383. Svjedokinja Hasiba Šljivar navodi da je slabo poznavala vojnike koji su u to vrijeme upadali u selo i maltretirali stanovništvo, ali je primjećivala da povremeno kroz selo prolazi Škrobić Ranko, sin Bože u pratnji dva vojnika, vjerovatno provjeravajući ima li muškaraca. U selo su često sa transporterom dolazile grupe vojnika koji transportere ostave u selu, a nakon toga bi šetali i sporadično pucali, zastrašujući stanovništvo.

384. Nakon incidenta, svjedokinja i drugi mještani sela Šljivari su se povremeno vraćali, ali kada vide vojnike koji pljačkaju, vraćali bi se natrag u šumu. Vidjela je da su u selo dolazili i komšije srbi i njihove žene, te i neki vojnici za koje je čula da su iz Kijevaca prema Sani.

385. Na temelju provedenih dokaza Vijeće nije moglo zaključiti koja vojska je učestovala u pljačkanju imovine i odvođenju stanovništva iz zaselaka Gornje i Donje Sanice. Prema iskazima svjedoka ta vojska je imala transportere i nije bila jednoobrazno uniformisana. Iz iskaza svjedoka proizilazi da se radilo o više vojnih formacija, među kojima se najviše spominje 6. sanska brigada.

386. Međutim, niti jedan od svjedoka koji je svjedočio na navedene okolnosti ili uloženi materijalni dokazi, ne dovodi optuženc Boška Lukića i Marka Adamovića u bilo kakvu vezu sa nesumnjivo počinjenim zločinima, niti se u takvu vezu dovode jedinice 3. pješadijskog bataljona odnosno 17. l.pj.br. kojoj su optuženi pripadali. Osim toga, u dijelu presude koji se odnosi na formiranje i opremljenost 3. pj.bat. 17. l.pj.br, utvrđeno je da isti nije posjedovao teško naoružanje⁵¹, pa ostaje nejasno kako i na osnovu čega optužba opisane radnje stavlja na teret optuženim.

(v) Tačka 6. e) izreke presude- okupljanje na stadionu u Ključu i zatvaranje u prostorije OŠ “Nikola Mačkić” i SJB Ključ

387. Optužnica u ovoj tački navodi da je stanovnicima muslimanske i hrvatske nacionalnosti užeg gradskog jezgra putem radio „Ključ“ naredeno da se okupe na određenim mjestima kao što su Halinovsko vrelo, fudbalski stadion u Ključu, što su stanovnici iz straha učinili, a onda su tu ispitivani, od pojedinaca tražena priznanja o odgovornosti zbog pripadnosti nekoj od političkih partija, a dio muškaraca bez ikakvog

⁵¹ Navedeni zaključak je već obrazložen u dijelu obrazloženja presude koji se odnosi na tačku 2. izreke presude.

prava zatvaren u osnovnu školu „Nikola Mačkića“ i SJB Ključ gdje je nastavljeno sa njihovim fizičkim i psihičkim zlostavljanjem.

388. Odbrana u toku postupka nije osporavala da su se ovi događaji desili, ali je sporila bilo kakvo učešće optuženih Adamovića i Lukića u tim događajima.

389. Nakon što su po užoj gradskoj jezgri grada Ključa počeli pretresi i hapšenja stanovništva, pod izgovorom smirivanja narušene bezbjedonosne situacije, negdje početkom juna 1992. godine naređeno je napuštanje kuća i okupljanje stanovništva na stadionu kako je to navela i opisala svjedokinja Turkanović Senada, koja se sa svojom porodicom i ostalim mještanima naselja Bebići, Mehmedagići i dr., koja su udaljena 1km od centra Ključa, uputila u tom pravcu.

390. Svjedokinja Turkanović Senada smatra da se u tom trenutku na stadionu nalazilo između 1500- 2000 ljudi, a tu je bila je prisutna i policija SJB Ključ. Da je to tako potvrđuje i svjedok Temimović Adnan, koji je u to vrijeme živio upravo u naselju Mehmedagići. Okupljenima se potom, navode svjedoci, obratio Dragan Stojčić putem megafona, rekavši da žene i djeca idu kući, dok je muškarcima naređeno da ostanu. Sve vrijeme u blizini stadiona nalazila su se dva tenka parkirana pored tunela, a na stadionu se nalazio veliki broj pripadnika policije u maskrinim uniformama.

391. Svjedokinja Turkanović se nakon toga, sa majkom vraća kući, da bi ubrzo potom došla patrola u kojoj prepoznaje aktivnog policajca Spasoju Stojanovića i rezervnog policajca Momčila Zukića koji se obratio svjedokinji riječima „*Senada reci mi imaju li ti braća i otac oružje, ako mi predaš ja ću ga baciti u Sanu*“. Međutim, svjedokinja je uporno tvrdila da oružje nikada nisu posjedovali. Nakon izvršenog pretresa muškarci koji su bili zadržani na stadionu pušteni su kući, a onda su uslijedile prave restrikcije kretanja muslimanskom stanovništvu, tako da su naredni period živjeli od namirnica koje su imali u kućnim zalihama. Svjedokinja Turkanović dalje navodi da je u septembru sa konvojem napustila grad, ali da je prethodno potpisala izjavu o odricanju od imovine u korist opštine Ključ.

392. U sličnoj situaciji bila je i svjedokinja Bajrić Hadija, kojoj su, 15 minuta po povratku sa stadiona kući, došla grupa policajaca predvođena Pančom Dvizcem, tek mobilisanim u policiji i Kerkez Dušanom, za kojeg je znala da je radio u Elektru, te bez zvonjenja i pozdrava, ušli u kuću i počeli izvrtati ormare i prevrtati stvari, što je trajalo oko sat vremena, a za to vrijeme svjedokinja i njena kćerka morale stajati uza zid sa rukama podignutim u vis. Iako su policajci bili vidno uznemireni jer nisu pronašli naoružanje, Dvizac je rekao „*ovdje je lager oružja mi ćemo doći ponovo!*“

393. Po povratku muža i sina sa stadiona, prema riječima svjedokinje, nastaje golgota, jer su svaki dan policajci dolazili oko kuće, bacali zolje i bombe, a bezbjednost je bila na najnižem nivou tako da su spavali u predulazu. U to vrijeme počela su intenzivnija odvođenja muškaraca, patrolirala su vozila policijske stanice i to „Golf“ crvene boje i „zloglasni kombi crvene boje“, za koje se prema riječima svjedokinje, među narodom govorilo „*koga su oni odveli ti idu ili na Manjaču ili u smrt.*“ U međuvremenu aktivni policajac Simo Vujičić, čijem sinu je svjedokinja bila učiteljica, savjetuje svjedokinju da sa djecom napusti Ključ i ona tada shvata kao i ostali „*da je bezbjednost nikakva i da treba da napustim imovinu jer nemam nikakvih prava*“.

394. U to vrijeme davao se proglas da svi muslimani koji ostavljaju imovinu mogu otići iz Ključa, što je zapravo bila jasna poruka muslimanima da za njih tu više nema mjesta i svi su, zatrašeni torturama, razmišljali kako napustiti Ključ. Iako je ostala u gradu, svjedokinja Bajrić je uporno pokušavala pronaći način kako izmjestiti djecu, za što se ukazala prilika 01.10.1992. godine.

395. Iskazi navedenih svjedoka ukazuju na ustaljeni obrazac nasilničkog postupanja prema građanima muslimanske nacionalnosti, kakav je i sami čin potpisivanje izjava za odricanju od imovine sa krajnjim ciljem napuštanja grada Ključa i prividom da se to radi na dobrovoljnoj osnovi. Međutim, Sud zaključuje, da se u nastaloj atmosferi straha i neizvjesnosti, zapravo radilo o napuštanju imovine kao jedinom mogućem izboru spram ostanaka u Ključu koji bi se završavao odvođenjem u zatvor ili logor sa kobnom sudbinom tih, kao i mnogih drugih ljudi prije njih,.

396. Pored naprijed utvrđenih činjenica, ostali izvedeni dokazi, kao što je Informacija o aktivnostima SJB Ključ⁵² za vrijeme borbenih dejstava, pokazuju da su u navedenim aktivnostima sprovednim krajem maja i početkom juna, učestvovali upravo pripadnici policije, pa ostaje nejasno na osnovu čega optužba dovodi u vezu optužene Adamaović Marka i Lukić Boška sa ovim događajima, odnosno u tom smislu Tužilaštvo tokom postupka nije ponudilo dokaze.

(vi) Tačka 6 f) izreke presude- privođenje civila u osnovnu školu u Krasuljama

397. Optužnica je u ovoj tački opisivala napad na nebranjena sela Ramići, Krasulje, sa zaseocima Hripavci i Ošiljak, počevši od 26. juna 1992. godine, kojom prilikom je stanovništvo istjerivano iz svojih kuća, da potom nad njima vršen teror i zastrašivanje

⁵² Materijalni dokaz Tužilaštva BiH broj: T-329

pucanjem iz vatrenog oružja, psovkama i prijetnjama, tako da je tom prilikom ubijen najmanje 21. civil.

398. Odbrana u toku postupka nije osporavala da su se ovi događaji desili, ali je sporila bilo kakvo učešće optuženih Adamovića i Lukića u tim događajima.

399. Na navedene okolnosti svjedočili su: Muratagić Ismet, Sadiković Safet, Bajrić Ćazim, Bajrić Teufik i Kozarac Muhamed, koji je govorio da su stanovnici Hripavaca živjeli u stalnom strahu od srpske vojske, koji je bio pojačan nakon što su preživjeli stanovnici Prhova izbjegli u njihovo selo, prepričavajući brutalno ponašanje srpske vojske.

400. U tom periodu selo Hripavci je bilo u okruženju, i kako kazuje svjedok Muhamed Kozarac, svi su se na neki način krili od vojnika koji su nosili obilježja srpske vojske i koji su prolazeći selma „*ulijevali strah stanovništvu.*“ Opisujući jedan od takvih dana, svjedok navodi da su vojnici opkolili selo i pohvatali sve što su zatekli u kućama, pa da su tako došli i do njegove kuće. Tog dana osim muškaraca pretukli su i žene, a naročito su tukli Hasiju Kozarac. Neke su zastrašivali paljenjem motrnih pila i prijetnjama da će ubiti pojedince i sprovesti razne vrste tortura.

401. Nakon što se stanovništvo skupilo, povelu su ih, uz udaranje puškama- kundacima po leđima, u pravcu Osnovne škole u Krasuljama, a za njima je, sjeća se svjedok Kozarac, išao transporter i da je zapriječeno da će biti ubijeni ako pokušaju bježati. Ističe da je u Osnovnoj školi u Krasuljama nastavljeno ispitivanje, da su tamo mnoge tukli i da su onda odvedeni u Osnovnu školu u Ključu, gdje je nastavljeno fizičko i psihičko zlostavljanje.

402. Svjedok Sadiković Safet je rekao da je krajem juna 1992.godine uhvaćen u svojoj kući u Krasuljama, a zatim tučen i odveden u susjedni zaselak gdje ga je Ratko Buvač preuzeo i odveo u zaseok Čarkić i predao optuženom Marku Adamoviću koji ga je dalje odvezao u osnovnu školu u Krasulje, odakle je većina prebačena u OŠ „Nikola Mačkić“ u Ključ iz koje su, prema iskazima svjedoka Kozarac Muhameda i Sadiković Safeta, kućama vraćena tijela ubijenih Čarkić Derviš, Fazlić Ajiz, Jukić Mirsad i Vučkić Ifet.

403. Kako su neki od svjedoka, kao što su Sadiković Safet i Kozarac Muhamed, u opisanim okolnostima vdjeli i prepoznali optuženog Marka Adamovića, Vijeće se bavilo pitanjem mogućnosti njegovog učešća i uloge u navedenim događajima, s obzirom na svojstvo pomoćnika komandanta za moral i vjerska pitanja, koje je imao u vrijeme koje obuhvaća ova tačka izreke presude.

404. Naime, iz uloženi materijalnih dokaza jasno proizlazi da je komandant 17. lake pješadijske brigade Marko Samardžija, izdao Naredbu broj: strogo, pov.br. 01-93/92 od 25.06.1992 godine⁵³ kojom određuje pretres i čišćenje terena u rejonu Velagići- Ramići-Ošijak i Krasulje, i da u tome treba učestvovati 1. bat. 17. lake pj.br., a odjeljenje vojne policije sa pripadnicima SJB Ključ sa zadatakom da prihvate uhapšene, izvrše njihovu obradu i po potrebi upute ih u SJB Ključ na dalju obradu.

405. Da su u pretresu i čišćenju terena učestvovali pripadnici 1. pj.bat. vidljivo je iz iskaza svjedoka Sadiković Safeta, koji spominje Ratka Buvača, a on je prema materijalnom dokazu⁵⁴ uloženom u spis, u to vrijeme bio komandir 2. čete 1. bataljona 17. l.pj.br. Ključ.

406. Svjedoci Sadiković i Kozarac kritične prilike prepoznaju optuženog Adamovića i tako svjedoče na glavnom pretresu, pa iako ga u istrazi ne spominju, Sud je navedenu činjenicu ocjenio u vezi sa ostalim provedenim dokazima. Naime, u vrijeme koje obuhvata ova tačka optužnice, na području opštine Ključ još uvijek borave dijelovi 17. l.pj.brigade, pa je od odlučnog značaja razmotriti ulogu i značaj prisustva optuženog Adamovića na terenu u vrijeme prikupljanja stanovništva i odvođenja u školu u Krasuljama.

407. Dakle, jasno je da su pripadnici 17. l.pj.brigade u izvršavanju zadatka postupali po Naredbi komandanta brigade Drage Samardžije koju je donio, 25.06.1992 godine, ali se postavlja pitanje na koji način, odnosno u kom svojstvu je optuženi djelovao na terenu, imajući u vidu da mu njegov formacijski raspored u brigadi nije davao bilo kakve komandne ovlasti. Učešće u radnjama pretresa i čišćenja terena, spada u redovne vojne zadatke, kao i privođenje lica po naredbi pretpostavljenog.

408. Ispitivanje privedenih lica od strane organa bezbjednosti također nije nezakonito samo po sebi, a zlostavljanja i nečovječno postupanje kojima su pritvorena lica bila izložena u OŠ „Nikola Mačkić“, njihovo nezakonito zadržavanje u prostorijama SJB Ključ ili odvoženje na Manjaču i druge centre zatočenja, ne može niti je na bilo koji način posljedica radnji optuženog, kako to optužba tvrdi, pri tome ne nudeći subjektivne ni objektivne dokaze u korist takvih tvrdnji.

409. Učešće optuženih Marka Adamovića, a naročito Boška Lukića, u događajima iz ove tačke izreke presude, nije dovoljno precizirano u optužnici, niti ih svjedoci, čak i oni koji

⁵³ Materijalni dokaz Tužilaštva BiH broj: T-185.

⁵⁴ Materijalni dokaz Tužilaštva BiH broj: 196.

Adamovića na terenu vide, spominju kao učesnike opisanog događaja na način da preduzimaju radnje navedene u tački 6. f) izreke presude.

(vii) Tačka 6 g) izreke presude- privođenja i zlostavljanja u prostorijama OŠ „Nikola Mačkić” u Ključu – transportovanje zarobljenika u logor Manjača

410. Optužnica je u ovoj tački opisala postupanje prema muškarcima koji su nakon nezakonitog lišenja slobode zatvoreni u držani u prostorijama Osnovne škole „Nikola Mačkić“ u nehumanim uslovima, nakon čega bivaju prebačeni u osnovnu školu na Sitnici, a odatle najmanje 1160 zatvorenika transportovano u logor „Manjača“, kojom prilikom je odmah po dolasku u logor podlegao Delalović Husein, a Filipović Omer i Bender Esad ubijeni premlaćivanjem.

411. Odbrana nije osporavala navedene događaje, koje je potvrdilo preko 40 saslušanih svjedoka, među kojima i Kričković Lazo, Radulović Mile, Radinković Radimir, Vejin Marinko, Aničić Lako, Ćemal Fahrudin, Egrlić Asim, Omerović Jusuf, Hrnčić Ćerim, Turkanović Senada, Bilajac Ismet, Bajrić Ćazim, Bajrić Teufik, Šchić Mujo, Šulić Esad, Kapetanović Nermin, Stanarević Dušan i Vujičić Simo.

412. Navedeni svjedoci su opisivali nezakonita hapšenja i zatvaranja muškaraca nesrpske nacionanosti, koja su počela nedugo po okončanju artiljerijskog napda Velagiće i Pudina han. Neki od pripadnika SJB Ključ, saslušani u svojstvu svjedoka kao što je slučaj sa Lakom Aničićem, smatra u to vrijeme da je cilj privođenja bilo razotkrivanje počinitelja napada na kolonu mlade vojske i ubistva zamjenika komandira policije Dušana Stojakovića zv. Duća. Međutim, Vijeće za takve navode nije našlo uporište u provedenim dokazima, s obzirom da lišenje slobode nije provođeno u skladu sa pravilima niti su lica tom prilikom obavještavana o razlozima lišenja slobode kako su govorili mnogi svjedoci optužbe koji su se našli u takvim okolnostima.

413. U prostorijama OŠ „Nikola Mačkić“ lica su držana u nehumanim uslovima, često izvrgnuti raznim oblicima zlostavljanja i maltretiranja, što dodatno potkrepljuje zaključak da razlozi njihovog privođenja, a naročito daljeg zadržavanja, nisu bili legitimni. Navedena lica su najčešće iz prostorija osnovne škole transportovana u logor „Manjača“, gdje su neki od zatvorenih lica dovođeni u jako teškom stanju, pa je tako odmah po dolasku u logor „Manjača“ od posljedica premlaćivanja u osnovnoj školi u Ključu umro Delalović Husein, dok je svjedok Filipović Muhamed svog brata Filipović Omera posljednji put vidio mrtvog na „Manjači“, a koji je podlegao nakon što su ga prethodno pretukli stražari. Nasilnu smrt Bender Esada osim svjedoka Filipović Muhameda potvrdili su i brojni drugi svjedoci, istovremeno opisujući nasilje i zlostavljanje kojim su bili podvrgnuti za vrijeme svog boravka.

414. Na temelju iskaza svjedoka Kričković Laze, Radulović Mile, Radinković Radomira, Vejin Marinka, Aničić Lake, Ćemal Fahrudina, Egrlić Asima i drugih saslušanih na ovu okolnost, Vijeće zaključuje da je u sprovođenju zarobljenika u logor „Manjača“ učestvovala policija SJB Ključ, s tim da većina njih potvrđuje da su policajci iz Ključa i naknadno dolazili i vršili isljeđivanje zarobljenika, a među njima se najviše isticao Tode Gajić. Da je zaista tako, potvrdio je i svjedok Lako Aničić, pripadnik SJB Ključ, koji je na „Manjaču“ privodio zatvorenike iz škole na Sitnici. On je takođe izjavio da su ta lica „*nakon neuslovnog boravka od nekoliko dana u OŠ Sitnica, iscrpljeni, umorni, isprebijani prepješačili put do logora „Manjača“*“.

415. Naredbu⁵⁵ za formiranje sabirnih logora za ratne zarobljenike u prostorijama bivšeg KDP Stara Gradiška i poligona „Kozara“ u d.Dobrnja-Manjača od 07.01.1992. godine, donio je komandant komande V koprusa, general potpukovnik Vladimir Vuković . U istoj se navodi da će obezbjeđenje logora vršiti jedinica iz sastava 5. bVP čiju jačinu i sastav reguliše načelnik obavještajno bezbjedonosnog organa koprusa.

416. Osim velikog broja iskaza u toku postupka saslušanih svjedoka Tužilaštva, koji na jedinstven način opisuju torture i zlostavljanja u logoru i na nesumnjiv način potvrđuju učešće pripadnika SJB Ključ u pitanjima transporta, obezbjeđenja i isljeđivanja zarobljenika u logoru „Manjača“, niti jedan provedeni dokaz ne ukazuje da su u ovim aktivnostima učestvovali pripadnici 17. lake.pj.br.Ključ, odnosno da su optuženi na bilo kakav način učestvovali ili doprinjeli navedenim zločinima opisanim u tački 6. g) izreke presude.

Tačka 6 h) izreke presude- sistematsko razaranje, oštećivanje naselja, pljačkanje pokretne imovine i organizovano iseljavanje stanovništva

417. Optužnica u ovoj tački navodi da su za vrijeme i nakon udruženog napada, izvršenog od strane vojske i policije Republike srpske, sistematski razarana i oštećivana naselja i sela nastanjena muslimanskim i hrvatskim stanovništvom, među njima i muslimanski dio grada Ključa, Pudín han, Velagići, Biljani, Plamenice, Prhovo, Krasulje, Crljeni i Sanica te je pljačkana pokretna imovina koja je organizovano skupljana u skladišta ratnog plijena kojom je rukovano uz upustva Kriznog štaba opštine, i bilo pod kontrolom policije, a stanovništvo koje nije lišeno slobode organizovano iseljevano sa područja opštine.

418. Odbrana u toku postupka nije osporavala da su se ovi događaji desili, ali je sporila bilo kakvo učešće optuženih Adamovića i Lukića u tim događajima.

⁵⁵ Materijalni dokaz Tužilaštva BiH broj: T-128.

419. Iz iskaza svjedoka među kojima su i svjedoci Muratagić Ismet, Sadiković Safet, Ćazim Bajrić, Kozarac Muhamed i Bajrić Teufika proizilazi, da su nakon prestanka granatiranja, zarobljavanja i odvoženja muškaraca u centre zatočenja, pripadnici vojske i policije često prolazili kroz sela i naselja opštine Ključ, među kojima su Krasulje, Ramići, Hripavci, Plamenice, Crljeni, kao i druga sela nastanjena muslimanskim stanovništvom, te da je tom prilikom vršen pretres kuća, pljačkana imovina i vršeno zastrašivanje stanovništva, a zbog čega je veliki broj civila na najmanji znak dolaska vojske bježao u okolne šume.

420. O masovnosti tako prikupljenje imovine dovoljno govori činjenica da su opštinski organi pristupili organizovanom smještanju, a kasnije i podjeli pokretne imovine koja je pripadala Muslimanima i Hrvatima opštine Ključ. Tako je svjedok optužbe, Ristić Miladin, koji je bio predsjednik Centralne komisije za ratni plijen, na glavnom pretresu pojasnio da je komisija bila zadužena za brigu o pokretnim stvarima koje su bile u vlasništvu Muslimana i Hrvata, dodavši da je ta imovina bila oduzimana, i lagerovana u skladište u blizini zgrade opštine. Među pokretnim stvarima bilo je traktora, freza, kosilica i drugih poljoprivrednih mašina, namještaja, motornih vozila i raznih drugih stvari.

421. Obzirom na artiljerijski napad, te česte upade i zastrašivanje stanovnika, njihovo zlostavljanje i hapšenje te odvođenje muškaraca, da se zaključiti da napuštanje imovine u to vrijeme očito nije bilo dobrovoljno, iako su opštinske vlasti nastojale to legalizirati time što su kao uslov odlaska sa teritorije opštine Ključ zahtijevale od svakog građanina da prije odlaska daju izjavu o dobrovoljnom ustupanju imovine opštinskim vlastima. Tek tada, opštinski organi vlasti bi organizovali prijevoz takve imovine autobusima ili teretnim kamionima.

422. Saslušani svjedoci na ovu okolnost jesu izjavili da su željeli napustiti opštinu Ključ, ali samo zato jer su uslovi života postali nepodnošljivi, pa se u tom smislu bilo kakva izjava o dobrovoljnom odlasku i napuštanju imovine u uslovima u kojima su se oni nalazili, bez stvarne mogućnosti izbora, ne može smatrati svojevolumom, a što potvrđuje i svjedok Ristić, očigledno svjestan okruženja u kojem je živio i da su stanovnici opštine Ključ muslimanske i hrvatske nacionalnosti bili u stalnoj neizvjesnosti za vlastiti život i sigurnost svojih porodica.

423. Na ovu okolnost izvedeni su brojni materijalni dokazi, kao što su Zapisnici o sačinjavanju izjave o trajnom napuštanju opštine i dobrovoljnom ostavljanju nepokretne

imovine⁵⁶, Rješenje o imenovanju komisije za prijem ratnog plijena broj: 05-01-96/92 od 13.07.1992.godine⁵⁷, Odluka ratnog predsjedništva broj: 05-01-715/92 od 16.11.1992.godine⁵⁸ dok su svi svjedoci potvrdili da su prilikom davanja Izjave o trajnom napuštanju opštine Ključ morali potpisati i ustupiti srpskoj opštini Ključ svu imovinu koju su posjedovali, što odbrana u krajnjem nije ni osporavala.

424. Iz provedenih dokaza proizilazi da je navedene aktivnosti na području opštine Ključ iniciralo i organizovalo Ratno predsjedništvo opštine Ključ. U tom kontekstu, Vijeće je cijeno da je članstvo ovog civilnog organa bilo identično članstvu koje je ranije imao Krizni štab ove opštine, a u tom sastavu nisu bili optuženi Boško Lukić i Marko Adamović. Optuženi nisu bili ni članovi Komisije za prijem ratnog plijena, kako je to vidljivo iz Izvoda iz zapisnika sa sjednice Ratnog predsjedništva SO Ključ, održane 10.07.1992. godine.⁵⁹

425. Imajuću u vidu navedeno, po ocjeni pretresnog Vijeća, izmjenjena optužnica je propustila da na adekvatan način činjenično precizira eventualno učešće optuženih u donošenju odluka po ovim pitanjima, posebno sa aspekta svojstva⁶⁰ koje su imali u tom periodu, te jasno navesti kojim radnjama su to optuženi doprinjeli ili omogućili sprovođenje ovih aktivnosti, tako da je optužnica u tom smislu ostala nedorečena i nejasna.

426. S druge strane, provedeni dokazi nisu pokazali koje su to vojne jedinice učestvovala u pljačkanju imovine, što pretresno Vijeće cijeni od velike važnosti, posebno ako se ima u vidu da je u to vrijeme na području opštine Ključ bio prisutan veliki broj vojnih i paravojnih formacija.

Tačka 6. i) izreke presude- ubistva u Botonjićima na lokalitetu "Kamen"

427. Ovom tačkom su opisana ubistva koja su se desila u zascoku Botonjići 08.08.1992. godine, kojom prilikom su vojnici odvojili najmanje 7 muškaraca, dva maloljetna dječaka, tri žene i povelu u pravcu lokaliteta „Kamen“, usput ubili starca Botonjić Abida, ostale ubili i zapalili u štali Botonjić Hilme, a preživjele žene i djecu protjerali u susjedno selo Crnalići.

⁵⁶ Materijalni dokaz Tužilaštva BiH broj: T-259.

⁵⁷ Materijalni dokaz Tužilaštva BiH broj: T-70a.

⁵⁸ Materijalni dokaz Tužilaštva BiH broj: T-356.

⁵⁹ Materijalni dokaz Tužilaštva BiH broj: T-245.

⁶⁰ Svojestvo optuženih u periodu koji obuhvaća ova tačka optužnice detaljno je izloženo u poglavlju VI obrazloženja presude.

428. Odbrana u toku postupka nije osporavala da su se ovi događaji desili, ali je sporila bilo kakvo učešće optuženih Adamovića i Lukića u tim događajima.

429. Da su se desila ubistva stanovnika Botonjića na lokalitetu „Kamen, dokazuje i Zapisnikom o uviđaju, ekshumaciji i identifikaciji masovne grobnice na lokalitetu sela Botonjić zv. „Kamen“, sa propratnom fotodokumentacijom i skicom lica mjesta.

430. Svjedoci Kričković Lazo, Botonjić Naila, Crnalić Huse, Ahmet Crnalić, Džaferagić Šemso i Radulović Mile u svojim iskazima koji su saglasni u odlučnim činjenicama, potvrđuju da su stanovnici Donje Sanice, pa i zaseoka Botonjića, više puta privođeni, zatvarani, da je selo pretresano i da su skoro svi sposobni muškarci odvedeni 10.jula 1992. godine u školu u Biljane, odakle se nisu vratili. Potpuniju elaboraciju ovog događaja Vijeće je dalo i upućuje na tačku 5.obrazloženja ove presude.

431. Događaj koji obuhvata ova tačka izreke presude, desio se prema iskazima svjedoka negdje oko 8. augusta 1992.godine, kada je 12 stanovnika Botonjića ubijeno, a preostali protjerani u susjedno selo Crnaliće. Svjedokinja Botonjić Naila se sjeća da je početkom avgusta 1992. godine došla vojska u selo i istjerala svo stanovništvo iz kuća, a potom odvojila 12 osoba, ne gledajući na spol i godine i odvela u pravcu lokaliteta poznatog kao „Kamen“, a preostalo stanovništvo protjeruje u susjedno selo Crnaliće. Tu noć, kazuje svjedokinja, čula je plač, pucnjavu, galamu, vidi da gore kuće u Botonjićima i čeka da joj neko donese bilo kakvu vijest o sinu Erminu koji je imao 16 godina, a kojeg su tog dana odveli zajedno sa prijateljem Teufikom, i mještanima Fehimom, Abidom i Ahmom Botonjić.

432. Plač i galamu koja je tu noć dolazila iz pravca sela Botonjići, slušao je i svjedok Crnalić Huse, koji je prepoznao glas Botonjić Abida i čuo da na mostiću u neposrednoj blizini njegove kuće, govori „*nemoj me Mile*“, a nakon toga čuo pucanj, da bi naredno jutro po nalogu policije, upravo ovaj svjedok, iz vode izvukao mrtvo tijelo Abida Botonjića i zajedno sa njegovim zetom ga ukopao. Nakon što je svjedokinja Botonjić Naila narednog dana sa drugim ženama, otišla u selo, vidjela je da je u vlastitoj kući zapaljen Fehim Botonjić, a na lokalitetu „Kamena“su pronašli izgorjele kosti i lobanje, međutim, nije pronašla leš svog sina i on se još uvijek vodi kao nestali.

433. Ubistva 12 civila u selu Botonjići potvrdili su i drugi svjedoci, među kojima svjedok Radulović Mile, koji je kritičnog dana bio na punktu i vidio vojsku koja se vraća iz tog pravca i svjedok Kričković Lazo, koji je kao policajac SJB Ključ – Odjeljenje Sanica išao na lokalitet Botonjičkog „Kamena“ sa uviđajnom ekipom koja je došla iz Ključa, gdje su, kako on kaže, ubijeni ljudi i zapaljena je neka pojata u Botonjićima, dodajući da počinioci ovog zločina nisu nikada otkriveni.

434. Prema riječima svjedoka Laze Kričkovića, u timu kriminalističkih tehničara, sjeća se da je bio izvjesni Gojko Gavrilović, ne sjeća se imena sudije, ali zna da Zapisnik o izvršenom uvidaju nije ukazivao na moguće počinioce stravičnog zločina jer nije bilo moguće ustanoviti koja jedinica je učestvovala u odvođenju i ubijanju mještana Botonjića, pa stoga Vijeće ne nalazi dokazanim da su optuženi Boško Lukić i Marko Adamović na bilo koji način učestvovali ili doprinjeli počinjenju zločina iz tačka 6. i) izreke ove presude

435. Kada je u pitanju prisustvo optuženog Marka Adamovića na prostoru opštine Ključ u vrijeme obuhvaćeno ovom tačkom izreke presude, Vijeće nalazi korisnim napomenuti da su gotovo svi svjedoci odbrane potvrdili da je optuženi u periodu jula i avgusta 1992. godine, bio u Taktičkoj grupi 2 u rejonu Jajca. Kako je ranije obrazloženo⁶¹, Vijeće nije prihvatilo tezu odbrane da optuženi područje opštine napušta već 20. juna, ali materijalni dokazi datirani sa kasnijim mjesecima, odnosno Redovni borbeni izvještaji TG 2 upućeni komandi 2. Krajiškog korpusa⁶² nesumnjivo ukazuju na učešće dijelova 17. lake ključke brigade u borbenim zadacima Taktičke grupe 2., dok istovremeno nije izveden niti jedan dokaz koji bi nesumnjivo ukazivao da je postupanje optuženog Adamovića u to vrijeme imalo bilo kakve veze sa naprijed opisanim radnjama.

7. Tačka 7 izreke presude- uništavanje religijskih objekata na području opštine Ključ

436. Ova tačka izreke presude bavi se pitanjem uništenja vjerskih objekata na teritoriju opštine Ključ, među kojima su džamije u Tičevićima MZ Velagići, Krasuljama, nova džamija u Velagićima, džamija u Biljanima, te i gradska džamija i katolička crkva u gradu Ključu, što odbrana tokom postupka nije osporavala, sporeći pri tom bilo kakvo učešće optuženih Adamovića i Lukića u navedenim događajima.

437. Da su na području opštine Ključ razrušeni vjerski objekti potvrđuju svjedoci Bajrić Hadžija i Zukanović Fikreta koje navode da je nakon 27.05.1992. godine oko 03,00 sata ujutru, nakon što je prethodno minirana, srušena džamija u Ključu, dok je svjedok Muratagić Safet lično vidio rušenje džamije u Humićima. Zaštićeni svjedok „A“ je posmatrao granatiranje i rušenje džamije u Velagićima, a svi navedeni svjedoci potvrđuju i rušenje katoličke crkve u gradu Ključu.

438. Neki od svjedoka kao što je svjedok Enes Salihović, navode da su vjerski objekti granatirani sa iste lokacije sa koje je artiljerijski dejstvovano po Ključu i okolini, dok

⁶¹ Ovim pitanjem Vijeće se bavilo prilikom obrazlaganja tačke 5 izreke presude.

⁶² Materijalni dokaz Tužilaštva BiH broj: T-455.

svjedok Šulić Esad navodi da je od srpskih stražara na Manjači, saznao da je džamiju u Ključu eksplozivom srušio izvjesni „*Stijak*“. Da je rušenjem ove džamije potpuno oštećena kuća optuženog Adamovića koja se nalazila u njenoj neposrednoj blizini, potvrdio je i sam optuženi saslušan u svojstvu svjedoka kao i svjedokinja Zubčević Murfeta, pa se postavlja logično pitanje, zašto bi optuženi na način kako mu to stavlja na teret optužnica, poduzeo radnje rušenja džamije i tako doveo u opasnost svoj život i život svoje porodice.

439. Naime, optuženi Adamović je prilikom svjedočenja pojasnio da je stanovao u montažnom objektu u blizini džamije koji se srušio od posljedica miniranja i da je nakon toga prešao u stan svjedokinje Zubčević Murfete koja mu je to ponudila s obzirom da je uz bratovo garantno pismo trebala ići u SAD. Ova svjedokinja je u svom iskazu potvrdila da je te prilike srušen objekat u kojem je stanovao optuženi, ali je i ustvrdila da ju je optuženi faktički istjerao i uzurpirao njen stan, odnosno da njen odlazak iz Ključa nije bio doborovljan.

440. Međutim, Vijeće ne nalazi iskaz ove svjedokinje u potpunosti uvjerljivim, s obzirom da je tokom unakrsnog ispitivanja pojašnjavala da je zbog cjelokupne situacije na području opštine Ključ zapravo željela napustiti to područje. Vijeću je razumljivo da konstatni strah i neizvjesnost primorava stanovništvo opštine Ključ da napusti svoju imovinu i da to niko nije želio, ali Vijeće za konkretni slučaj ne može zaključiti da je oštećena stan napustila upravo zbog prijetnji ili ucjena od strane optuženog Marka Adamovića.

441. Vijeće nije steklo uvjerenje da je prijetnji stvarno bilo, posebno ako se ima u vidu da se optuženi pobrinuo da svjedokinja sa suprugom i stvarima koje su nosili, bezbjedno stigne u Banja Luku, čime se vjerovatno nastojao odužiti za ustupljeni stan u kojem bi boravio sa porodicom, a nakon što je njegova kuća oštećena.

442. Kada su u pitanju drugi vjerski objekti na području opštine Ključ i njihovo rušenje, Vijeće je pošlo od toga da je artiljerijski napad najvjerovatnije izvršen sa područja Laništa, gdje su prema izvedenim dokazima⁶³ najvjerovatnije bile jedinice Kninskog korpusa. Međutim, kako Tužilaštvo u tom pravcu nije pružilo dokaze Vijeće nije moglo sa preciznošću utvrditi koje su jedinice izvršile granatiranje, koje je rezultiralo uništenjem vjerskih objekata pa tako ni ulogu optuženih koji su imali određene pozicije da bi se mogli dovesti u vezu sa radnjama opisanim u tački 7.izreke presude.

⁶³ Ocjena iskaza svjedoka i materijalnih dokaza koji upućuju na navedeni zaključak data je u obrazloženju tačke f) dijela 3. presude pod naslovom „Artiljerijski napad na naselja Velagići i Pudina han.“

VIII. ZAKLJUČAK

443. Sve činjenice koje idu na štetu (*In peius*) optužene osobe moraju se sa sigurnošću dokazati, a ako se to ne postigne, uzima se kao da one i ne postoje. S druge strane, sve činjenice koje idu u korist (*In favorem*) optužene osobe, uzimaju se da postoje i onda i kad su utvrđene sa vjerovatnošću.

444. Ako se i nakon savjesne ocjene dokaza “pojedinačno i u vezi sa ostalim dokazima” dileme ne razjasne, onda se prema članu 3. stav 1. ZKP BiH “svako smatra nevinim za krivično djelo dok se pravosnažnom presudom ne utvrdi njegova krivnja”. Stav 2. istog člana zakona, utvrđuje princip *In dubio pro reo* prema kome kada postoji “sumnja u pogledu postojanja činjenica koje čine obilježja krivičnog djela ili o kojima ovisi primjena neke odredbe krivičnog zakonodavstva, Sud rješava presudom na način koji je povoljniji za optuženog“.

445. U situaciji kada postoji dileme oko neke pravno relevantne činjenice, odnosno elementa krivičnog djela koje se optuženom stavlja na teret, ovaj princip podrazumjeva primjenu ne samo blaže kazne, nego i oslobađajuću presudu.

446. Nadalje, odredba člana 284. tačka c) ZKP BiH propisuje da “ako nije dokazano da je optuženi učinio krivično djelo za koje se optužuje, sud će donijeti presudu kojom se optuženi oslobađa od optužbe“.

447. Vijeće je na temelju provedenih dokaza zaključilo da su se na području opštine Ključ desili brojni teški zločini, opisani u pojedinačnim tačkama izreke ove presude i potvrđeni iskazima brojnih saslušanih svjedoka i provedenim materijalnim dokazima, na koje se Vijeće poziva u obrazlaganju činjeničnih navoda koji se optuženim stavljaju na teret. Međutim, Tužiteljica Tužilaštva BiH tokom predmetnog postupka nije dokazala da su optuženi Boško Lukić i Marko Adamović, bili aktivni članovi SDS-a, niti da su u tom svojstvu zajedno sa vojnim i civilnim rukovodstvom bili učesnici UZP-a, niti da su u tom svojstvu dali bilo kakav doprinos provođenju plana koji je podrazumijevao trajno nasilno uklanjanje kroz krivična djela progona, nesrpskog stanovništva sa teritorije planirane srpske države.

448. Također nije dokazano da su optuženi Boško Lukić, kao komandant štaba TO, načelnik štaba 17 klj.l.pj.brigade i pomoćnik komandanta za pozadinu, te optuženi Marko Adamović, kao zamjenik komandanta 3. pj. bataljona, komandant komande odbrane grada i pomoćnik komandanta za moral i vjerska pitanja u 17. klj.l.pj.brigadi izvršili pripreme, omogućili i rukovodili napadom na civilno stanovništvo nebranjanih muslimanskih sela, učestvovali u nezakonitom zatvaranju i nehumanom tretmanu i ubijanju civila nesrpske nacionalnosti na teritoriji opštine Ključ, na način kako im to stavlja na teret izmjenjena optužnica.

449. Kako Tužilaštvo van razumne sumnje nije dokazalo da su učinioci navedenog krivičnog djela optuženi Adamović Marko i Lukić Boško, rukovodeći se naprijed navedenim zakonskim odredbama i principima, Vijeće je odlučilo da usljed nedostatka dokaza, optužene oslobodi od optužbe.

IX. ODLUKA O TROŠKOVIMA KRIVIČNOG POSTUPKA

450. Na osnovu člana 189. stav 1. ZKP BiH troškovi krivičnog postupka iz člana 185. stav 2. tačke a) do f) ovog Zakona, kao i nužni izdaci i nagrada branilaca, padaju na teret budžetskih sredstava Suda.

X. ODLUKA O IMOVINSKO PRAVNIM ZAHTJEVIMA

451. Na osnovu člana 198. stav 3. ZKP BiH oštećeni se sa svojim imovinsko pravnim zahtjevima upućuju na parnicu.

Zapisničar:

Lejla Haračić
Pravni savjetnik- asistent

PREDSJEDNIK VIJEĆA
SUDIJA

Jasmina Kosović

Pouka o pravnom lijeku: Protiv ove presude dozvoljena je žalba Apelacionom odjeljenju Odjela I Suda Bosne i Hercegovine u roku od 15 (petnaest) dana od dana prijema pismenog otpavka ove presude. Žalba se u dovoljnom broju primjeraka predaje Sudu.

*Aneks I koji sadrži spisak dokaza izvedenih na glavnom pretresu predstavlja sastavni dio ove presude.

XI. ANEKS 1- DOKAZI

A. DATUMI SVJEDOČENJA SASLUŠANIH SVJEDOKA TUŽILAŠTVA

Svjedok	Datum svjedočenja
1.Fahrudin Ćemal	25.09.2008. godine
2.Muhamed Filipović	29.09.2008. godine 06. i 08.10.2008. godine
3.Asim Egrlić	13.10.2008. godine 15.10.2008. godine 20.10.2008. godine
4.Jusuf Omerović	22.10.2008. godine 27.10.2008. godine
5.Atif Džafić	29.10.2008. godine 03.11.2008. godine 05.11.2008. godine 10.11.2008. godine
6.Luka Brkić	12.11.2008. godine
7.Mustafa Lepirica	24.11.2008. godine
8.Hilmija Hamedović	01.12.2008.godine 03.12.2008. godinc
9.Ćerim Hrnčić	10.12.2008. godine
10.Fahrudin Krivić	15.12.2008. godine
11.Behrem Šarić	12.01.2009. godinc 15.01.2009. godine
12.Enes Salihović	15.01.2009. godine 26.01.2009. godine 04.02.2009. godine
13.Ibrahim Bajrić	09.02.2009. godine
14.Džemal Draganović	11.02.2009. godine
15.Ekrem Čehić	23.02.2009. godine 25.02.2009. godine
16.Ramo Duranović	04.03.2009. godine
17.Scnada Turkanović	09.03.2009. godinc
18. Hađija Bajrić	11.03.2009. godine
19. Adnan Teminović	16.03.2009. godine
20. Senad Draganović	18.03.2009. godinc
21. Mirsad Dervišević	23.03.2009. godine
22. Lako Aničić	30.03.2009. godine

23. Ismet Bilajac	01.04.2009. godine
24. Radomir Radinković	06.04.2009. godine
25. Salihović Latif	08.04.2009. godine
26. Salihović Hasan	13.04.2009. godine
27. svjedok A	15.04.2009. godine
28. Vitomir Gajić	06.05.2009. godine
29. Miljević Marinko	11.05.2009. godine
30. Radojčić Željko	11.05.2009. godine
31. Enes Lemaš	13.05.2009. godine
32. Nikola Savanović	13.05.2009. godine
33. Zlatan Medić	18.05.2009. godine
34. Hamida Hadžić	18.05.2009. godine
35. Mirsad Puškar	20.05.2009. godine
36. Devla Halep-Pehadžić	20.05.2009. godine
37. Lazo Kričković	25.05.2009. godine
38. Zaim Smajić	27.05.2009. godine
39. Mimka Brkić	27.05.2009. godine
40. Bedrudin Brkić	01.06.2009. godine
41. Salko Kranić	01.06.2009. godine
42. Hrgić Milorad	08.06.2009. godine
43. Kuburić Radenko	08.06.2009. godine 10.06.2009. godine
44. svjedok C	10.06.2009. godine
45. Nafa Smajić	15.06.2009. godine
46. Muharem Islamagić	15.06.2009. godine
47. Senad Pervić	17.06.2009. godine
48. Elvir Jusić	17.06.2009. godine
49. Alem Hadžić	22.06.2009. godine
50. Senad Medanović	22.06.2009. godine 29.06.2009. godine
51. Hamid Hadžić	29.06.2009. godine
52. Sadeta Medanović	01.07.2009. godine
53. Nermina Medanović	01.07.2009. godine
54. Kana Mešić	06.07.2009. godine
55. Nevres Mešić	06.07.2009. godine
56. Edin Hadžić	10.08.2009. godine
57. Safet Muratagić	24.08.2009. godine
58. Miladin Ristić	26.08.2009. godine
59. Ismet Muratagić	07.09.2009. godine
60. Sadiković Safet	07.09.2009. godine

61. Bajrić Ćazim	09.09.2009. godine	
62. Kozarac Muhamed	14.09.2009. godine	
63. Ajiz Bečić	16.09.2009. godine	
64. Bajrić Teufik	23.09.2009. godine	
65. Naila Botonjić	07.10.2009. godine	
66. Zubčević Murfeta	12.10.2009. godine	
67. Huse Crnalić	14.10.2009. godine	
68. Šemso Džaferagić	26.10.2009. godine	
69. Ismet Zukanović	28.10.2009. godine	
70. Feriz Dervišević	02.11.2009. godine	
71. Zaštićeni svjedok B	04.11.2009. godine	
72. Čajić Mujo	09.11.2009. godine	
73. Makbula Mešanović	11.11.2009. godine	
74. Vukić Dragan	18.11.2009. godine	
75. Šljivar Hasiba	30.11.2009. godine	
76. Crnolić Ahmed	07.12.2009. godine	
77. Fikreta Zukanović	14.12.2009. godine	
78. Šchić Mujo	14.12.2009. godine	
79. Mladenović Milenko	16.12.2009. godine	
80. Mile Radulović	16.12.2009. godine	
81. Banjalučkić Mehmed	21.12.2009. godine	
82. Marinko Vejin	23.12.2009. godine 27.01.2010. godine 22.02.2010. godine	
83. Kujundžić Ismet	24.02.2010. godine	
84. Stevan Karač	08.03.2010. godine	
85. Begić Mehmed	10.03.2010. godine	
86. Hazim Lošić	15.03.2010. godine	
87. Esad Šulić	17.03.2010. godine	
88. Leopold Flat	22.03.2010. godine	
89. Merima Filipović	24.03.2010. godine	
90. Kemal Zukić	12.04.2010. godine	
91. Nermin Kapetanović	19.04.2010. godine	
92. Asim Vučkić	21.04.2010. godine	
93. Enes Mršić	26.04.2010. godine	
94. svjedok D	18.04.2011. Tužilaštva	replika

B. MATERIJALNI DOKAZI TUŽILAŠTVA

Dokaz T-1- Zapisnik o saslušanju svjedoka Fahrudina Ćemal broj KT-RZ-119/05 od 4.4.2007.godine

Dokaz T-2- Zapisnik o saslušanju svjedoka Muhameda Filipovića broj KT-RZ-119/05 od 2.4.2007.godine

Dokaz T-3- Mapa Ključa, dokument sa ovjerom MKSJ

Dokaz T-4- Saopštenje za javnost SDA-a, Gradski odbor SDA Ključ, broj 33/91 od 21.09.1991. godine

Dokaz T-5- Inicijativa za održavanje skupa dobre volje pripremljenog za srijedu 25.9.1991. godine, MBO, Općinski odbor MBO Ključ, broj 35/91 od 23.09.1991. godine

Dokaz T-6- Naredba SDS Sarajevo, broj 45487 SOKLJ YU, 45135 SO CEL YU

Dokaz T-7- Službeno saopćenje MBO, Općinski odbor Mbo Ključ, SDA, Gradski odbor Ključ, br. 44/91 od 31.01.1991. godine

Dokaz T-8- Akt pod nazivom „Opština Bosanski Ključ“, broj dokaza MKSJ 00595279 (relevantna prva strana, ostale uložene zbog ovjere MKSJ-a)

Dokaz T-9- Video zapis „Ključ 1992“ sa popratnom dokumentacijom kao dokaz da snimak potiče iz MKSJ-a

Dokaz T-10- Zapisnik o saslušanju svjedoka Egrić Asima, broj KT-RZ-119/05 od 01.04.2007. godine

Dokaz T-11- Zapisnik o saslušanju svjedoka Jusufa Omerovića, broj KT-RZ-119/05 od 08.04.2007. godine

Dokaz T-12- Topografska mapa opštine Ključ (jednog dijela)

Dokaz T-13- ovjerena fotokopija knjige primopredaje dežurstva od 28.2.1992. godine-SJB Ključ (dokaz se nalazi u posebnoj kutiji u ormaru)

Dokaz T-14 - ovjerena fotokopija radne liste za maj 1992-septembar 1993. godine (dokaz se nalazi u posebnoj kutiji u ormaru)

Dokaz T-15 - Zapisnik o saslušanju svjedoka Atifa Džafića broj KT-RZ-119/05 od 31.1.2008. godine

Dokaz T-16 - zapisnik o saslušanju svjedoka Brkić Luke broj KT-RZ-119/08 od 4.4.2007 godine

Dokaz T-17 - Zapisnik o saslušanju Lepirica Mustafe broj KT-RZ-119/05 od 02.04.2007. godine

Dokaz T-18- zapisnik o saslušanju svjedoka Hamedović Hilmije broj KT-RZ-119/05 od 04.06.23007 godine

Dokaz T-19- zapisnik o saslušanju svjedoka Ćerima Hrnčića broj KT-RZ-119/05 od 5.4.2007. godine

Dokaz T-20- zapisnik o saslušanju svjedoka Fahrudina Krivića broj KT-RZ-119/05 od 22.11.2007. godine

Dokaz T-21- zapisnik o saslušanju svjedoka Behrema Šarića broj KT-RZ-119/05 od 29.01.2008. godine

Dokaz T-22- zapisnik o saslušanju svjedoka Enesa Salihovića br. KT-RZ-119/05 od 26.12.2007

Dokaz T23- Zapisnik o saslušanju svjedoka Ibrahima Bajrića br. 05-1/08-1-145/08 od 22.02.2008

Dokaz T24- Zapisnik o saslušanju svjedoka Džemala Draganovića br. KT-RZ-119/05 od 03.12.2007.

Dokaz T25- Zapisnik Tužilaštva BiH br. KT-RZ-119/05 od 26.12.2007 o saslušanju svjedoka Ekrema Čehića

T26- Zapisnik Tužilaštva BiH br. KT-RZ 119/05 od 27.12. 2007 o saslušanju svjedoka Rame Duranovića

T 27- Zapisnik br. 05-1/08-1-144/08 od 22.02.2008 o saslušanju svjedoka Senade Turkanović

T28- Zapisnik SIPA-e br 17-11/3-04-2-126/06 od 05.04.2006 o saslušanju svjedoka Hadije Bajrić

T28a - Zapisnik Tužilaštva BiH br. KT-RZ-119/05 od 24.01.2008 o saslušanju svjedoka Hadije Bajrić

T29 - Zapisnik Tužilaštva BiH br. KT-RZ-119/05 od 04.06.2007. o saslušanju svjedoka Adnana Teminovića

T30 - Zapisnik Tužilaštva BiH br. KT-RZ-119/05 od 14.12.2007. o saslušanju svjedoka Senada Draganovića

T31 – Zapisnik o saslušanju svjedoka Mirsada Derviševića data Trećoj policijskom upravi, broj 05-1/8-1-682/07 od 08.12.2007. godine

T32 – knjiga primopredaje dežurstava u peridu od 01.08.1992. godine do 07.10.1992. godine

T33 – zapisnik o saslušanju svjedoka Lake Aničića dat Tužilaštvu BiH dana 24.01.2008. godine

T-34 – zapisnik o saslušanju svjedoka Radinković Radomira dat Tužilaštvu BiH dana 24.12.2007. godine

T-35- službena zabilješka koju je sačinio Radinković Radomir 30.07.1992. godine na okolnosti umiranja Filipović Omera i Enesa

T-36– zapisnik o saslušanju svjedoka Latifa Salihovića dat Tužilaštvu BiH dana 05.12.2007. godine

T-37– zapisnik o saslušanju svjedoka Hasana Salihovića dat Tužilaštvu BiH dana 30.11.2007. godine

T-38– zapisnik o saslušanju svjedoka A dat Tužilaštvu BiH dana 03.04.2007. godine

T-39– 4 službene zabilješke od 05.06.1992. godine sačinjene od strane Vitomira Gajića

T-40– zapisnik o saslušanju svjedoka Vitomira Gajića dat Tužilaštvu BiH dana 29.02.2008. godine

- T-41**– zapisnik o saslušanju svjedoka Miljević Marinko dat Tužilaštvu BiH dana 25.02.2008. godine
- T-42**– zapisnik o saslušanju svjedoka Radojčić Željka dat Tužilaštvu BiH dana 17.12.2007. godine
- T-43**- zapisnik o saslušanju svjedoka Lemeš Enesa dat Tužilaštvu BiH dana 23.01.2008. godine
- T-44**- zapisnik o saslušanju svjedoka Nikole Savanovića dat Tužilaštvu BiH dana.2008. godine
- T-45** Službena zablješka 16.07.1992. godine sačinjena u stanici milicije Ribnik.
- T-46**- zapisnik o saslušanju svjedoka Zlatana Medića dat Tužilaštvu BiH dana 07.02.2008. godine
- T-47**- zapisnik o saslušanju svjedoka Hamide Hadžić dat Tužilaštvu BiH dana 23.01.2008. godine
- T-48**-zapisnik o saslušanju svjedoka Puškar Mirsada dat Tužilaštvu BiH dana 27.12.2007. godine
- T-49**-zapisnik o saslušanju svjedoka Devle Halep-Pehadžić dat Tužilaštvu BiH dana 26.12.2007. godine
- T-50**-zapisnik o saslušanju svjedoka Laze Kričkovića dat Tužilaštvu BiH dana 05.02.2008. godine
- T-51**-zapisnik o saslušanju svjedoka Zaima Smajića dat Tužilaštvu BiH dana 09.04.2008. godine
- T-52**-zapisnik o saslušanju svjedoka Mimke Brkić broj 05-1/08-1-320/08 od 10.08.2008.godine
- T-53**-zapisnici o saslušanju svjedoka Bedrudina Brkića od 30.03.2007. godine i 07.06.2007. godine.
- T-54**-zapisnik o saslušanju svjedoka Krantić Salka od 29.03.2006. godine
- T-55**-zapisnik o saslušanju svjedoka Hrgić Milorada od 12.05.2008. godine
- T-56**-zapisnik o saslušanju svjedoka Kuburić Radomira od 23.05.2008. godine
- T-57**-zapisnik o saslušanju svjedoka Nafe Smajić od .2008. godine
- T-58**-zapisnik o saslušanju svjedoka Muharem Islamagić od 09.04.2008. godine
- T-59**-zapisnik o saslušanju svjedoka Senada Pervić od 09.04.2008. godine
- T-60**-zapisnik o saslušanju svjedoka Elvira Jusića od 13.04.2008. godine
- T-61**-zapisnik o saslušanju svjedoka Alema Hadžića od. godine
- T-62**-zapisnik o saslušanju svjedoka Senada Medanovića od. godine
- T-63**-zapisnik o saslušanju svjedoka Hamida Hadžića od. godine
- T-64**-zapisnik o saslušanju svjedoka Sedete Medanovića od 08.04.2008. godine
- T-65**-zapisnik o saslušanju svjedoka Nermine Medanovića od 08.04.2008. godine
- T-66**-zapisnik o saslušanju svjedoka Kane Mešić od 14.04.2006. godine
- T-67**-zapisnik o saslušanju svjedoka Nervesa Mešića od godine
- T-68**- zapisnik o saslušanju svjedoka Safeta Muratagića 08.04.2008. godine
- T-69**- zapisnik o saslušanju svjedoka Ristić Miladina od 21.12.2007.godine

T-70a- rješenje o imenovanju komisije za prijem ratnog plijena, 05-01-96/92 od 13.07.1992. godine

T-70b- potvrda o prijemu predmeta izdata od CSB Banja Luka, stanica Ključ.

T-71- zapisnik o saslušanju svjedoka Ismeta Muratagića 21.11.2007.

T-72- zapisnik o saslušanju svjedoka Sadiković Safeta 21.11.2007.

T-73- zapisnik o saslušanju svjedoka Bajrić Ćazim od 04.12.2007. 30.11.2007. godine

T-74 zapisnik o saslušanju svjedoka Muhameda Kozarca od 30.11.2007. godine

T-75 zapisnik o saslušanju svjedoka Ajiza Bečića od 25.12.2007. godine

T-76 zapisnik o saslušanju svjedoka Teufika Bajrića od 04.12.2007. godine

T-77 zapisnik o saslušanju svjedoka Naile Botonjić od 26.12.2007. godine

T-78 zapisnik o saslušanju svjedoka Zubčević Murfete od 28.01.2008. godine

T-79 zapisnik o saslušanju svjedoka Huse Crnalića od 05.12.2009. godine

T-80 a zapisnik o saslušanju svjedoka Šemse Džabegagića od 15.07.2005. godine (ovjerena kopija)

T-80 b zapisnik o saslušanju svjedoka Šemse Džabegagića od 31.01.2008. godine

T-81 a zapisnik o saslušanju svjedoka Ismeta Zukanović od 16.07.2005. godine (ovjerena kopija)

T-81 b zapisnik o saslušanju svjedoka Ismeta Zukanovića od 04.02.2008. godine

T-82-a- Zapisnik o saslušanju svjedoka Dervišević Feriza broj KT 160/97-RZ od dana 11.05.2005. godine,

T-82-b- Zapisnik o saslušanju svjedoka Dervišević Feriza broj KT-RZ-119/05 od 25.12.2009.

T-83-a Zapisnik o saslušanju svjedoka B od 11.07.2005.POVJERLJIVI

T-83-b Zapisnik o saslušanju svjedoka B od 27.12.2007. POVJERLJIVI

T-84 Zapisnik o saslušanju svjedoka Čajić Muje KT-RZ-4/05 od dana 28.07.2005.godine.

T-85 Zapisnik o saslušanju svjedoka Vukić Dragana broj KT-RZ-4/05 od dana 11.08.2005. godine

T-87-Personalni upitnik Mup-a RS-a povjerljivo,za Kondić Vinka,od 19.10.1992. ovjerena kopija,

T-88- Krizni štab SDS-a Ključ, fotografije na kojima se vidi Vinko Kondić i Boška Lukića , ovjerena kopija,

T-89-Spisak članova izvršnog i opštinskog odbora SDS-a Ključ od 1990. godine, na kojem se nalazi ime Kondić Vinka,ovjerena kopija,

T-90-Spisak članova izvršnog odbora SDS-a Ključ, sa imenom Kondića-ovjerena kopija,

T-91-Spisak aktivista SDS-a gdje se nalazi Lukić Boško i Kondić Vinko, ovjerena kopija,

T-92-Odluka o obrazovanju ratnog predsjedništva opštine Ključ od 13.07.2009.godine, pod tačkom broj 8 nalazi se Kondić Vinko,ovjerena kopija

T-93-Spiskovi o evidenciji prisustva na sjednicama SDS-a pisan rukom-ovjerena kopija,

- T-94-** Depčša načelnika CJB Prijedor Sime Drljače 14-227-6/95 od 02.08.1995. godine imenovanje štaba u kojem je bio Vinko Kondić-ovjerena kopija,
- T-95-**Izvod iz Službenog glasnika RS str.82 od 08.03.1996.godine, Rješenje o postavljenju pomoćnika ministra zdravlja i socijalne zaštite, Vinka Kondića se imenuje kao pomoćnik.
- T-96-** Izvod iz Službenog glasnika kojim Gojko Kličković, str.638 od 30.08.1997. godine, za šefa kabineta imenuje Vinka Kondića,ovjerena kopija,
- T-97-** Dokument Mupa-RS Mrkonjić Grad, Službena zabilješka od dana 16.03.1994. godine-povjerljivo,ovjerena kopija,
- T-98-** Mup Sarajevo, dana 27.04.1994. godine Mićo Stanišić donosi Rješenje o postavljenju Vinka Kondića za zamjenikanačelnika CJB Prijedor- ovjerena kopija,
- T-99-** Mup CJB Prijedor odluka o dodjeli pištolja11-17-210-210 od 27.06.1994. godine,
- T-100-** Izvod iz službenog glasnika Rješenje o imenovanju čl. Izvršnog odbora gdje se imenuje Vinko Kondić za načelnika
- T-101-** Rješenje o imenovanju Kondića broj 08/1-134-3525 od 20.10.1995. godine ovjerena kopija,
- T-102-** Molba Stojana Župljanjin u kojoj moli da se Vinku Kondiću odobri odlazak u SFRJ broj 10/835,ovjerena kopija,
- T-103-** Akt Mupa CJB prijedor broj 14-105 od 30.10.1995. godine obrazloženje za vanredno unapređenje Vinka Kondića,ovjerena kopija
- T-104-** Službeni glasnik br. 14 od 03.jula 1996. godine kada Gojko Kličković imenuje Kondića za ministra rada i socijalne zaštite,ovjerena kopija,
- T-105-** Zapisnik o saslušanju svjodoka Crnolića broj KT-RZ-119/05 od 04.02.2008.godine.
- T-106-** Zapisnik o saslušanju svjedoka Zukanović Fikrete broj KT-RZ-119/05 od 25.12.2007. godine
- T-107-** Zapisnik o saslušanju svjedoka Šahić Muje broj KT-RZ-119/05 od 06.04.2007. godine
- T-108-** Zapisnik o saslušanju svjedoka Mladenović Milenko broj KT-RZ-119/05 od 24.12.2007. godine
- T-109-** Zapisnik o saslušanju svjedoka Mile Radulovića broj KT-RZ-119/05 od 26.05.2007. godine
- T-110-** Zapisnik o saslušanju svjedoka Mehmeda Banjalučkića broj KT-RZ-119/05 od 26.12.2007. godine
- T-111-** knjiga primopredaje dežurstava 07.10.1992. godine do 18.12.1992. godine
- T-112-** zapisnik o saslušanju svjedoka Marinka Vejina od 22.01.2008. godine
- T-113-** zapisnik o saslušanju svjedoka Ismeta Kujundžića
- T-114-** zapisnik o saslušanju svjedoka Stevana Karača
- T-115-** zapisnik o saslušanju svjedoka Mehmeda Begića
- T-116-** zapisnik o saslušanju svjedoka Hazima Lozića od 3.12.2007. godine
- T-117-** zapisnik o saslušanju svjedoka Esada Šulića od 30.11.2007. godine

T-118- zapisnik o saslušanju svjedoka Loopold Flata
T-119- zapisnik o saslušanju svjedoka Merime Filipović
T-120- CD sa fotografijama porušenih vnerskih objekata
T-121- zapisnik o saslušanju svjedoka dušana stanarevića od 28.01.2008. godine, i izvod iz MKU za dušana stanarevića
T-122- zapisnik o saslušanju Mine Ljutić od 10.04.2008. godine, i izvod iz MKU za Minu Ljutić
T-123- zapisnik o saslušanju svjedoka Simu Vujičića od 25.02.2008. godine, i izvod iz MKU za Simu Vujičića
T-124 zapisnik o saslušanju svjedoka Nermina Kapetanovića broj KT-RZ-119/05 od 03.04.2007. godine
T-125 Akt Izvršenog odbora SDS BIII broj: 804-02/91 od dana 22.oktobra 1991. godine,
T-126 Uputstvo o organizovanju i djelovanju organa srpskog naroda u BiH u vanrednim okolnostima primjerak broj 0-96 od dana 19.12.1991. godine,
T-127 Zaključak Skupštine autonomije regije Krajina Banja Luka broj:03-09/92 od dana 03.02.1992. godine,
T-128 Naredba za formiranje Sabirnog logora za ratne zarobljenike br.15-1 od 07.01.1992. godine,
T-129 Odluka o pristupanju opštine ključ Autonomnoj regiji "Bosanska Krajina" broj 05-023-3/92 od dana 16.01.1992. godine
T-130 Naredba komanda Petog korpusa Op.Str.pov.br.24-3 od dana 18.02.1992.godine,
T-131 Mišljenje o prijavljenim kandidatima za izbor sudija i javnog tužioca SDS-a opštine Ključ broj: 01/1-2-92 od 26.02.1991. godine,
T-132 Službeni glasnik Srpskog naroda u BiH godina I- broj I, od dana 15.januara 1992. godine
T-133 Službeni glasnik Srpskog naroda u BiH godina I- broj 3, od dana 16.marta 1992. godine,
T-134 Odluka o strateškim ciljevima srpskog naroda u BiH Sl. glasnik str.866 broj 22 od dana 26.novembra 1993. godine,
T-135 Službeni glasnik Republike Srpske godina I – broj I, od dana 31. decembra 1992. godine
T-136 Deklaracija o državnom i političkom uređenju države Službeni glasnik Srpske Republike godina I – broj 14, dana 07.septembra 1992. godine,
T-137 Odluka o povratku iseljenih lica na teritoriju Srpske Republike BiH Sl. glasnik Srpskog naroda u BiH od 08.juna 1992. godine
T-138 Zakon o odbrani Sl. glasnik godina I – broj 7, od dana 1.juna 1992. godine
T-139 Odluku o javnoj mobilizaciji Sl. Autonomne regije Krajina god. I – broj 2. od dana 05.06.1992. godine,
T-140 Službeni list Republike Bosne i Hercegovine godina I – broj I od dana 09. aprila 1992. godine

T-141 odluka o proglašavanju ratnog stanja, Sl. list RBiH broj 7, strana 234 od dana 20.juna 1992. godine

T-142 Stenogram 14. sjednice Skupštine srpskog naroda od dana 27. marta 1992. godine,

T-143 Izvještaj o formiranju 13. part. br, od dana 23.03.1992.godine broj 60

T-144 akt komande druge vojne oblasti 5. korpusa strogo pov. broj 273-3 od 03.04.1992. godine.

T-145 akt komande 30. partiznaske divizije

T-146 Izvod iz uputstva za rad kriznih štabova, akt vlade RS

T-147 – zapisnik sa sjednice savjeta za nacionalnu bezbjednost od 27.04.1992. godine

T-148 – Saopštenje za javnost skupštine srpskog naroda u BiH od 04.04.1992. godine

T-149 – Zapisnik sa proširenog sastanka savjeta za nacionalnu bezbjednost održanog 22.04.1992. godine

T-150 – odluka autonomne regije bosanska krajina broj 01-1/92 od 04.05.1992. godine

T-151 – akt komande 5. korpusa, strogo pov broj 44-1/130 od 07.05.1992. godine, redovni borbeni izvještaj

T-152 – komanda banjalučkog korpusa pov broj 420-1 od 08.05.1992. godine

T-153– akt komande 6. partizanske brigade bez datuma, u potpisu Branko Basara

T-154 zapsnik sa 16. sjednice skupštine srpskog naroda od 12.05.1992. godine održanog u Banja Luci

T-155 zapisnik sa sastanka sa predstavnicima opštinama u zoni odgovornosti od 14.05.1992. godine, potpis kapetan Dmitrović Momčilo

T-156 akt komanda 30. partiznaske divizije, stroga pov. broj 174-140 od 16. 05. 1992. godine

T-157 zapisnik sa sjednice vlade srpske republike bosne i hercegovine od 23.05.1992. godine

T-158 uputstvo vlade o organizvanju i radu predsjedništva u opštinama u uslovima neposredne ratne opasnosti.

T-159 akt komandi 1. krajiškog korpusa, vojna tajna – šifrovano od 27.05.1992. godine

T-160 akt komande 1. partiznaske brigade šipovo od 28.05.1992. godine broj I-121/92, redovni borbeni izvještaj,

T-161 akt komande 1. krajiškog korpusa, strogo pov. broj 44-1/92 od 29.05.1992. godine, redovni borbeni izvještaj , vojna tajna

T-162 odluka o obrazovanju ratnih predsjedništava u opštinama u vrijeme neposredne ratne opasnosti

T-163 akt komande 1. krajiškog korpusa od 31.05.1992. godine

T-164 akt komande 30. partiznanske divizije 939-1 od 31.05.1992. godine

T-165 komanda I krajiškog korpusa strogo pov. broj 44-1/ od 02.06.1992. godine, redovni borbeni izvještaj, vojna tajna

T-166 komanda I krajiškog korpusa strogo pov. broj 44-1/160 od 02.06.1992. godine, redovni borbeni izvještaj, vojna tajna

T-167 krivična prijava vojne pošte banja luka vojnom tuziocu od 05.06.1992. godine pod brojem KU-33/92

T-168 pritužba na bespravno lišenje slobode, upućena komadantu korpusa generalu Taliću

T-169 izjava Unčanin Boška data ovlaštenom službenom licu vojne policije

T-170 izjava Račić Svetislava data ovlaštenom službenom licu vojne policije

T-171 izjava Krčmar Ilije data ovlaštenom službenom licu vojne policije

T-172 Službena zabilješka od 03.06.1992.godine VP 4627

T-173 Zaključci sa sastanka Sub regije (politični predstavnici opština) od 07.06.1992.god

T-174 zapovijest komadanta II krajiškog korpusa za dalja dejstva, stogo pov broj 90-1 od 08.06.1992. godine

T-175 dnevni izvještaj 17. lake pješadijske brigade Ključ str.pov.br.01-25/92 od 12.06.1992.god.

T-176 dnevni izvještaj 17.lake pješadijske brigade Ključ str.pov.br.01-31/92 od 13.06.1992.godine

T-177 dnevni izvještaj 17.lake pješadijske brigade Ključ str.pov.br.01-12/92

T-178 dnevni izvještaj 17.lake pješadijske brigade Ključ str.pov.br.01/5-92

T-179 borbeni izvještaj 17.lake pješadijske brigade Ključ str.pov.br.01-31-5/92 od 17.06.1992.god

T-180 Akt Komande 1.Korpusa Op.str.pov.br.44-1/180 od 14.06.1992.god

T-181 Akt Komande 1.Korpusa Op.str.pov.br.505-2 od 14.06.1992.god

T-182 Akt Komande 1.Korpusa Op.str.pov.br.482-1 od 01.06.1992.god.

T-183 Akt Komande 1.Korpusa broj 535-1 od 19.06.1992. godine

T-184 dnevni izvještaj 17.lake pješadijske brigade Ključ str.pov.br.01-31-8/92 od 23.06.1992.god.

T-185 Naredba za dalja dejstva 17.lake pješadijske brigade strogo.pov.br.01-93/92 od 25.06.1992.god.

T-186 Akt Komande 1.Krajiškog korpusa str.pov.br.44-1/201 od 27.06.1992.god.

T-187 Naređenje za dalja dejstva vojne pošte Ključ str.pov.br.03-135 od 09.07.1992.god

T-188 Uputstvo Vlade Srpske republike Bosne i Hercegovine od 13.07.1992. godine, spovođenje odluke o obaveznoj predaji ratnog plijena

T-189 Izvještaj o radu Komande 17.lake pješadijske brigade Ključ od 28.07.1992.god

T-190 Komanda 1.Krajiškog Korpusa - Selekcija ratnih zarobljenika LRZ „Manjača“ broj: 21-50 od 06.08.1992.god.

T-191 Izvještaj komisije o obilasku sabirnih centara i drugih objekata za zarobljenike u Autonomnoj Regiji Krajina 17.08.1992.god

T-192 Naredba Komande 1.Krajiškog Korpusa , str.pov.br 765-1/92 , od 15.12.1992.godine

T-193 Odluka Narodne skupštine Republike Srpske o prestanku važenja odluke o obrazovanju ratnih povjereništava u opštinama za vrijeme neposredne ratne opasnosti ili

ratnog stanja, broj:02-1978/92 od 17.12.1992.god.

T-194 Izvještaj Komandi I Krajiškog Korpusa, pov. broj: 01-326-22/93 od 16.02.1993.godine

T-195- akt komande II krajiškog korpusa, str.pov, broj:3-93 od 07.03.1993.godine

T-196 Prilog za monografiju I Krajiškog korpusa Banja luka

T-197 Analiza aktivnosti po elementima borbene gotovosti u 1992. godine komande I Krajskog korpusa iz februara 1993.godine), pod oznakom vojna tajna, strogo povjerljivo,

T-198 Analiza borbene gotovosti i aktivnosti VRS u 1992.godini(Han Pijesak,1993)

T-199 akt komande I.Krajiškog korpusa, redovni borbeni izvještaj op.pov broj: 44-1/151 od 28.05.1992.godine

T-200 Zapisnik sa sastanka na kojem prisustvuje Vinko Kondić od 26.03.1991.godine,

T-201 Evidencija službenih putovanja SDS Ključ za period od 01.04.1991.godine (nema naznake do kada)

T-202 Prvo zajedničko saopštenje za javnost MBO i SDA

T-203 Zapisnik sa sastanka Izvršnog odbora SDS-a i predsjednika Mjesnih odbora SDS-a od 09.05.1991.godine

T-204 Zapisnik sa sastanka izvršnog odbora SDS i predsjednika mjesnih odbora od 15.05.1991.godine

T-205 Zapisnik sa 7. sjednice Skupštine Opštine Ključ od 05.07.1991.godine

T-206 Prijedlog Izvršnog odbora SDS Ključ predsjedniku Savjeza za narodnu odbranu Ključ, za komadanta štaba Teritorijale odbrane Ključ, broj:01/1-24/91 od 15.10.1991.godine

T-207 Zapisnik sa 3. sjednice Izvršnog odbora SDS Ključ od 02.10.1991.godine

T-208 Zapisnik sa 4.sjednice Izvršnog odbora SDS Ključ od 14.10.1991.godine

T-209 Zapisnik sa 5. sjednice Izvršnog odbora SDS dana 24.10.1991.godine

T-210 Zapisnik sa 6. sjednice izvršnog odbora SDS Ključ od 23.12.1991.godine

T-211 Zapisnik sa 7. sjednice izvršnog odbora SDS Ključ od 25.02.1992.godine

T-212 Zapisnik sa 8. sjednice Izvršnog odbora SDS Ključ OD 06.03.1992.godine

T-213 Zapisnik sa 9. sjednice Izvršnog odbora SDS Ključ od 12.03.1992.godine

T-214 Zapisnik sa 10. sjednice Izvršnog odbora Ključ od 23.03.1992.godine

T-215 Zapisnik sa 11 sjednice Izvršnog odbora SDS Ključ od 30.03.1992.godine

T-216 Zapisnik sa 12 sjednice opštinskog odbora SDS Ključ od 14.07.1992.godine

T-217 Zapisnik sa 3.sjednice Opštinskog odbora SDS Ključ od 02.09.1991.godine

T-218 Zapisnik sa 5. sjednice Opštinskog odbora i kluba odbornika SDS Ključ od 22.01.1992.godine

T-219 Zapisnik sa 6.sjednice Opštinskog Odbora SDS Ključ od 18.02.1992.godine

T-220 Zapisnik sa 8.sjednice Opštinskog odbora SDS Ključ od 29.04.1992.godine

T-221 Zapisnik sa sjednice predsjedništva Opštinskog odbora SDSa od 10.12.1992 godine

T-222 Izvod iz zapisnika sa sjednice Opštinskog odbora SDSa Ključ održane 23.01.1993 godine

T-223 Akt o informisanju javnosti sa sjednica Skupštine opštine i Izvršnog odbora Ključ

od oktobra mjeseca 1991.godine

T-224 Informacija za javnost sa sjednica Skupštine Opštine Ključ od 29.12.199. godine

T-225 Prijedlog Kriznog štaba Skupštine Opštine Ključ o organizacionoj šemi rada opštinskih organa u ratnim uslovima, maj 1992.godine

T-226 U rukopisu spisak pripadnika teritorijalne obrane Ključ sa sastanka od 03.04.1992.godine

T-227 Naredba Predsjednika Savjeta za narodnu odbranu Skupštine Opštine Ključ broj: 05- 01-45/92 od 05.05.1992.godine

T-228 Saopštenje za javnost Kriznog štaba opštine Ključ, u potpisu Jovo Banjac

T-229 Knjiga zapisnika sa sjednica Kriznog štaba Skupštine Opštine Ključ

T-230 Saopštenje za javnost Kriznog štaba i komande odbrane opštine Ključ broj: 6/92 od 02.06.1992.godine

T-231 Zapisnik sa sjednice Kriznog štaba Skupštine Opštine Ključ održane 13.i 14.05.1992.godine

T-232 Naredba Kriznog štaba Skupštine opštine Ključ str. pov.broj: 02/92 od 15.05.1992.godine, u potpisu Jovo Banjac

T-233 Naredba Kriznog štaba Skupštine opštine Ključ str. pov broj: 22/92 od 25.maja 1992.godine

T-234 Naredba Kriznog štaba opštine Ključ str.pov.broj: 01/92 od 27.maja 1992.godine

T-235 Naredba Kriznog štaba opštine Ključ od 28.05.1992.godine

T-236 Naredba komande odbrane opštine Ključ od 29.05.1992.godine

T-237 Zaključak Kriznog štaba opštine Ključ broj:66/92 od 18.06.1992.godine

T-238

1. Informacija glavnog štaba opštine Ključ od 03.06.1992 godine
2. Upozorenje i informacije glavnog štaba opštine Ključ
3. Saopštenje glavnog štaba opštine Ključ
4. Depeša centra službe javne bezbjednosti Banja Luka
5. Odluka o iseljenju Ratnog predsjedništva opštine Ključ
6. Obavještenje Kriznog štaba opštine Ključ od 08.06.1992 godine
7. Obavještenje Kriznog štaba opštine Ključ od 09.06.1992 godine
8. Komanda brigade upozorenja od 15.06.1992 godine
9. Akt službe javne bezbjednosti Ključ
10. Akt Kriznog štaba opštine Ključ o borbenim aktivnostima
11. Dnevni izvještaj Kriznog štaba opštine Ključ od 27.06.1992 godine
12. Akt Službe javne bezbjednosti od 06.08.1992 godine
13. Raport Stanice javne bezbjednosti o sprovođenju konvoja
14. Redovni raport Stanice javne bezbjednosti od 07.07.1992 godine
15. Akt Sjednice ratnog predsjedništva odražane 22.07.1992 godine
16. Izvještaj stanice javne bezbjednosti o rušenju džamije u Ključu
17. Izvještaj stanice javne bezbjednosti o nemirima u gradu Ključ
18. Izvještaj ratnog predsjedništva opština Ključ o bezbjednosnoj situaciji prilikom

početka školske godine

T-239 Naredba Kriznog štaba Spupštine Opštine Ključ, broj: 19/92 od 04.06.1992.godine

T-240 Saopštenje Kriznog štaba Skupštine Opštine Ključ broj: 20/92 od 04.06.1992.godine

T-241 Obraćanje biskupskog ordinarijata Banja Luka upućeno Banjac Jovi broj:577/92 od 13.08.1992.godine

T-242 akt firme „ŠIP“ Ključ, dostava podataka Skupštini Opštini Ključ o rukovodnim kadrovima broj: 02-483/92 od 21.06.1992.godine

T-243 akt firme „ŠIP „, Ključ, dostava podataka o rukovodnim kadrovima SO-e Ključ broj: 01-737/92 od 23.06.1992.godine

T-244 Skupština opštine Ključ - Pregled rukovodnih radnih mjesta na kojima su radili radnici muslimanske nacionalnosti od 26.06.1992.god

T-245 Izvod iz zapisnika sa sjednice Ratnog predsjedništva Skupštine Opštine Ključ od 10.07.1992.godine

T-246 Odluka Ratnog predsjedništva Skupštine opštine Ključ broj: 05-01-93/92 od 13.07.1992.godine

T-247 Zaključak Ratnog predsjedništva Skupštine opštine Ključ broj: 05-01-99/92 od 13.07.1992.godine

T-248 Zaključak sa sjednice ratnog Predsjedništva Skupštine opštine Ključ od 10.07.1992. godine

T-249 Zaključak Ratnog predsjedništva Skupštine opštine Ključ broj: 05-01-100/92 od 15.07.1992.godine

T-250 Izvod iz zapisnika sa II sjednice Ratnog predsjedništva Skupštine opštine Ključ, održane 21.07.1992.godine

T-251 Rješenje o razrješenju predsjednika Izvršnog odbora opštine Ključ od 21.07.1992.godine, Rješenje o razrješenju direktora Opštinske uprave za geodetske i imovinsko pravne poslove i katastar nekretnina od 21.07.1992.godine, Rješenje o razrješenju sekretara Opštinskog sekretarijata za opštu upravu od 21.07.1992.godine, Rješenje o razrješenju sekretara Izvršnog odbora opštine Ključ od 21.07.1992.godine, Rješenje o razrješenju potpredsjednika Skupštine opštine Ključ od 21.07.1992.godine, Odluka o razrješenju sudije osnovnog suda u Ključu broj:05.03-7/92 od 2.7.1992.godine, Odluka o razrješenju sudije Opštinskog suda za prekršaje u Ključu broj 05-03-4/92 od 01.07.1992. godine

T-252 Odluka o imenovanju V.D. Predsjednika Osnovnog suda u Ključu broj:05-03-5/92 od 01.07.1992.godine, Odluka o imenovanju sudija osnovnog suda u Ključu broj:0503-6/92 od 01.07.1992.godine

T-253 Odluka Ratnog predsjedništva Skupštine opštine Ključ o prestanku radnog odnosa sa svim radnicima koji se nisu odazvali na opštu mobilizaciju od 21.07.1992.godine

T-254 Odluka Ratnog predsjedništva Skupštine opštine Ključ broj:05.01-118/92 od 21.07.1992.godine, Odluka Ratnog predsjedništva Skupštine opštine Ključ

broj:05.01./92 od 21.07.1992.godine

T-255 Izvod iz zapisnika sa III sjednice Ratnog predsjedništva Skupštine opštine Ključ od 22.7.1992.godine

T-256 Izvod iz Zapisnika Ratnog predsjedništva Skupštin opštine Ključ sa IV Sjednice od 28.7.1992.godine

T-257 Odluka Ratnog predsjedništva Skupštine opštine Ključ o kriterijima za mogućnost iseljenja sa područja opštine Ključ od 30.7.1992.godine

T-258 Zapisnik sa 13.sjednice Skupštine opštine Ključ od 31.07.1992.godine

T-259 Zapisnik komisije za prikupljanje podataka za iseljenje stanovništva sa područja opštine Ključ broj 05-01-135-14/92 od 31.07.1992.godine, - Zapisnik komisije za prikupljanje podataka za iseljenje stanovništva sa područja opštine Ključ broj: 05-01-135-59/92 od 03.08.1992.god, - Zapisnik komisije za prikupljanje podataka za iseljenje stanovništva sa područja opštine Ključ broj: 05-01-135-40/92 od 03.08.1992.god, Zapisnik komisije za prikupljanje podataka za iseljenje stanovništva sa područja opštine Ključ broj: 05-01-135-130/92 od 04.08.1992.god, - Zapisnik komisije za prikupljanje podataka za iseljenje stanovništva sa područja opštine Ključ broj: 05-01-135-183 od 03. augusta 1992. god, - Zapisnik komisije za prikupljanje podataka za iseljenje stanovništva sa područja opštine Ključ broj: 05-01-135-298/92 od 07.08.1992.god, - Zapisnik komisije za prikupljanje podataka vezanih za iseljenje stanovništva sa područja opštine Ključ broj: 05-01-135-367/92 od 10.08.1992.god, - Zapisnik komisije za prikupljanje podataka vezanih za iseljenje stanovništva sa područja opštine Ključ broj: 05-01-135-470/92 od 10.08.1992.god, - Zapisnik komisije za prikupljanje podataka vezanih za iseljenje stanovništva sa područja opštine Ključ broj: 05-01-135-753/92 od 17.08.1992.god, - Zapisnik komisije za prikupljanje podataka vezanih za iseljenje stanovništva sa područja opštine Ključ broj: 05-01-155-787/92 od 19.08.1992.god, - Zapisnik komisije za prikupljanje podataka vezanih za iseljenje stanovništva sa područja opštine Ključ broj: 05-01-139763/92 od 17.08.1992.god, - Zapisnik komisije za prikupljanje podataka vezanih za iseljenje stanovništva sa područja opštine Ključ broj: 05-01-135-784/92 od 18.08.1992.god, Zapisnik komisije za prikupljanje podataka vezanih za iseljenje stanovništva sa područja opštine Ključ broj: 05-01-135-1350/92 od 08.09.1992.god

T-260 Izvještaj o radu Kriznog štaba Ratnog predsjedništva Skupštine opštine Ključ u periodu od 15.05.1992.godine do danas

T-261 Izvještaj o radu Izvršnog odbora Skupštine opštine Ključ u periodu od 31.05.1992.godine

T-262 Izvod iz zapisnika sa 6. sjednice Ratnog predsjedništva Skupštine opštine Ključ od 07.08.1992.godine

T-263 Naredba Ratnog predsjedništva Skupštine Opštine Ključ od 07.08.1992.godine

T-264 Odluka o obrazovanju disciplinske komisije broj: 103/92

T-265 Rješenje Osnovnog suda u Ključu broj SU: 110/92 od 18.08.1992.godine i Rješenje Osnovnog suda u Ključu broj SU: 108/92 od 18.08.1992.godine.

T-266 Zahtjev Osnovnog suda u Ključu za pokretanje postupka disciplinske odgovornosti radnika Džaferagić Smajila i drugih broj: 104/92 od 17.08.1992.godine

T-267 dopis šumsko industrijskog preduzeća “ Ključ” Skupštini opštini Ključ, broj 01-934/92 od 04.09.1992. godine

T-268 odluka Ratnog predsjedništva Skupštine opštine Ključ broj 05-01-194/92 od 07.09.1992. godine

T-269 Zapisnik sa 14. Sjednice Skupštine opštine Ključ od 29.12.1992.godine

T-270 - Zapisnik sa XII sjednice Ratnog predsjedništva Skupštine opštine Ključ, održane 23.12.92.godine

T-271 - Zapisnik sa 15. Sjednice Skupštine opštine Ključ od 28.1.1993.godine

T-272 - Informacija Opštinskog Odbora SDS Ključ, Izvršnom odboru SDS Pale, broj:01/1-32/93 od 27.10.1993.godine

T-273 Zapisnik sa 19. Sjednice Skupštine Opštine Kjuč od 30.07.1993.godine

T-274 Pismo banjalučkog biskupa predsjedniku skupštine opštine Ključ od februara 1993.godine

T-275 Zabilješka pod naslovom “ Štab“ od 05.10.1991.godine

T-276 Akt Centra službi bezbjednosti Banja Luka broj: 11-128 od 31.7.1991.godine, predmet – zaključci stručnog savjeta

T-277 Dogovor o udruživanju u zajednicu opština Bosanske Krajine od 29.04.1991.godine

T-278 Naredba Ministarstva unutrašnjih poslova broj: 01-1/92 od 15.05.1992.godine

T-279 zaključci sa sjednice savjeta centra u proširenom sastavu održane dana 06.05.1992. godine, Centar službi bezbjednosti broj 11-144 od 20.05.1992. godine

T-280 depeša Centra službi bezbjednosti banja luka broj 11-1/01-6 od 01.07.1992. godine

T-281 Depeša Centra službe bezbjednosti Banja Luka broj:11-170 od 20.07.1992.godine

T-282 Depeša Centra služne bezbjednosti Banja Luka, broj: 11-1/02-1-301 od 31.07.1992.godine

T-283 Srpska Republika Bosna i Hercegovina, MUP Sarajevo, Rezime sa sastanka rukovodnih radnika MUP-a od 11.07.1992.godine,

T-284 Srpska Republika Bosna i Hercegovina, MUP Sarajevo, informacija o nekim aspektima dosadašnjeg rada i naredni zadaci od 17.07.1992. godine

T-285 Depeša Centra službe bezbjednosti Banja Luka broj: 11-1/01-od-439 od 19.08.1992.godine

T-286 Uputstvo o osposobljavanju i upotrebi ratnih jedinica Centra službi bezbjednosti Banja Luka broj: 11-08-262/92 od 25.08.1992.godine

T-287 Zapisnik sa sastanka od 11.02.1992.godine održanog u Banja Luci

T-288 depeša Centra službi bezbjednosti Banja Luka broj 11-1/01-72 od 27.08.1992. godine

T-289 Naredba Ministarstva za unutrašnje poslove Srpske Republike broj: 10-293/92 od

06.09.1992.godine

T-290 depeša Centra službi bezbjednosti broj 11-/01-4 od...1992. godine

T-291 depeša Centra službi bezbjednosti Banja Luka broj 11-183 od 18.09.1992. godine

T-292 Izvještaj o radu za period jul-septembar 1992. godine, Republika Srpska, MUP, primjerak broj 31, Sarajevo oktobar 1992. godine

T-293 Izvještaj o radu za period april - decembar 1992. godine, Republika Srpska, MUP, Bijeljina januar 1993. godine

T-294 izvještaj o analizi rada Stanice javne bezbjednosti u 1992. godini na području centra službi bezbjednost Banja Luka, Banja Luka mart 1993. godine

T-295 Skupština AP Krajina, opštinski sekretarijat za narodnu odbranu Banja Luka, spisak imena otpuštenih i pomilovanih lica, broj 347/400 od 07.10.1992. godine

T-296 Pregled odseljenih i doseljenih građana na područja koja pokriva sektor CSB Banja Luka

T-297 depeša centra službi bezbjednosti Banja Luka broj 11-1/01-48 od 28.05.1992. godine

T-298 depeša centra službi bezbjednosti Banja Luka broj 11-1/01-54 od 12.06.1992. godine

T-299 depeša stanice javne bezbjednosti Ključ, broj 88/91 od 07.10.1991. godine

T-300 - Operativni plan rada Centra službi bezbjednosti Banjaluka za Centar javne bezbjednosti Ključ a mjesec februar 1992.godine

T-301 Izvještaj Stanice javne bezbjednosti Ključ od 24.10.1992.godine

T-302 Akt Stanice javne bezbjednosti Ključ upućen opštinskom sekretarijatu za narodnu odbranu, broj:11-8/08-83-16/92 od 19.03.1992.godine

T-303 Spisak zarobljenika u logoru Stara Gradiška

T-304 Spisak novo primljenih zarobljenika u Staru Gradišku, sa spiskom po kategorijama

T-305 pregled brojnog sastava u logoru „Stara gradiška“ po kategoriji lica

T-306 spisak ratnih zarobljenika za logor Manjača, datum 15.06.1992. godine

T-307 spisak ratnih zarobljenika iz ključa (za otpuštanje) i spisak ostalih ratnih zarobljenika

T-308 spisak radnika milicije i ostalih službenih službenih lica koji su potpisali svečanu izjavu

T-309 spisak radnika rezervne milicije angažovanih u SJB Ključ za mjesec juli 1992. godine

T-310 Spisak ovlaštenih radnika SJB Ključ koji su dobili službene značke

T-311 spisak rezervista koji su potpisali svečanu zakletvu

T-312 Plan popune ratne organizacije i sistematizacije Stanice javne bezbjednosti Ključ

T-313 Fotografije / 21/ pripadnika Stanice javne bezbjednosti Ključ

T-314 akt Stanice javne bezbjednosti Ključ broj 11-8/08-80-280/92 od 23.10.1992. godine, spisak rezervnog sastava SM BS

T-315 akt Stanice javne bezbjednosti Ključ od 04.07.1992. godine

T-316 akt Stanice javne bezbjednosti Ključ broj 11-8/08-80-96/92 od 04.08.1992. godine

T-317 Spisak angažovanih pripadnika RSM-Gornji Ribnik za juli 1992.godine

T-318 Spisak lica koja su zadužila naoružanje, spisak je sačinjen od načelnika Stanice javne bezbjednosti Ključ, Vinka Kondića

T-319 Depeša Centra službi bezbjednosti Banja Luka broj: 11-1/01-180 od 22.10.1992.go, kao i spisak rezervnog sastava milicije – sastavljen od strane načelnika Stanice javne bezbjednosti Ključ, Vinka Kondića

T-320 Spisak pritvorenih lica iz mjesta Ključ, nije potpisan.

T-321 Stanica javne bezbjednosti Ključ - Spisak lica pritvorenih 29.05.1992.godine.

T-322 SJB Ključ - Spisak lica privedenih u SRN Sanica na daljnju obradu 14.06.1992.godine.

T-323 Stanica javne bezbjednosti Ključ - Spisak vojnika neprijateljskih formacija privedenih sa područja Sanice od 16.06.1992.godine

T-324 Akt Stanice javne bezbjednosti Ključ upućen komandi logora „Manjača“, broj: sl/92 od 24.06.1992.godine

T-325 Akt Stanice javne bezbjednosti Ključ - dva spiska lica koji su privedeni prilikom čišćenja terena Skupštine opštine Ključ broj: S1/92 od 27.06.1992.godine.

T-326 Traženje saglasnosti Stanice javne bezbjednosti Ključ od Izvršnog odbora SDS, broj: 11-8/01-01-20/92 od 30.06.1992.godine

T-327 Službena zabilješka Stanice javne bezbjednosti Ključ od 10.07.1992.godine

T-328 akt Stanice javne bezbjednosti Ključ - Spisak lica koji se upućuju u logor „Manjača“ od 22.07.1992.godine

T-329 Informacija o radu i aktivnostima Stanice javne bezbjednosti Ključ za vrijeme borbenih dejstava na području opštine Ključ broj 9/92, juli 1992.godine

T-330 akt Stanice javne bezbjednosti Ključ upućen Centru službi bezbjednosti Banja Luka, broj: 437/92 od 05.08.1992.godine

T-331 akt Stanice javne bezbjednosti Ključ - Spisak zarobljenika sa teritorije opštine Ključ u LRZ „Manjača“ broj: 11-8/01-01-SJ/92 od 29.08.1992.godine

T-332 Depeša Stanice javne bezbjednosti Ključ Centru službi bezbjednosti Banja Luka broj.770/92 od 25.09.1992.godine

T-333 Informacija o izvršenim krivičnim djelima na području opštine od izbijanja oružane pobune 27.5.1992 broj:17/92 od 28.09.1992.godine

T-334 Službena zabilješka sektora Nacionalne bezbjednosti ratnog odjeljenja Ključ od 29.09.1992.godine

T-335 Depeša Centra službi bezbjednosti Banja Luka, broj 11-1/02-1-441 od 17.11.1992.godine, i akt Stanice javne bezbjednosti Ključ

T-336 .Depeša Stanice javne bezbjednosti Ključ, broj:860/92 od 24.11.1992. godine

T-337 Depeša Stanice javne bezbjednosti Ključ broj:859/92 od 24.11.1992.godine

T-338 Stanica javne bezbjednosti Ključ - Plan rada na otkrivanju Diverzantsko teroristične grupe na području“Galaja“ st.pov.broj:3/93 od 01.12.1992.godine

T-339 Depeša Stanice javne bezbjednosti Ključ broj:3/93 od 06.02.1993.godine

T-340 Izvještaj o radu Stanice javne bezbjednosti Ključ za I tromjesjeće, april 1993.godine

T-341 SJB Ključ - Prilog za izradu monografije o učešću radnika milicije u ratu, broj:1112/01-80-25/93 od 1.10.1993.godine

T-342 Depeša Stanice javne bezbjednosti Ključ upućen centru službe bezbjednosti Banja Luka od 3.5.1993.godine

T-343 Stanica javne bezbjednosti Ključ - Spisak radno sposobnih muslimana od 25.05.1993.godine, na zahtjev ministarstva odbrane

T-344 akt Stanice javne bezbjednosti Ključ broj 7/93 od 04.07.1993. godine

T – 345 Akt osnovnog javnog Tužilaštva upućen SJB Ključ od 01.02.1993 godine

T -346 Akt Osnovnog javnog tužilaštva Ključ upućen SJB Ključ i to od: 01.02,24.11,24.07 i 10.08.1992 godine kao i 18.02,23.11,28.07 i 01.02.1993 godine

T – 347 Depesa javne bezbjednosti Ključ bez broja od 05.01.1991 godine upućen CSB Banja Luka

T – 348 Depeša SJB Ključ upućena CSB Banja Luka kojom se odgovara na Depesu CSB Banja Luka od 04.02,08.02 i 16.02.1994 godine - tri dokumenta

T – 349 Lista osoba iz Ključa za koje treba da se izvrši transver od 03.03.1994 godine

T – 350 Akt SJB Ključ Depeša od 11.03.1994 godine kojom se odgovara na akt CSB Banja Luka

T – 351 Dokument SJB Ključ od 01.11.1993 godine odnosno Depešu u kojem se obrazlaže uspostavljanje radnog odnosa u policiji

T – 352 Depeša SJB Ključ od 26.03.1993 godine upućen CJB Banja Luka

T – 353 Plan rada o oduzimanju putničkih vozila građana srpske nacionalnosti koja su bila dužna predati opštinskoj komisiji od 1994 godine

T – 354 Službena zabilješka od 17.11.1992 godine kojom želimo dokazivati pljačku muslimana.

T – 355 Komisija za zaplijenjenu robu, Odobrenje ratnog predsjedništva opštine Ključ

T – 356 Odluka Ratnog predsjedništva srpske opštine Ključ od 16.11.1992 godine

T – 357 Izvještaj o radu SJB Ključ o suzbijanju kriminala za treće tromjeseće

T – 358 Informacija Odbora IZ Ključ o kulturocidu od marta 1998 godine

T – 359 Statisticki bilten popisa stanovništva od 1991 godine

T – 360 Rokovnik sa pet stranica u rukopisu, nepoznatog autora kao i osam stranica kucano na masini Manjača 1992 godine

T – 361 Dokument 30 partizanske divizije strogo pov od 09.06.1992 godine

T – 362 Fotodokumentacija odsjeka specijalističko kriminalističke policije Sanski Most od 10.01.2008 godine, fotodokumentacija zgrade opštine Ključ od 10.01.2008 godine, fotodokumentacija fudbalskog igrališta od 10.01.2008 godine, fotodokumentacija općinskog suda u Ključu od 10.01.2008 godine, fotodokumentacija vjerskih objekata Ključ od 10.01.2008 godine, fotodokumentacija Šipad komerca Ključ od 10.01.2008 godine i fotodokumentacija SJB Ključ sa prostorijama od 10.01.2008 godine

T - 363 Personalni karton na ime Lukić Boška

T – 364 Uvjerenje o podacima PIO - MIO koji se odnosi na Lukić Boška

T – 365 Personalni karton na ime Adamović Marko, zatim uvjerenje PIO – MIO od 1991 godine

T – 366 Stenografske bilježnice konstituirajuće sjednice skupštine srpskog naroda u BiH od 24.10.1991 godine

T – 367 Akt SDA i MBO gradskog odbora Ključ, Proglas od 21.09.1991 godine

T – 368 Akt okružnog štaba teritorijalne odbrane od 18.02.1991 godine o nacinu popune TO opština Ključ

T – 369 Akt okružnog štaba teritorijalne odbrane od 26.08.1991 godine korištenje poslovnog prostora opštinskog štaba teritorijalne odbrane

T – 370 Zapisnik sa prve sjednice ratnog predsjedništva Ključ od 05.11.1994 godine u potpisu Banjac Jovo

T – 371 Informacija vojne pošte Ključ o civilnim poslovima od 19.05.1993 godine sa popratnim aktom upućen skupštini opštine Ključ

T – 372 Rješenje o formiranju komisije o imenovanju unutar srpske opštine Ključ koja se odnosi na Lukić Boška kao i Potvrda kojom se dozvoljava Lukić Bošku materijalno obezbjeđenje

T – 373 Spisak građana iz Kopljenice koji su predali naoružanje od 22.11.1994 godine

T – 374 Odluke kriznog štaba skupštine opštine Ključ od 06.07.1992 godine

T – 375 Akt komande 17 lake brdske brigade od 30.07.1995 godine

T – 376 Odluka o obrazovanju ratnog predsjedništva opštine Ključ od 31.07.1995 godine

T – 377 Akt SJB Ključ o sistematizaciji mjesta u policiji od 24.09.1991 godine upućen CJB Banjaluka

T -378 Sprovodno pismo skupštine opštine Ključ od 27.08.1992 godine

T – 379 Zahtjev za dodjelu za korištenje poslovnog lokala u opštinei Ključ

T - 380 Akt Kriznog staba opštine Ključ,ovjera haskog tribunala

T - 381 Zapisnik opštinskog štaba teritorijalne odbrane opštine Ključ,zaštitno štabna četa Ključ od 25.10.1991 godine

T - 382 Akt MBO opštinskog odbora i stranke SDA od 24.12.1992 godine
Saopštenje MBO Ključ od 18.09.1991 godine

T - 383 Obavjest SDSa opštinskom odboru SDS Ključ

T -384 Dokument Skupštine opštine Ključ i autonomne regije Krajina od 27.03.1992 godine

T – 385 Akt Izvršnog odbora opštine SDS Ključ od 24.09.1991 godine

T – 386 Prijedlog kandidata za informisanje,moral i vjerska pitanja SDS, Pristupnica Adamović Marka SDS RSa od 20.01.1991 godine

T – 387 Zapisnik izdat od strane Skupštine opštine Ključ na ime Jakundić Ivana, Zapisnik o imovnom stanju Blazević Slavka, Zapisnik o imovnom stanju Mešić Ismeta, Zapisnik o imovnom stanju Mešić Kanc, Zapisnik o imovnom stanju Perdić Suada, Zapisnik o imovnom stanju Brković Kadira

- T – 388** Spisak za lica koja treba privesti iz Humića
- T – 389** Akt stanice javne bezbjednosti Ključ, Spisak lica koja su zarobljena 01.06.1992 godine
- T – 390** Spisak zarobljenika neprijateljskih formacija od 26.06.1992 godine, na spisku je evidentirano 7 lica
- T - 391** Spisak zarobljenih lica u sali, napisan svojeručno, spisak sadrži 60 lica
- T - 392** Naredba Kriznog štaba i komande Ključ od 30.05.1992 godine.
- T – 393** Spisak SJB Ključ o licima koji su pružali otpor Srbskim snagama od 11.06.1992 godine
- T – 394** Akt SJB Ključ od 20.07.1992 godine, Spisak lica koja se upućuju u logor ratnih zarobljenika Manjača, navedeno je 9 lica
- T – 395** Akt SJB Ključ od 30.08.1992 godine, Izvještaj djelovanja ekstremista zelienih beretki
- T – 396** Spisak SJB Ključ neobrađenih lica iz naseljenog mjesta Krasulje, spisak lica neprijateljskih formacija zarobljenih dana 09.06.1992 godine, spisak lica neprijateljskih formacija zarobljenih dana 23.06.1992 godine, spisak lica zarobljenih iz Režovića 12.06.1992 godine, spisak lica neprijateljskih formacija zarobljenih u Velagićima, spisak lica sa područja Ramića I Krasulja saslušanih dana 31.05.2010 godine, spisak lica otpuštenih iz logora ratnih zarobljenika
- T – 397** Akt komande 13 partizanske brigade opštine Ključ od 18.03.1992 godine, selo Baraci
- T – 398** Akt Ministarstva odbrane odjeljenje Ključ upućen SJB Ključ od 24.05.1993 godine
- T – 399** Akt JP radio Ključ od 12.08.1992 godine ministarstvo za informisanje srpske republike BiH, Akt JP radio Ključ od 05.02.1993 godine, Akt JP radio Ključ od 19.07.1992 godine
- T – 400** Službeno saopštenje MBO, opštinski odbor Ključ od 01.08.1991 godine, Službeno saopštenje MBO, opštinski odbor Ključ od 08.10.1991 godine, Akt SDSa opštinski odbor Ključ od 10.08.1991 godine, Akt V Kapetanovića o petogodišnjici zločina nad srpskim narodom, službeno saopštenje skupštine opštine Ključ, Akt presjednika SOe Ključ, radio Ključ.
- T – 401** Odluka o opštoj javnoj mobilizaciji srpskog naroda opštine Ključ
- T – 402** Odluka o neprihvatanju udruživanja opštine Ključ, autonomna regija Bos. Krajina
- T – 403** Naredba kriznog štaba skupštine opštine Ključ o oduzimanju određenje imovinske koristi od 30.05.1992
- T – 404** Akt štaba odbrane Ključ, u potpisu Boško Lukić
- T – 405** Potvrda komande vojne pošte Ključ od 28.09.1992 godine
- T – 406** Saopštenje za javnost kriznog štaba skupštine opštine Ključ
- T – 407** Akt Skupštine opštine Ključ od 08.05.1992 godine upućen skupštini opštine Prijedor

T – 408 Akt opštinskog štaba teritorijalne odbrane od 06.03.1992 godine, Naredbu komandanta TO opštine Ključ od 06.03.1992 godine Viđinović Ranko, Naredbu komandanta TO opštine Ključ od 06.03.1992 godine Ivanović Drago, Naredbu komandanta TO opštine Ključ od 06.03.1992 godine Macanović Drago, Naredbu komandanta TO opštine Ključ od 06.03.2010 godine Savanović Zoran

T – 409 Akt Osnovne škole Nikola Mačkić i Zapisnik o pregledu opštinske zgrade Ključ od 26.06.1992 godine

T - 410 Spisak pisan vlastoručno o broju automackog naoružanja na spisku je navedeno 101 lice

T – 411 Dokument upućen okružnom štabu Banja Luka upućen od republičkog štaba Dokument sačinjen od 1 krajiškog korpusa od 17.05.1992 godine

T – 412 Akt komande 30 partizanske brigade od 28.04.1992 godine

T – 413 Akt SDS OO Ključ, Imenovanje komandanta štaba TO od 06.11.1991 godine

T – 414 Akt komande 17 brdske brigade od 15.06.1995 godine, Informacija o potčinjenim jedinicama od 07.07.1995 godine, Informacija o potčinjenim jedinicama od 06.07.1995 godine, Informacija o potčinjenim jedinicama od 23.06.1995 godine, Informacija o potčinjenim jedinicama od 07.07.1995 godine, Naređenje 17 brdske brigade za izvršavanje borbenih dejstava od 17.06.1995 godine, Naređenje komande 2 KK za poduzimanje mjera odsudne odbrane

T – 415 Akt kriznog štaba skupštine opštine Ključ od 05.10.1992 godine, Naredba o početku rada JP UKUS Ključ

T – 416 Odluka skupštine opštine Ključ od 29.12.1992 godine, službeni oglasnik opštine Ključ

T - 417 Odluka predsjednika skupštine opštine Ključ

T - 418 Borbeni izvještaj komande 17 partizanske lake brigade od 18.06.1992 godine

T – 419 Dva lista vlastoručno pisana koji se evidentiraju događaji koji su se desavali na području opštine Ključ

T – 420 Zakon o opšte narodnoj odbrani objavljen u službenom listu od 09.02.1984 godine

T – 421 Spisak zarobljenih lica u školi Biljani pisan vlastoručno, Fotokopija sveske od 10.07.1992 godine u OS Biljani.

T – 422 Naredba saveznog sekretarijata narodne odbrane od 28.11.1991 godine

T – 423 Naređenje tehničke uprave SSNO pov.br.2268-1 od 30.12.1991.godine

T – 424 akt komande 2.vojne oblasti broj 31/103-6-1 od 09.01.1992. godine

T – 425 Plan mobilizacije Teritorijalne odbrane SR BiH, str.pov.broj 05/1898-4/87 od 08.12.1989. godine sa tabelarnim pregledom

T – 426 Zaključci i zadaci sa sjednice Vojnog savjeta SSNO od 23.05.1991.god.

T – 427 zahtjev jugoslovanskoj narodnoj armiji broj 02-52/91 od 11.12.1992. godine,

T – 428 Naređenje Komande 2.vojne oblasti str.pov.broj 09/63-56 od 07.03.1992. godine, Zaključci Komande 2.Vojne oblasti od 20.03.1992.godine, Naređenje Komande 2.vojne oblasti str.pov.broj 09/80-23 od 04.04.199.godine, Naređenje Komande 2.vojne

oblasti DT broj: 12/82-16 od 10.03.1992.godine

T – 429 Odluka Skupštine srpskog naroda od 24.10.1991.godine

T – 430 Odluka Skupštine srpskog naroda o formiranju Vojske srpske Republike BiH broj: 03-234/92 od 12.05.1992. godine

T – 431 Akt Komande 30. partizanske divizije SP br.865-2 od 16.05.1992.godine,

T – 432 dokument sa tebelama (Spisak jedinica 2.Vojne oblasti, SSNO i RV i PVO na teritoriji 2.Vojne oblasti

T – 433 Akt Komande 2.vojne oblasti 31/104-40-1 od 24.aprila 1992.godine,

T – 434 Tabela pregleda organizacijsko-formacijske strukture 2.vojne oblasti

T – 435 Akt Komande 2.vojne oblasti str.pov.br. 31/101-230 od 07.04.1992.godine

T – 436 naređenje za dogradnju organizacije Terotorijalne odbrane OS SFRJ za period 1990-1995.

T – 437 Naređenje za prikupljanje i predaju naoružanja str.pov.br. 06/1-79-121 od 23.10.1990.godine

T – 438 Zabilješka sa sastanka zastupnika Saveznog sekretarijata za narodnu odbranu u vezi informacije Komande 2.vojne oblasti

T – 439 Službena zabilješka Osnovnog suda u Ključu broj: Kri 1/93 od 02.01.1993.godine (o paljenu katoličke crkve)

T – 440 Spisak (tabela) lica obrađenih i zatvorenih iz Prhova

T – 441 Odluka Republičkog ministarstva NRO broj 1/92 od 16.aprila 1992.godine

T - 442 Izvod iz obrasca Vob-8 za Adamović Marka i Vojna knjižica na ime Adamović Marko

T – 443 lični profil za optuženog Lukić Boška - Izvod iz obrasca Vob-8 za Lukić Boška, Akt Lukić Boška upućen Ministarstvu za odbranu opštine srpski Ključ (Ribnik), Dozvola na ime Lukić Boško broj: 01-38-RP/95, Rješenje o postavljenju pov.broj: 08/511-1 od 05.12.1991.godine, Potvrda broj: 05-023-2039/96 od 17.09.1996.godine Izvršnog odbora Ključ izdata na ime Lukić Boško

T – 444 Naredba komandanta Glavnog štaba Vojske Republike Srpske Str.pov.br. 30/18-25 od 03.07.1992.godine

T – 445 Naredba Ratnog predsjedništva opštine Ključ broj: 05-01-104/94 od 08.11.1994.godine

T – 446 evidencija privedenih u odjeljenje milicije Sanica-92

T – 447 Presuda MKSJ u predmetu Krajišnik broj: IT-00-39, Presuda MKSJ u predmetu Brđanin broj: IT-99-36, Presuda MKSJ u predmetu Kordić i Čerkez, broj: IT 95-14/2 , dostavljene na CD-u

T-448 Krizni štabovi bosanskih Srba, istraživački izvještaj Dorothea Hanson, 30.07.2002. i 26.11.2004. godine

T-449 Vojna situacija u Bosanskoj Krajini 1992.godina, analiza situacije, vojni analitičar Ewan Brown. 27.11.2002. godine

T – 450 Rukovodstvo bosanskih Srba 1990-1992. godine, dodatak strukture vlasti u Autonomnoj pokrajini krajina 1991., 1992., istraživački izvještaj Patrick J.Treanor.

T-451 – popis dokumentacije sa prilogom CD na kojem se nalazi skenirana fotodokumentacija sa izvršenih ekshumacija

T-452 - popis dokumentacije sa prilogom CD na kojem se nalazi skenirani izvodi iz matičnih knjiga umrlih

T-453 – dnevnik svjedoka “D”

T – 454 / replika / zapisnici o saslušanju svjedoka “D” dati Tuzilaštvu Bosne i Hercegovine broj KT-RZ-50/08 od 17.10.2008. I broj KT-RZ-50/08 od 10.10.2008. godine

T – 455 grupa od 61. dokaza, materijalnim dokazima koji su nabrojani u aktu Tuzilastva BiH od 15.04.2011. godine, kako slijedi:

1. Akt komande tg-2 od 25.06.1992.god.
2. Akt komande tg-2 od 02.10.1992.god.
3. Akt komande tg-2 od 21.10.1992.god.
4. Akt komande tg-2 od 29.09.1992.god.
5. Akt komande tg-2 od 27.09.1992.god.
6. Akt komande tg-2 od 24.09.1992.god.
7. Akt komande tg-2 od 22.09.1992.god.
8. Akt komande 2.Krajiškog korpusa Drvar St.pov.br. 2-174 od 01.07.1992.god.
9. Akt komande 2.Krajiškog korpusa Str.pov.br. 2-168 od 29.06.1992.god
10. Akt Komande 2.Krajiškog korpusa str.pov.br. 90-5 od 16.06.1992.god.
11. Akt komande 1.Drvarske brigade Strogo pov.br. 90-4 od 15.06.1992.god
12. Akt Komande 2.Krajiškog korpusa str.pov.br. 2-113 od 17.06.1992.god.
13. CD – PLIVA 92
14. Akt komande 1.Drvarske brigade Pov.br. 18-13 od 16.06.1992.god.
15. Akt komande 17.lpbr.ključ str.pov.br. 01-31-8/92 od 20.06.1992.god.
16. Akt komande 17.lpbr.ključ str.pov.br. 01-31-8/92 od 23.06.1992.god.
17. Akt Komande V.P.2207 Ključ str.pov.br. 01-31-18 od 11.07.1992.god.
18. Akt Komande VP 2207 Ključ str.pov.br. 01-31-23 od 16.07.1992.god.
19. Akt Komande V.P. 7327 Ključ str.pov.br. 01-31-05 od 05.08.1992.god.
20. Akt Komande V.P. 2207 Ključ str.pov.br. 01-31-32 od 28.07.1992.god.
21. Akt Komande 7227 Ključ str.pov.br. 01-31-17 od 17.08.1992.god.
22. Akt Komande 7327 Ključ strogo pov. 01-31-15 od 15.08.1992.god.
23. Akt Komande 2.Krajiškog korpusa str.pov.br. 303-1 od 04.08.1992.god.
24. Izvod iz ratnog dnevnika 17.lpbr
25. Zapovest komande 17.lpbr str.pov.br. 01/257 od 09.08.1992.god.
26. Zapovijest komande tg-2 s.Magalj Dolj od 01.09.
27. Akt Komande tg-2 17.lpbr str.pov.br. 01/436 od 12.10.1992.god.
28. Akt Komande 17.lpbr od 24.10.1992.god.
29. Akt Komande 30.Krd str.pov.br. 174-544 od 22.09.1992.god.
30. Akt Komande tg-2 str.pov.br. 1/372/92 od 22.09.1992.god.
31. Akt Komande 2.Krajiškog korpusa Drvar broj: str.pov. 2/1-122 od 27.10.1992.god.

32. Akt komande 2.inzp str.pov.br. 384-124 od 09.06.1992.god.
33. Akt komande 17.lpbr.kljuc str.pov.br. 01/08/92 od 09.06.1992.god.
34. Akt komande 17.lpbr.ključ str.pov.br. 01-1/92 od 05.06.1992.god.
35. Akt komande 17.lpbr.ključ str.pov.br. 01/5-92
36. Akt komande 17.lpbr.ključ str.pov.br. 01/5-1-92 od 07.06.1992.god.
37. Akt komande 17.lpbr.ključ str.pov.br. 01-06-2/92
38. Akt komande 17.lpbr.kljuc str.pov.br. 01-12/92
39. Akt komande 17.lpbr.ključ str.pov.br. 01-20/92 od 11.06.1992.god.
40. Akt komande 17.lpbr.ključ str.pov.br. 01-25/92 od 12.06.1992.god.
41. Akt komande 17.lpbr.ključ str.pov.br. 01-20-2/92 od 12.06.1992.god.
42. Akt komande 17.lpbr.ključ str.pov.br. 01-31/92 od 13.06.1992.god.
43. Akt komande 17.lpbr.ključ str.pov.br. 01-31-2/92 od 13.06.1992.god.
44. Akt komande 17.lpbr.ključ str.pov.br. 01-31-1/92 od 15.06.1992.god.
45. Akt komande 17.lpbr.ključ str.pov.br. 01-31-2/92 od 15.06.1992.god.
46. Akt komande 17.lpbr.ključ str.pov.br. 01-39-1/92 od 15.06.1992.god.
47. Akt komande 17.lpbr.ključ str.pov.br. 01-31-3/92 od 16.06.1992.god.
48. Akt komande 17.lpbr.kljuc str.pov.br. 01-31-5/92 od 17.06.1992.god.
49. Naredba Pov.br. 11/28-201 od 09.06.1992.god.
50. Naredba Pov.br. 11/28-197 od 09.06.1992.god.
51. Akt komande VP 7327 Ključ str.pov.br. 01-31-20 od 20.08.1992.god.
52. Akt Komande 2.Krajiškog korpusa st.pov.br. 12/26-5 od 15.06.1992.god.
53. Akt komande 17.lpbr.kljuc str.pov.br. 01-31-6/92 od 18.06.1992.god.
54. Akt komande 17.lpbr.ključ str.pov.br. 01-31-7/92 od 18.06.1992.god.
55. Akt komande 17.lpbr od 13.12.1992.god. u 24,00 časova
56. Naredba pov.br. 11/27-187 od 13.09.1992.god.
57. Zakon o izmjenama i dopunama zakona o narodnoj odbrani
58. Odluka broj: 0-5 od 19.05.1992.god.
59. Naredba Pov. br. 380-1 od 17.09.1992.god.
60. Naredba Povr. br. 01/365 od 21.09.1992.god.
61. Akt Komande 1.KK Pov. br. 174-652

C. DATUMI SVJEDOČENJA SVJEDOKA ODBRANE

1.	Optuženi Lukić Boško saslušan u svojstvu svjedoka	25.10.2010. godine 03.11.2010. godine
2.	Jurišić Slobodan	08.11.2010. godine
3.	Rajko Kalabić	15.11.2010. godine
4.	Stevan Jovičić	17.11.2010. godine
5.	Malešević Rade	17.11.2010. godine
6.	Dvizac Vito	22.11.2010. godine

7	Svjedok D	24.11.2010. godine
8	Optuženi Adamović Marko saslušan u svojstvu svjedoka	29.11.2010. godine 01.12.2010. godine
9	Drago Radojčić	06.12.2010. godine
10.	Dragić Dušan	08.12.2010. godine
11.	Prolić Dušan	13.12.2010. godine
12.	Kosić Mirko	15.12.2010. godine
13.	Grabež Dušan	15.12.2010. godine
14.	Rajko Kalabić	20.12.2010. godine
15	Bodiroža Milorad	22.12.2010. godine
16	Popović Cvijo	10.01.2011. godine
17	Škavić Cvijo	12.01.2011. godine
18	Ćenanović Ahmed	24.01.2011. godine
19	Kuburić Radenko	24.01.2011. godine
20.	Kosić Boro	26.01.2011. godine
21	Jurišić Slobodan	07.02.2011. godine
22	Vještak Radomir Lukić (vještak I i II optuženog	28.02.2011. godine
23	Vještak Slobodan Kosovac (vještak I i II optuženog	21.03.2011. godine 23.03.2011. godine 13.04.2011. godine

D. MATERIJALNI DOKAZI OPTUŽENOG BOŠKA LUKIĆA

O1-1 - stručno mišljenje prof. dr. Radomira Lukića, februar 2011. godine

O1-2- ekspertska izvještaj “ Sistem odbrane u RS, Ključ “ stručno mišljenje vojnog eksperta Slobodana Kosovca, 27.02.2011. godine.

E. MATERIJALNI DOKAZI OPTUŽENOG MARKA ADAMOVIĆA

O2-1 –uvjerenje vojne poste 7041 Mrkonjić Grad broj 19-505 od 20.11.1995. godine o smrtnom stradanju vojnog obaveznika Marković Miodraga

O2-2 - stručno mišljenje prof. dr. Radomira Lukića, februar 2011. godine

O2-3 ekspertska izvještaj “ Sistem odbrane u RS, Ključ “ stručno mišljenje vojnog eksperta Slobodana Kosovca, 27.02.2011. godine

F. DOKAZI SUDA

Tokom predmetnog postupka nije bilo dokaza čije izvođenje je naredio sudija odnosno vijeće.

